

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת מכות

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס [בקישור זה](#)

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין

ניתן לפנות בוואצאפ [050-6877088](tel:050-6877088)

בקיצינו ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת מכות

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן
ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות
ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ג
וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים
חודש ניסן ה'תשפ"ה

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמוּט לְזֵכֶר עוֹלָם יְהִי צְדִיק

אֲמו"ר

**איש ישר תוכו כברו ורב פעלים
שקד כל ימיו על התורה ועל העבודה
התמסר בכל לבו ומאודו למשפחתו
האיר פנים ואהוב מאוד על הבריות**

הר"ר יעקב אליהו הלוי הורביץ ז"ל

ב"ר יצחק אהרן הלוי ז"ל

**נולד בברנוביץ ביום י"א באדר ב' תרפ"ז
ונלב"ע בשם טוב ובשיבה טובה בן צח שנים
ביום הפורים י"ד באדר תשפ"ה**

תנצב"ה

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמוּט לְזָכַר עוֹלָם יְהִיָּה צַדִּיק

מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

נלב"ע ל' מנחם-אב תשפ"א

ר' ראובן ב"ר צבי ברן ז"ל

ומרת רזה (שושנה זיסל)

ב"ר שמעון ז"ל

תנצב"ה

מתוך הסכמות שהתקבלו לחיבור זה

עלתה בידו להעלות על הכתב "בקיצור" כפי השם שנתן לכתביו אלו לסכם במועט המחזיק את המרובה את מהלך הסוגיות עם עומק ההבנה בהם. (הגאון רבי זלמן רוטברג זצ"ל, ראש ישיבת בית מאיר).

הנה מודעת זאת בכל הארץ, ערך חן יקרת החיבור הנפלא הנקרא "בקיצור" אשר בו נתקיים באופן מושלם דברי חז"ל לעולם ישנה אדם לתלמידיו בדרך קצרה כאשר נפרש בפני הלומדים מהלך דברי הגמרא משולבים בדברי רש"י ותוס' בבהירות נפלאה. וה"בקיצור" מועיל הן להשגה והן לחזרה ולשינון והן לזכרון העניינים הנלמדים למען יעמדו ימים רבים. והנה מזה שני מחזורים על סדר לימוד הדף היומי רבים מאוד נאותים לאור החיבור הזה וחוזרים ומבקשים מי יראנו טוב לחזור ולהפיץ הדברים לתועלת הלומדים בכלל וללומדי הדף היומי בפרט וברור שכל המביא אליו את דברי הברכה האלה יאחזנה ולא ירפנה ויהי בפיו כדבש למתוק. (הגאון רבי צבי רוטברג שליט"א, ראש ישיבת בית מאיר).

ומתוך הספר הזה יבואו בדרך קצרה להבנת הסוגיה ולהקיף הסוגיה לכל צדדיה ופרטיה והוא תועלת מרובה מאד וגם יש בספר תועלת מרובה לאותם שכבר למדו שיוכלו לחזור על הסוגיות בזמן קצר והוא תועלת גדולה למען יתקיים תלמודו בידו ולכן אמינא לפעלא טבא. (הגאון רבי דוד כהן שליט"א, ראש ישיבת חברון).

מתוך מכתבים שהתקבלו מלומדי ה"בקיצור"

מלא התפעלות אני מאופן סיכום וניתוח העניינים בקונטרס תחזקנה ידיכם וחילכם לאורייתא כה יוסיף וכה יתן אשמח לדעת אם יש להשיג על מסכתות קודמות בתודה והערצה, הנעזר בקונטרס רבות בהכנת שיעור דף היומי. (הגה"ח רבי יצחק ישעיה וייס, ראש ישיבת אלכסנדר).

הצלחת ליצור את יצירת הדור ... אני ורבים אחרים מצליחים להתמיד בלימוד הדף היומי . לא היתה עוד יצירה מעין זו בעבר ולא בהווה ... לדעתי תרומתך אינה רק להווה העכשווי, בבוא היום בעוד שנים כאשר תוציא זאת בעז"ה בספרים מאוגדים הרי זה יהיה חלק מהותי של לומדי הגמרא באשר הם. (י.ש).

ברצוני להביע את הערכתי למפעל החשוב שלכם, אני מוצא את הסיכומים כטובים ביותר הקיימים היום הן מבחינת הבהירות והן מבחינת הצגת הדברים. (מ.ר).

כאשר התחלתי את הסיבוב השלישי במפעל הדף היומי חשתי עייפות החומר ואיני יודע עד מתי הייתי סוחב כאשר התוועדתי לא מזמן ל"בקיצור" הוא נסך בי כוחות ונטע בי שמחה מרובה בלימוד, כמדומני שאיני היחיד ואולי יש כמותי מאות ויותר. (ע.א).

כידוע ישנם כיום כמה וכמה ספרי עזר המסייעים ללומד התלמוד ... ברם מניסיוני בהוראת התלמוד ... מזה כמה עשורים, כלי עזר אלו לבדם אינם יכולים להביא לדרך המחשבה התלמודית להבנת עומק הסוגיות, לא די בתרגום והסבר קצר בציוד, הם זקוקים להנחיה מעמיקה יותר שתעניק להם תמונה מקיפה של מבנה הסוגייה והטענות המרכזיות המוצעות בה. משום כך התלהבתי כל כך מעבודת הרב הורביץ בחוברת "בקיצור" ואף נמנית עליהן באופן אישי, שכן בעבודה מקיפה זו מציע הרב הורביץ בלשון מובנת לכל את עקרי הסוגייה בדרך שכל תלמיד יכול להבינה לאשורה ולתפוס את התמונה הכללית של מהלך זרימת הסוגייה. (א.ק).

בשנה האחרונה ... אני מעיין דרך קבע בחוברת "בקיצור" ... ברצוני לציין כי אני מוצא עניין רב בחוברת המסכמת בהירות ובתמציתיות את הסוגיה הנדונה. סיכום זה מדגיש את העניינים העיקריים בסוגיה ומאפשר לחזור בזמן קצר יחסית על סוגיה מורכבת העיון בחוברת "בקיצור" מסייע לשינון הסוגיה לאחר לימודה ולהבנת עקרונותיה טרם לימודה. (מ.ל).

אקדמות מילין

כידוע, יסוד ההלכה היהודית הוא התלמוד הבבלי, וכבר נקבע כי חתימת התלמוד היא סוף הוראה המחייבת את כל ישראל בכל מקומותיהם. ואולם, דרכו של התלמוד דרך עמוקה היא מאוד, ואין התלמוד ספר הלכות פסוקות אשר ירוץ בהן הקורא ויבין מיד את מסקנות הסוגיות. ברוב המקומות לא יגיע הלומד להבנת ההלכה על בוריה אלא אם כן יהיה שותף במהלך המשא ומתן שהביא להכרעת ההלכה, וזאת על ידי מאמץ רב להבין כל עניין ועניין. והתלמוד הזה רחב מאוד, והבנת כל עניין בו אורכת זמן רב, עד שמעטים הם הזוכים להעמיס אותו או את רובו על שכלם.

כלפי העניין הזה, החלטתי לגשת אל המלאכה הגדולה הזו, לסייע לעצמי ולאחרים, לעשות לכל הפחות השתדלות כדי להגיע אל המטרה הנכספת, והיא ידיעה רחבה ומקיפה בתלמוד הבבלי.

ניתן לחלק את הדרך אל המטרה הזו לשלושה חלקים, והם: ללמוד, להבין, ולזכור.

ללמוד בעניין הלימוד הורו לנו חז"ל (פסחים ג, ב), לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, ועניין "דרך קצרה" מבואר במסכת עירובין (נג, ב), שהיא הדרך המהירה ביותר להגיע אל המטרה, כלומר תחילת הלימוד לא תהיה בדרך מסורבלת ועיקשת, המרחיקה את מטרת הלימוד, שהוא ידיעת העניינים, אלא בדרך הקלה ביותר.

ואף כי שבחו חז"ל את העיון העמוק הבא על ידי עמל ויגיעה, עד שאמרו (ברכות ו, ב), אגרא דשמעתא סברא, כבר הזהירו ואמרו (שם סג, ב), לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יגהה, הרי שתחילה יש ללמוד באופן הקל ביותר, ובכך לקנות את דברי התורה, ורק לאחר מכן להעמיק בה.

להבין ובוודאי שאין הכוונה שמתחילה יש לקרוא את דברי התורה בלא להבין כלל, כי הקורא ואינו מבין מה שהוא קורא, אף אם משמיע הדברים בקול ובנעימה רבה, אין זה לימוד כלל, ואינו עדיף מציוץ הציפורים ושאר בעלי חיים, ועליו ועל שכמותו תמהו חז"ל בכמה מקומות (כגון שבת קיג, א), גמרא גמור זמורתא תהא? אלא הדרך הנכונה היא, שגם בתחילת לימודו יבין היטב את הדברים שלומד, לכל הפחות כפשוטם.

ולזכור

מי שלמד והבין אך לא השכיל לקיים הדברים בידו, מלבד מה שמראה שמוזלזל בלימודו, ואינו מייקרו לשמור עליו, אפשר שכלל אין להחשיב את פועלו עד עתה כלימוד, וכמו שפירש רש"י (ברכות ו, ב) בעניין מה שאמרו אגרא דפרקא ריהטא, עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד. מבואר בדברי רש"י אלו, שמי שאינו יכול להעמיד גרסתו ולומר השמועה כתקנה לאחר זמן, אינו מקבל כלל שכר על הלימוד, אף אם באותה שעה ששמע הדבר עדיין ידע לאומרו כראוי.

בקיצור

החיבור הזה מטרתו לסייע ללומדים בשלושת העניינים הללו, הקריאה בו תוליך את הלומד בדרך הקצרה ביותר לידיעת העניינים השונים, כשהם מוסברים בדרך ברורה ומובנת, וזאת אף כהכנה לקראת לימוד הסוגיות בפנים. לאחר מכן יוכל הלומד להסתייע בחיבור זה לצורך חזרה על העניינים בזמן קצר. בנוסף, ניתן לקרוא את המילים המודגשות בפני עצמן, שהן התמצית של כל עניין, וכך לחזור על העניינים בדרך מהירה עוד יותר.

ואסיים במה שמובא משם הגאון מוילנא נ"ע (עליות אליהו בהערה ט"ז), ששני תלמידי חכמים למדו משניות וחזרו עד שידעו בעל פה כל המשניות, אחד מהם היה חוזר על לשון המשנה עד שהיה רגיל על לשונו בעל פה כל המשניות, והאחד חזר על תוכן כל המשניות בלא סגנון הלשון. והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ"ע איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בזה. והשיב להם, כי לדעת תוכן עמקות המשנה טוב יותר מלדעת הלשון בעל פה ולא העניינים על בורים. והוסיף לומר, כי אך תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת, אבל תורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בורים.

בקיצור

מסכת מכות

[ואין ללמוד שיומתו בכל מיתה כרוצח, שמומת אף בכל מיתה, כי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד הם, לענין שאם אי אפשר לעשות כפי הכתוב בפרשה, יעשו אף באופן אחר, ואין ללמוד מהם].

פרק ראשון כיצד העדים

דף ב

פתיחת המסכת

בשלהי מסכת סנהדרין, [בסוף פרק אלו הן הנחנקים, שהוא סיום סנהדרין], נשנה דין עדים זוממים, שנענשים כעין מה שזממו, ואינם כשאר עדים זוממים הנענשים בדיוק כמו שזממו לעשות, [כל הזוממים מקדימים לאותה מיתה, חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה, שאינם מקדימים לאותה מיתה, אלא למיתה אחרת].

ומסכת זו ממשיכה בביאור דיני עדים זוממים, ופותחת בכך, שיש עדים זוממים אחרים, שאין מקיימים בהם כלל כמו שזממו לעשות, אלא נענשים במלקות.

כל הזוממים מקדימים לאותה

מיתה שחייבו את הנידון

רש"י מפרש, שהקדמה זו היא לשון השכמה וזריזות, כלומר שאין להם לצפות להצלה מהמיתה שחייבו את הנידון, אלא במהרה יומתו בה. א"נ ימהרו לקיים את דינם, ולא ישתהו ויענו את הדין.

ור"י מפרש, שהקדמה זו היא לשון התחלה, כלומר לכתחילה יש להמיתם במיתה שחייבו את הנידון, אבל אם הדבר אינו אפשרי, יש להמיתם אף במיתה אחרת.

בוועל בת כהן זוממי בת כהן

בת כהן [נשואה] שזנתה, דינה בשריפה, [שלא כבת ישראל שזינתה, שדינה בחנק], אולם בוועל שתיהן דינו שווה בחנק, כי כשיצאה בת כהן לידון בשריפה, נאמר, "וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תִחַל לְזָנוֹת ... היא ... בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף", ללמד, שרק היא יצאה לשריפה, אבל בוועלה לא, ואם כן דינו בחנק כבוועל בת ישראל.

וכן זוממי בת כהן [נשואה], כלומר עדים שהעידו עליה בשקר שזנתה, והוזמו], אף על פי שחייבו אותה שריפה בעדותם, הם נידונים בחנק, כמיתת בוועל בת כהן, ולא בשריפה, כמיתת בת כהן עצמה, שנאמר בעדים זוממים, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", ללמד, שיענשו כפי שזממו לעשות לאחיהם, ולא כפי שזממו

חייבי מיתות שאי אפשר

להמיתם במיתה הכתובה בהם

מתוך פירוש ר"י משמע, שכל חייבי מיתות, שאי אפשר להמיתם במיתה הכתובה בהם, ממיתים אותם בכל מיתה שיוכלו להמיתם.

ואולם ה"ר יוסף מפרש, שרק רוצח שאי אפשר להמיתו במיתה האמורה בו, יומת בכל מיתה שהיא, אבל שאר חייבי מיתות אינם כן, אלא אם אי אפשר להמיתם במיתה הכתובה בהם, יומתו רק באחד משאר ארבע מיתות בית דין שיוכלו להמיתם, שנאמר "וּבְעֶרְתָּ הָרָע מִקֶּרְבְּךָ", אבל במיתות אחרות אין להמיתם,

אלו לוקים. [ובהמשך יתבאר בעזה"י, באלו עדויות אי אפשר לענוש את העדים, כפי שזממו לעשות לנידון].

ולולא הכתוב הזה, לא היינו מחייבים אותם מלקות על שהעידו שקר, ועברו על איסור, "לא תענה ברעף עד שקר", כי עדות שקר לאו שאין בו מעשה הוא, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו. [מסוגית הגמרא משמע לכאורה, שהעדים לוקים מחמת הפסוק, "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע וקה אס בן הפות הרשע". אולם התוסי כתבו (בדף ד'), שבאמת הם לוקים מחמת שעברו באיסור, "לא תענה ברעף עד שקר", אלא שהפסוק "והקה אס בן הפות הרשע" בא ללמד שלוקים על איסור, "לא תענה ברעף עד שקר", אף על פי שאין בו מעשה].

- יש מפרשים שבדברים אלו, בעונש המלקות מתקיים הכתוב, "ועשיתם לו כפאשר זמם לעשות לאחיו", כי דברים אלו הם דברים שיש בהם איסור לא תעשה, כפי שיתבאר בהמשך, ומלקות הם עונש לא תעשה, ולכן, אף על פי שלא יענוש ממש כמו שזממו, נחשבת עדותם כעדות שניתן להזימה, ואין לפוסלה כדין עדות שאי אפשר להזימה.

- ויש מפרשים שאמנם עונש המלקות אינו נחשב כקיום הכתוב, "ועשיתם לו כפאשר זמם לעשות לאחיו", [וכן משמע מפירוש רש"י בדף ה' ע"ב], ואם כן עדות בדברים אלו עדות שאי אפשר להזימה היא, ומכל מקום אין העדות פסולה, כי מאחר שבדברים אלו אי אפשר לעשות בעדים כאשר זממו לעשות, לא נאמר בדברים אלו הכתוב, "ועשיתם לו כפאשר זמם לעשות לאחיו", ומאחר שמהכתוב הזה אנו למדים, שאין מקבלים עדות שאי אפשר

לעשות לאחותם, ואין הכוונה לפטור כל זוממי נשים, אלא רק כשיש לחייבם מיתת אחיהם, כגון אלו שלא יתחייבו כפי שזממו לעשות לבת כהן, אבל יתחייבו כפי שזממו לעשות לבעול.

- מתוך פירוש רש"י ניתן להבין, שכל זה במקום שחייבו בפועל את הבעול ואת הבעלת, אבל במקום שחייבו בפועל רק את הבעלת, [כגון שהיה הבעול קטן], הם מומתים במיתה שחייבו אותה.

- ור"י מפרש, שגם במקום שאינם מחייבים את הבעול בפועל, הם מומתים במיתה שאמורה בבעול, ולא במיתה האמורה בה, כי אחר שלמדנו שעדים זוממים אינם נענשים במיתה האשה אלא במיתה האיש, יש ללמוד מהכתוב, "היא ... באש תשרף", שבכל אופן רק היא בשריפה, אבל בועלה או זוממיה אינם בשריפה אלא בחנק.

עדים זוממים שאי אפשר לעשות בהם כאשר זממו לוקים על חטאם

נאמר בתורה בפרשת מכות, "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע וקה אס בן הפות הרשע והפילו השפט והקהו לפגיו", וכוונת הפסוק הזה, שאם מתחילה באו עדים זוממים, והרשיעו את הצדיק בשקר, ואחר כך באו עדים אחרים והזימו את הזוממים, ועל ידי זה "הצדיקו את הצדיק", שהרשיעו הראשונים בשקר, "והרשיעו את הרשע", כלומר את הזוממים הרשעים, "והקה אס בן הפות הרשע", כלומר אם הזימה זו בת מלקות היא בלבד, שאי אפשר לקיים בזוממים אלו כאשר זממו לעשות, "והפילו השפט והקהו לפגיו", כלומר הרי

ועדיין לא נהרג, אבל אם הרגו בית דין את הנידון על פיהם, שוב אינם נענשים כעדים זוממים, ואם כן, בכל דין עדים זוממים, הם נענשים על זמתם, יותר ממה שנענשים על שהצליחו להוציא את זממם לפועל.

- ורבינו תם מפרש, שדבריו נדחו בגמרא, כי מדיני עדים זוממים יש ללמוד, שאין לעשות כזה קל וחומר, שכן הסוקל את חבריו באבנים, וממיתו בכך, חייב סייף, כדין רוצח, והבאים לחייב את חברים סקילה, על ידי שמעידים עליו בשקר, שחילל שבת, כשהוזמו, מתחייבים סקילה כאשר זממו, הרי שעל הרצון נענשים יותר מעל המעשה בפועל.

ולדעת רבי יהושע בן לוי – מתוך הכתוב, "וְעִשְׂיָתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", יש ללמוד, שאין לענוש את העדים שיהיו פסולים, כפי שזממו לעשות, כי הם זממו לפסול את הנידון ואת זרעו אחריו [שכן בן הפסול גם הוא פסול. ופעמים באים לפסול גם את אשתו, שכן על פי עדותם נבעלה לפסול לה], ואם כן כדי שנעשה בהם כפי שזממו לעשות, יש לפסול אותם ואת זרעם, [ואת נשותיהם] ומבואר בכתוב שלא לעשות זאת, כי נאמר "וְעִשְׂיָתֶם לוֹ", כלומר רק את העדים הזוממים עצמם יש לענוש, ולא את זרעם, [או את נשותיהם], ואם כן, על כרחך, אין הכתוב מדבר בעדים שזממו לפסול את חברים פסול יוחסין.

[ב] זוממי חיוב גלות

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שאמרו, פלוני הרג נפש בשוגג, וחייבוהו בכך לגלות לעיר מקלט, והוזמו,

להזימה, דברים אלו שלא נאמר בהם הכתוב הזה, אין צריך בהם עדות שאפשר להזימה.

[א] זוממי פסול יוחסין

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שהעידו על מי שמוחזק ככהן כשר, שהוא בן גרושה וחלוצה, [כגון אמרו שנתגרשה אמו קודם שהולידה אביו], והרי הוא חלל, והוזמו, אין אומרים, [אם הם כהנים], יעשו הם חללים, כאשר זממו לעשות לו, אלא לוקים את הארבעים. [וכן דין עדים שהעידו על מי שמוחזק למיוחס, שהוא ממזר, והוזמו, שאינם נענשים להיות ממזרים, אלא לוקים את הארבעים. וכן דין עדים שהעידו על חבריהם שאר עדויות של פסול יוחסין, והוזמו, שאינם נענשים להיות פסולים, אלא לוקים].

לדעת בר פדא – מדין קל וחומר יש ללמוד, שאי אפשר לענוש אותם, שיהיו חללים, [או שאר פסולים] כאשר זממו לעשותו, שכן כהן המחלל בפועל, [על ידי שנושא אשה גרושה, ויולדת לו חללים], אינו מתחלל בכך בעצמו, [וכן ישראל העושה ממזרים, על ידי שבא על הערוה, אינו נעשה ממזר בעצמו], ואם כן, כל שכן אלו, שלא חיללו בפועל, אלא רק רצו לחלל, שלא יתחללו בעצמם, שכן סברא היא, שחטא בפועל, חמור מרצון לעשות חטא.

- רש"י מפרש, שדבריו נדחו בגמרא, כי לפי דבריו יש לבטל כל דין עדים זוממים, שכן להלן יתבאר בעזה"י, שאין עדים זוממים נענשים, אלא כשנגמר הדין על פיהם ועדיין לא נעשה מעשה, כגון שנגמר דין הנידון למיתה על פיהם,

כפי שזממו לחייב את בעל השור, **כי תשלום כופר**, שמשלם בעל השור ליורשי ההרוג, **אינו חיוב ממוני**, אלא **כפרה על ההריגה**, [כחיוב קרבנות הבאים לכפר כל אחד על הראוי לו], **וכל שלא הרג שורו אדם, לא מוטלת עליו כפרת כופר, ואין לחייבו לשלם כופר**. [מתחילה רצו לומר, שאין הכופר נחשב כפרה, אלא לדעת האומרים, שהוא כפי שוויו של בעל השור, שנותן את הכופר תחת עצמו, שהיה צריך להיענש בגופו. ולמסקנה, אף לדעת האומרים שהכופר הוא כפי שוויו של ההרוג, הרי הוא כפרה על הריגתו].

[ד] **זוממי מכירת גנב לעבדות**

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שאמרו פלוני גנב ממון, ובאו בית דין לגבות ממנו ממון על פיהם, ולא היה לו לשלם, ונגמר דינו להימכר לעבדות, ככתוב, **"שֶׁלֶם יְשַׁלֵּם אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַר בְּגִבְתּוֹ"**, והוזמו, אין אומרים ימכרו הם לעבדות, כאשר זממו לחייב את הנידון, **אלא לוקים את הארבעים**.

- רב המנונא היה סבור, שאין הדין הזה אמור, אלא, או כשיש להם לשלם את שווי הגניבה, שאז אין למכור אותם לעבדים, אפילו אם אין לו לשלם, כי יאמרו, אם היה לך לשלם כמו שיש לנו, לא היינו מחייבים אותך להימכר. או כשיש לו לשלם, אפילו להם אין לשלם, כי יאמרו, לא חייבנו אותך להימכר. אבל כשאין לו לשלם ואין להם לשלם, ימכרו לעבדות, כאשר זממו לחייבו.

אין אומרים יגלו הם לערי מקלט, כאשר זממו, **אלא לוקים את הארבעים**.

לדעת רבי יוחנן – מדין קל וחומר יש ללמוד זאת, שכן ההורג במזיד, שעשה מעשה בפועל אינו גולה, [אף כשאינו נהרג, כגון כשלא התרו בו], ואם כן, כל שכן שאלו שלא עשו מעשה, אלא רצו לעשות, לא יגלו, שכן החוטא בפועל חמור מהרוצה לחטוא.

- **ודבריו נדחו בגמרא**, כי אדרבה ניתן לומר, שהעושה מעשה במזיד, מאחר שעונו חמור, אין לו כפרה, ולכן אינו גולה, אבל הרוצה לחטוא ולא עלה בידו, קל ממנו, ולכן יגלה, ויתכפר לו בגלותו.

ולדעת ריש לקיש – מהכתוב בפרשת ערי

מקלט, יש ללמוד, שעדים זוממים אינם גולים, שנאמר, "הוא ינוס אל אֶחָת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחָי", והרי זה מיעוט, הבא ללמד, שרק הרוצח גולה, אבל אחרים, כגון זוממים, אינם גולים.

[ג] **זוממי תשלומי כופר**

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שאמרו, שורו המועד של פלוני הרג אדם, ובכך חייבו את בעליו של השור לשלם את הכופר ליורשי ההרוג, [יש אומרים כפי שוויו של ההרוג. ויש אומרים כפי שוויו של בעל השור], והוזמו, אין אומרים ישלמו העדים כופר, כאשר זממו לחייב את בעל השור, **אלא לוקים את הארבעים**.

- והטעם לכך שאין מחייבים אותם לשלם,

דף ג

המשנה משלשין בממון ואין משלשין במלקות, תתבאר בעזה"י במקומה, בדף ה'.

הזם עד אחד בלבד

אין עדים זוממים משלמים לנידון ממון שרצו לחייבו, אלא כשהזמו שניהם, אבל אם הזום עד אחד בלבד, אינו משלם לנידון כלום.

הודה ואחר כך הזמו

כשהעידו שני עדים, וחייבו את הנידון ממון בעדותם, ולאחר מכן אמר אחד העדים, אני העדתי עדות שקר, מאחר שכבר גמר את עדותו, אינו יכול לחזור בו, ולפטור את הנידון, ואין עדותו בטלה, באמירתו שאמר, עדות שקר העדתי².

ואם אחר כך הזמו שני העדים, שניהם משלמים, ככל שני עדים שהזמו, ואין לפטור את הראשון, מחמת שכבר חזר בו מעדותו, וכבר אינו זומם, כי אינו יכול לחזור בו מדבריו הראשונים.

- ולדעת רבא, הדין הזה אמור בכל האופנים, אפילו אין לו לשלם, ואין להם לשלם, **כי נאמר, "וְנִמְכַר בְּגִבְתוֹ", ללמד, שאין בית דין מוכרים לעבדות, אלא את מי שגנב, ואין לו לשלם, ולא מישוהו אחר, כגון עדים זוממים.**

לדברי רבי עקיבא: **עונש עדים זוממים**

קנס הוא ואינם משלמים על פי עצמם

עדים שהוזמו בבית דין, ולא הספיק הנידון להעמידם בדין על הזמתם, שיעשה להם כאשר זממו לחייבו.

וברחו ובאו לבית דין אחר, והודו שם שהוזמו בבית דין הראשון, נפטרים בכך מעונשם.

משום שחיובם לשלם כאשר זממו, אינו חיוב ממון שמשועבדים לשלמו, אלא קנס שקנסה אותם תורה על זממתם, שהרי לא הפסידו את הנידון כלום, וממונו בידו, ואף על פי כן הם מתחייבים ומשלמים.

וככל בידנו, שהודאה פוטרת מלשלם קנסות, שנאמר, **"אֲשֶׁר יִשְׁיַעַן אֶלְהִים יִשְׁלַם"**, כלומר דווקא כשבית דין הטילו עליו, ישלם, אבל כשהודה מעצמו, פטור¹.

הוספת

¹ יל"ע אם כן הדין רק בדברים שחיובם מחמת הכתוב, **"וְעִשְׂתֶּם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לְעִשׂוֹת לְאַחִיו"**, או אף במקום שלוקים, מחמת הכתוב, **"וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹתֵר הִרְשָׁע"**.

² מתוך פירוש רש"י משמע, שמתחילה רצו לומר, שבאופן הזה, העד שאמר עדות שקר העדתי, ישלם כפי חלקו, ממה שרצו לחייב את הנידון, כלומר מחצית חיובו, כעדים שהוזמו, שכל אחד משלם כפי חלקו, ממה שרצו לחייב את הנידון. אולם מסקנת הגמרא שאין הדין כן. ולא נתבאר בפירוש רש"י, מדוע לא ישלם, על פי הודאתו, על שחייב את הנידון בשקר.

הוזמתי ונתחייבתי

מי שבה בפנינו, ואמר, אני וחברי העדנו בבית דין פלוני, והוזמנו, והעמידו אותנו על כך בדין, ונתחייבנו לשלם כאשר זממנו. חייב לשלם על פי דבריו, כי מאחר שכבר חייבו אותנו בית דין לשלם, מעתה אין חיוב קנס, שנפטר בו בהודאה, אלא חיוב גמור לשלם כפי פסק בית דין, ואף על פי שאינו נאמן להעיד יחידי, לחייב גם את חבריו בעדותו, על עצמו נאמן, ומשלם כפי חלקו.

מעידים אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובה

כתובה היא שטר חוב, שזמן הפירעון שלו אינו ידוע ואינו ודאי, שכן זמן הפירעון הוא כשתצא האשה מבעלה [בגט או במותו], ואין ידוע מתי יגיע זמן זה, וכן אין שום ודאות שיגיע אי פעם, כי אם תמות האשה לפני בעלה, הוא יורש את כל נכסיה, ובכלל זה את חוב הכתובה, ובכך יתבטל החוב הזה.

ומעתה, כשהעידו שני עדים בשקר על אחד שגירש את אשתו, ולא שילם לה את חוב הכתובה, לא הטילו עליו בשקר חוב שאינו מוטל עליו, אלא ששיקרו לומר, שהגיע זמן הפירעון, ואם כן כשהזמנו, אין לחייבם לשלם לו את כל שיעור חוב הכתובה, שכן לא זממו להטיל עליו את החיוב הזה, אלא להפסידו במה שנפסד בהגעת זמן הפירעון בלבד.

ולפיכך יש לברר, במה נפסד הבעל בהגעת זמן הפירעון של הכתובה,

והנה, מאחר שחוב זה ספק אם יגיע זמן פירעונו וישלמו הבעל, וספק לא יגיע זמן פירעונו ויזכה הבעל בכולו, שווה הוא אצל הבעל ואצל האשה למכור זכותם לאחרים על הספק.

כגון אם שווי הכתובה מאה מנה, הבעל מוכר זכותו לאחרים בחמישים מנה, שאם יגרש את האשה או ימות לפניו, ישלמו לה הקונים מאה מנה תחתיו, ואם תמות לפניו, יזכו הם בכל המאה מנה.

והאשה מוכרת זכותה לאחרים בארבעים מנה, שאם יגרשנה בעלה או תתאלמן, יזכו הם בכל המאה מנה תחתיה, ואם תמות לפני בעלה, לא יטלו כלום.

[הסיבה שזכות הבעל שווה יותר, כי הוא כבר מוחזק בנכסים, ואוכל פירותיהם כל זמן שהם ברשותו].

ואם כן, קודם שהגיע זמן הפירעון, יש לבעל בכתובה זכות כפי מה שיקבל כשימכרנה, [כגון חמישים].

ועוד יש לו בה זכות יתרה מזו, שאם יקנה מהאשה את זכותה, שאם תזכה בכתובה הוא יטול את המגיע לה, ואם כן שוב לא ישלם לה כלום, ונמצא שיהיה בידו בוודאי כל שווי הכתובה, על ידי תשלום זכותה בלבד, [כגון אם יקנה ממנה את זכותה בארבעים, יהיו בידו כל המאה, ואם כן שווה לו זכותו בה ששים].

וכשהעידו העדים בשקר, שכבר הגיע זמן פירעון הכתובה, זממו להפסיד את הבעל זכויות זו.

[=מזונות] וכסות, שבעל חייב לאשתו, וכשבאו

להחזיקה כמגורשת, באו להפסידה מהם :

- אלא אם כן מעשה ידה שווים כשיעור שאר
וכסות, שאז כנגד מה שמפסידים אותה, מזכים
אותה במעשה ידה.

- או שגם היא אומרת שנתגרשה כדברי
העדים, כי בכך היא מוחלת לבעל על חיובו לה
כבעל.

העידו על פירעון קרוב והוזמו

עדים שהעידו באחד, שחייב לחבירו ממון,
על מנת לפרועו בסוף שלושים יום, והוא
אומר, שזמן הפירעון לאחר מספר שנים,
והוזמו העדים.

אומדים כמה אדם רוצה לתת, על מנת
שיהיה בידו כזה ממון, מסוף שלושים יום,
ועד הגעת הזמן האמיתי, שזה מה שרצו
להפסידו, ואת זה ישלמו לו.

המלווה את חבירו לעשר שנים

בעניין שמיטת כספים נאמר, "לא יגש [=לא
יתבע] אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו", ומכאן למדו,
שאינן הפרשה מדברת, אלא בחובות שניתן
לתבוע אותם, אבל חובות שאי אפשר
לתבוע אותם, אינם בטלים בשביעית.

ללשון הראשון, דעת רב יהודה אמר שמואל

– המלווה את חבירו לעשר שנים, **שביעית**
ראשונה משמטת את חובו, כי חוב זה, אף
שאינו ניתן לתביעה בשביעית עצמה [כי עוד
לא חלפו עשר שנים], אם השביעית לא היתה

לדעת רב נתן בר אושעיא ורב פפא – מאחר
שאם הבעל יקנה מהאשה את זכותה,
תהיה כל הכתובה שלו, נמצא שזממו
להפסידו את כל הכתובה חוץ מזכות
האשה בה, וכל זה ישלמו לו.

ולדעת רב חסדא – ישלמו לו רק כפי מה
שהיה מקבל, אם היה הוא מוכר את
הכתובה לאחרים, [כי רק זכות זו בוודאי
שלו היא, ואינה תלויה באשה, שתסכים
למכור לו זכותה].

ואמר רב פפא שאין משלמים לו אלא מה
שזממו להפסידו בכתובה עצמה [כנ"ל].
ואף על פי שבעדותם הם באים להפסידו
גם, שלא יאכל פירות נכסי מלוג, את זה
אינם משלמים לו, כי יכולים לומר, לא
ידענו שהיו לה נכסי מלוג, ולא באנו אלא
להפסידו כתובתה.

כל הנ"ל הוא כפירוש רש"י ותוס'. אולם רש"י
שמע מרבתי לפרש, שאין כאן מחלוקת, אלא
שאומדים את זכות האשה לפי נכסי הבעל, אם
הם עידית או זיבורית, כי הקונה מדקדק בזה,
ואם יחד לה הבעל קרקע לכתובתה, לפי
הקרקע הזה אומדים.

ובטור כתוב: ושומה זו תלויה באשה, שאם היא
זקנה או חולה, שקרובה למות, אז שוה יותר. וכן
לעניין גירושין, אם היא קנטרנית, בעניין שאין הבעל
יכול לסובלה, קרובה להתגרש יותר. וגם שמין לפי
מה שהיא השדה המיוחדת לכתובתה, אם היא
עידית או בינונית או זיבורית.

וכתבו התוס', שכשם שיש לעדים האומרים
גירש פלוני את אשתו, לשלם לבעל מה שרצו
להפסידו, כך יש להם לשלם לאשה שאר

שהתנה אחד מהם עם חבירו, שאם יתאנה, ימחל לו על האונאה, התנאי בטל, ותובע את האונאה. וכן המלווה לחבירו מעות, ומתנה עמו, שלא ישמט את חובו בשביעית, אלא יפרע לו אחר השביעית, התנאי בטל, והחוב שומט בשביעית.

ולדעת שמואל – העושה תנאי לעבור על הכתוב בתורה [בדיני ממון], **התנאי קיים**, ולכן המתנה עם חבירו שימחל על האונאה, התנאי קיים. וכן המתנה עם חבירו שישב לו את החוב אחר השביעית, התנאי קיים. [ומבואר כאן בתוס', שהתנאי קיים, רק משום שאין בו ביטול ודאי של דין התורה, כגון במקח, יתכן שלא תהא אונאה, ובהלוואה, יתכן שיפרע קודם השביעית, ולא עברו על דין התורה].

תנאי שלא יהא במקח אונאה לדברי הכל בטל

מוכר וקונה שאמר אחד לחבירו, הנני לעשות את הקניין על מנת שאין בו אונאה, לדברי הכל התנאי בטל:

לפירוש רש"י – משום שלשון זה אינו תנאי שימחל על האונאה, אלא לשון **הבטחה**, שאין במקח אונאה, ולכן אם יש אונאה במקח נמצא ששיקר, והמקח מקח טעות, ואם ירצה המתאנה לחזור בו מכל המקח, רשאי, כדין מקח טעות.

ולפירוש רשב"ם – משום שלשון זה אינו תנאי שימחל על האונאה, אלא תנאי שלא יחול במקח איסור אונאה, ומאחר שאין אדם יכול [אלא למחול על המגיע לו, אבל אינו יכול] לבטל את האיסור הקיים, אם היתה אונאה, המאנה

משמטת, היה ניתן לתביעה בסוף עשר שנים, והרי זה נקרא חוב הניתן לתביעה, שבטל בשביעית, מהכתוב "לא יגש", [ורק חוב שיתכן שלא יגיע לעולם לידי תביעה, אינו בטל בשביעית].

ולשון שני, דעת רב יהודה אמר שמואל – המלווה את חבירו לעשר שנים, אין השביעית משמטת את חובו, אלא אחר שהגיע זמן הפירעון, כי כל עוד שלא הגיע זמן הפירעון, אי אפשר לתבוע את החוב, ואינו בכלל חוב הניתן לתביעה שהשביעית משמטת.

אופנים נוספים שאין

השביעית משמטת את החוב

א. המלווה על המשכון, אינו משמט את חובו בשביעית, כי קנה את המשכון לעניינים מסוימים, ולכן נחשב החוב כגבוי בידו, ואם כן אינו נוגש את חבירו.

ב. המוסר שטרותיו לבית דין, אינו משמט את חובו בשביעית, כי נאמר, "לא יגש את רעהו", והמוסר שטרותיו לבית דין, אינו נוגש את רעהו כלום, כי בית דין הם הנוגשים, וחובות של בית דין אינם משמטים. [רש"י פירש שזהו פרוזבול שהתקין הלל. ותוסי' כתבו, שפרוזבול הוא דבר נוסף].

תנאי למחול על האונאה

ותנאי שלא ישמט את חובו בשביעית

לדעת רב – העושה תנאי לעבור על הכתוב בתורה, תנאו בטל, ולכן מוכר וקונה

וביאר רב מתנה, שדין זה נלמד מהכתוב, "קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה", שהזכיר את שנת השמיטה שתי פעמים, ללמד, שיש שתי שמיטות, האחת היא המבוארת באותה פרשה, שכל החובות בטלים לגמרי בשנה השביעית. והשנייה היא זו, שכל החובות [שלא פורש בהם זמן פירעון], בטלים בשנה הראשונה להלוואה, לענין שאי אפשר לתובעם אלא אחר שתעבור השנה, ואין הכוונה לשנה ממש אלא לשלושים יום, כי שלושים יום בשנה נחשבים כשנה.

חביבי

חביבי הוא תרגום של דודי. ולכן רב כינה את רבי חייא דודו, "חביבי".

הפותח בית צוואר בשבת

אמר רב יהודה אמר רב, הפותח בית הצוואר בשבת, [כגון שהיה חלוק חדש בלא פתח להכניס את הראש, ועשה לו פתח], גמר בכך את מלאכת עשיית הבגד, וחייב חטאת משום אב מלאכה של מכה בפטיש. אבל חבית שהיתה מכוסה, אף על פי שהיה הכיסוי צמוד לחבית בטיט, מותר להתיז את הכיסוי מהחבית, ואין זה נחשב כעשיית פתח לחבית, כי אין הכיסוי חלק מהחבית, ואף כשהיה הכיסוי על החבית, היתה כאן חבית גמורה עם פתח.

פסול מים שאובים במקוה

תקנת חכמים היא, שמים שאובים פוסלים

חייב לשלם למתאנה.

תנאי שלא תשמט השביעית

המלווה מעות לחבירו ומתנה עמו על מנת שלא תשמט השביעית, לדברי הכל התנאי בטל:

לפירוש רש"י – משום שהשביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תשמט, ומאחר שלא התנה עם מי שהדבר בידו, אין כאן שום תנאי.

ולפירוש רשב"ם – משום שלשון זה הוא תנאי שלא יחול איסור שביעית, אם יגבה ממנו את החוב, ומאחר שאין אדם יכול לבטל את האיסור הקיים, אינו רשאי לגבות את החוב אחר השביעית.

המלווה את חבירו סתם אינו רשאי

לתובעו קודם שיעברו שלושים יום

רבה בר בר חנה היה סבור, שדין זה נלמד מסברא, והיא, שמסתבר שאין אדם טורח לכתוב שטר להלוואה, שזמן הפירעון פחות משלושים יום, ואם נכתב שטר על הלוואה, אף על פי שלא נכתב בתוכו זמן הפירעון, ודאי שאינו אלא לאחר שלושים יום. ומאחר שזה טעם הדין, אין הדין הזה אלא בהלוואה שנכתב עליה שטר, אבל הלוואה בעל פה שלא פורש בה זמן הפירעון, המלווה רשאי לתבוע אף בתוך שלושים יום.

ודעת רב ושמואל, שאין חילוק בין הלוואה בשטר להלוואה על פה, ובשתיהן אין המלווה רשאי לתבוע בתוך שלושים יום.

יין. [וכן אמר רב יהודה אמר רב].

ולדברי אביי, אמר רב יהודה, שדעת תנא קמא של הברייתא – תרוויהו בעינן שיעורא וחזותא. כלומר אין המקווה נפסל, אלא כשיפלו לתוכו שלושת לוגין מים, שמראיהם כמראה המים. ולכן אם נפלו לתוכו מעט פחות משלושת לוגין מים, בתוספת מעט חלב, המשלימם לשיעור שלושת לוגין, לא פסלוהו, כי אין כאן שיעור שלושת לוגין. וכן אם נפלו לתוכו שלושת לוגין מלאים של מים, בתוספת מעט יין, המשנה מראיהם, לא פסלוהו, כי אין כאן מראה מים, [וכן אמר רב יהודה אמר רב]. אבל אם נפלו למקוה שלושת לוגין מלאים של מים, בתוספת מעט חלב, שלא שנה את מראיהם, פסלוהו, כי יש כאן שלושת לוגין מים, במראה מים.

דף ד

חבית מלאה מים שנפלה לים

רש"י גורס, שטמא שטובל באותו מקום, לא נטהר בכך, שמא כל המים שבחבית עומדים יחד, ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובים. ודוקא בים יש לחוש לכך, אבל בנהר, שיש בו זרימה כל הזמן, אין לחוש לכך, כי ודאי מי החבית כבר הלכו מכאן, וטובל במי הנהר¹.

את המקוה, ושיעור מים שאובים לפסול את המקוה, הוא שלושת לוגין.

מתחילה אמר רבא – אזלינן בתר שמא. כלומר, אם מה שנפל למקוה, נקרא בשם מים, [אפילו עם שם לואי כגון מי צבע], הוא פוסל את המקוה בשלושת לוגין. ואם נקרא בשם אחר, [כגון יין מזוג], אינו נחשב מים, ואינו פוסל את המקוה, אף על פי שיש בו שיעור שלושת לוגין מים.

לדעת רבי חייא – אזלינן בתר שיעורא בלבד, כלומר אם נפלו למקוה שלושה לוגין מים ממש, פסלו את המקוה, אף על פי שהיו מעורבים במעט יין, הנוסף על שיעור שלושת לוגין, ויש כאן מראה יין, ולא מראה מים, כי למעשה יש כאן שיעור שלושה לוגין מים. ואם נפלו למקוה פחות משלושת לוגין מים, לא פסלוהו, אף על פי שהיו מעורבים במעט חלב, שהשלימם לשלושה לוגין, ויש כאן מראה מים שלושה לוגין, כי למעשה אין כאן שיעור שלושה לוגין ממים ממש. [ולדברי רבא, כן גם דעת תנא קמא של הברייתא].

ולדעת רבי יוחנן בן נורי – הכל הלך אחר המראה, כלומר אם נפלו למקווה שלושה לוגין שמראיהם כמראה מים, פסלו אותו, אף על פי שאין כאן שיעור שלושת לוגין מים ממש, ומעורב בהם מעט חלב. ואם נפלו למקווה, מים במראה יין, לא פסלוהו, אף על פי שיש בהם שיעור שלושת לוגין מים, שנשתנה מראיהם על ידי שהוסיפו בהם מעט

הוספות

¹ דברי רש"י כאן מוקשים, כמבואר במפרשים. [כי מתחילה משמע, שבים לא עלתה לטמא טבילה, שמא בא ראשו ורובו במים שאובים, כי כל מי החבית עומדים יחד, ולאחר מכן משמע, שלא עלתה לו טבילה, שמא עומדים שלושה לוגין מים שאובים יחד. וכן, מתחילה משמע, שלא עלתה לו טבילה כלל, ולאחר מכן משמע, שעלתה לו טבילה לטהרו מטומאה חמורה,

ועונש אחד בלבד, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך לעניין עדים זוממים]. ואין ללמוד מפרשת מוציא שם רע, שכשם שמוציא שם רע נענש בשני עונשים אלו על מעשה אחד, שנאמר בו, "וְיִסְרוּ אֹתוֹ" [=מלקות], "וְיִגְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה קֶסֶף" [=ממון], כך עדים זוממים יענשו בשני עונשים אלו על מעשה אחד, והכתוב "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ", האמור בהם, ילמד, שאין עונשים שני עונשים אחרים יחד, אבל ממון ומלקות עונשים יחד. זאת אין לומר, משום שעונשו של מוציא שם רע קנס הוא, וכל קנס חידוש הוא שחידשה תורה למקומו, ואינו דין כללי ללמוד ממנו לשאר מקומות, ואם כן, הכתוב "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ", מלמד שאין עונשים על מעשה אחד אפילו מלקות וממון.

ולדעת רבי מאיר – [אדם לוקה ומשלם, שכן] **מהכתוב הזה יש ללמוד, רק, שכשיש לחייב אדם על מעשה אחד עונש מלקות ועונש מיתה, אין עונשים אותו בשני עונשים אלו, אלא בעונש אחד בלבד**, [החמור מביניהם, כלומר מיתה]. **אבל אין ללמוד מהכתוב הזה, שאין עונשים על מעשה אחד מלקות וממון**, כי מפורש בתורה בעניין מוציא שם רע, שעונשים אותו ממון ומלקות על מעשה אחד, ולדעת רבי מאיר עונש עדים זוממים, גם הוא קנס כמו עונש מוציא שם רע, ואם כן, כשם שקנסו מוציא שם רע בשני עונשים אלו, כך יש לקנס עדים זוממים בשני עונשים אלו, ואם כן, כשאמרה תורה בעניין עדים זוממים "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ", ודאי לא כוונה לשלול עונש מלקות וממון יחד, ועל כרחק לא באה אלא ללמד, שאין עונשים עונש מלקות

ותוס' מפרשים, שאפילו ודאי עומדים כל המים במקום אחד, טמא הטובל שם **נטהר**, כי המים הללו מחוברים לשאר המים הכשרים לטבילה, וכלל בדינו, שטובלים במים שאובים המחוברים למי מקוה [בהשקה].

חבית מלאה יין [לבן] שנפלה לים

טמא שטובל באותו מקום, לא נטהר בכך, שמא כל היין שבחבית עומד יחד, ושמא זה טבל ביין ולא במי הים.

ואם ירד לשם טמא, וטבל, יש לחוש שבמקומו יש יין שנטמא ממנו, ולכן אם **לאחר מכן נפל לשם כבר של תרומה, נטמא הכבר מחמת היין**.

ודווקא בים יש לחוש לכך, אבל בנהר, שיש בו זרימה כל הזמן, אין לחוש לכך, כי ודאי יין החבית כבר הלך מכאן, ואין באותו מקום אלא מי נהר.

"והקהו לפניו כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ"

הכתוב "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ", בא ללמד, שעל מעשה אחד עונשים עונש אחד ולא יותר, שכך הוא נדרש, "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ", משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שני רשעיות.

לדעת חכמים – [אין אדם לוקה ומשלם, שכן] **מהכתוב הזה יש ללמוד, שכשיש לחייב אדם על מעשה אחד עונש מלקות ועונש תשלומי ממון, אין עונשים אותו בשני עונשים אלו, אלא**

הוספות

אלא שנטמא בטבילה בטומאה מ"ח דבר, שגורו חכמים, שמי שבא ראשו ורובו במים שאובים, פוסל את התרומה]. ורש"י כתב, שיתכן ששני פירושים יש בדבריו. (א) שמא כל מי החבית עומדים במקום אחד, ואם כן לא עלתה לו טבילה, כי טבל במים שאובים. (ב) שמא יש שלושה לוגים מים שאובים במקום אחד, ובא בהם ראשו ורובו, ואף שעלתה לו טבילה לטהרו מטומאה מהתורה, בכך שבא ראשו ורובו במים שאובים, נטמא בטומאה מ"ח דבר, שגורו חכמים, שמי שבא ראשו ורובו במים שאובים, פוסל את התרומה.

ועונש מיתה יחד.

ב. עדים זוממים. לוקים על חטאם, [כשאינן עונשים אותם כאשר זממו], **אף על פי שלא עשו מעשה**, [אלא אמירה בלבד], כמבואר בדף ב'.

ג. ולעניין שאר איסורים שאין בהם מעשה נחלקו חכמים:

לדעת רבי יהודה – כל איסורים שאין בהם מעשה, לוקים עליהם, כאיסורים שיש בהם מעשה, ודבר זה יש ללמוד בבניין אב, מהצד השווה של מוציא שם רע ועדים זוממים, שלוקים אף על פי שלא עשו מעשה, וכשם שהם לוקים אף על פי שלא עשו מעשה כך לוקים על שאר איסורים שאין בהם מעשה. [ואין לומר שרק מוציא שם רע לוקה בלא מעשה, משום שהוא חמור, שכן לוקה ומשלם, משום שעדים זוממים יוכיחו, שלוקים בלא מעשה, אף על פי שאינם לוקים ומשלמים (לדברי חכמים). ואין לומר שרק עדים זוממים לוקים בלא מעשה, משום שהם חמורים, שכן אין צריכים התראה, משום שמוציא שם רע יוכיח, שלוקה בלא מעשה, אף על פי שצריך התראה. ואין לומר שרק שניהם לוקים בלא מעשה, כי שניהם קנסות הם, כי לדעת רבי יהודה עונש עדים זוממים אינו קנס].

ולדעת חכמים – אין לוקים אלא על איסור לא תעשה שיש בו מעשה, [שכן יש ללמוד ממה שנשמך פרשת מכות לאיסור חסימה שיש בו מעשה], **ואין ללמוד בבנין אב, מהצד השווה של עדים זוממים ומוציא שם רע, שעל כל איסורים לוקים**

עונש עדות שקר לעדים זוממים

נחלקו חכמים אם עדים זוממים שנענשים [ממון או מלקות] כאשר זממו לוקים גם על שהעידו שקר ועברו באיסור "לא תענה ברעך עד שקר".

לדעת חכמים – אין אדם מתחייב על שתי רשעיות, ולכן אם זממו לחייב אדם ממון או מלקות ארבעים, נענשים כאשר זממו, ומשלמים ממון או לוקים ארבעים, מהכתוב "וְעִשְׂתֶּם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם" אבל אין לוקים מלקות על שעברו על הכתוב "לא תענה".

ולדעת רבי מאיר – אדם מתחייב על שתי רשעיות, שאחת ממון ואחת מלקות, ולכן אם זממו לחייב אדם ממון, משלמים לו מהכתוב, "וְעִשְׂתֶּם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם", ולוקים, מהכתוב, "לא תענה". ואם זממו לחייב אדם מלקות, לוקים ארבעים מהכתוב, "וְעִשְׂתֶּם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם", ועוד ארבעים מהכתוב "לא תענה". [מתוך פירוש רש"י משמע, שלוקים ומשלמים, כי יש אזהרה לכל עונש בפני עצמו. אולם התוס' כתבו, שאין צריך אזהרה אלא לעונש הגוף, אבל עונש ממון יש אף בלא אזהרה לא תעשה].

האם לוקים על לאו שאין בו מעשה

[כלומר כשהחטא מתבצע בלא מעשה]

א. מוציא שם רע. לוקה על חטאו, **אף על פי שלא עשה מעשה**, [אלא אמירה בלבד], שכן מפורש בו בתורה, "וְיִסְרוּ אֹתוֹ".

דף ה

משלשים בממון

ואין משלשים במלקות

עדים שהעידו על אחד שחייב מאתים זוז, ונמצאו זוממים, כולם יחד משלמים לנידון מה שרצו להפסידו, [אם הם שנים, כל אחד מהם משלם מנה. ואם הם שלושה, כל אחד משלם שני שלישי מנה].

ועדים שהעידו על אחד שעבר עבירה שעונשה מלקות ארבעים, ונמצאו זוממים, כל אחד מהם לוקה ארבעים שלימות:

לדעת אביי – הסברא אומרת, שיתחלקו כל הזוממים בעונש, ולא ישלם כל אחד את הכל, ולכן כשהוזמו בממון, משלשים את הממון ביניהם, אלא שלעניין מלקות, אף שמשברא יש לחלק את המלקות ביניהם, הדין הוא שכל אחד לוקה מלקות שלימה, ודבר זה למד מגזרה שווה, שנאמר בעניין מיתות בית דין, "אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת", ונאמר בעניין מלקות בית דין, "וְהָיָה אִם בֶּן הַפֹּת הָרָשָׁע", ללמד, שכשם שאין בית דין עונשים חצי עונש מיתה, כך אין בית דין עונשים חצי עונש מלקות, וכל שנתחייב מלקות בבית דין, לוקה ארבעים שלימות.

ולדעת רבא – הסברא אומרת, שכל אחד מהזוממים יענש לבדו כפי מה שזממו, שכן נאמר בעונשם של הזוממים, "וְעִשְׂתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת", ולכן, כשהם זממו להלקותו ארבעים, יש לענוש כל אחד מהם

אף בלא מעשה, [ולא רק לדעת האומרים ששניהם עונש קנס הוא, אלא אף לדעת האומרים שעונש עדים זוממים אינו קנס], **כי יש לדחות ולומר, שרק שניהם שיש בהם חומרה יתירה, [זה אין צריך התראה וזה לוקה ומשלם], נאמר בהם מלקות בלא מעשה, מה שאין כן שאר איסורים, שאינם חמורים כל כך.**

הכל מודים שהעובר על איסור

"ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בִּקֹּר" אינו לוקה

לדעת רבי עקיבא – אין לוקים על איסור זה, כי הוא לאו שאין בו מעשה.

ולדעת רבי יהודה – אין לוקים על איסור זה, כי הוא לאו הניתק לעשה, שכך נאמר, "ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בִּקֹּר וְהִנְתַּר מִמֶּנּוּ עַד בִּקֹּר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ", כלומר העשה האמור אחריו, לשורפו, הוא תקנתו של האיסור וכפרתו, ואין לו עונש אחר.

אזהרה לעדים זוממים

[לעניין עונשי הגוף שאין עונשים בלא אזהרה]

לדעת חכמים – מהכתוב האמור בעניין עדות, "לא תענה ברעך עד שקר".

ולדעת רבי מאיר – מהכתוב האמור בעניין עדים זוממים, "וְהִנְשַׁאֲרִים לְשִׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כְּדָבָר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ".

עליו, היה עמנו אותו היום במקום פלוני, אין הראשונים זוממים, [אלא מוכחשים בלבד, ולכן אינם נענשים כאשר זממו].

אבל אמרו האחרונים, אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני, הרי אלו זוממים, ונהרגים על פיהם.

לדעת רב אדא – דין זה נלמד מהכתוב, "וְהָיָה עַד שֶׁקָרַע הָעֵד שֶׁקָרַע עִנְהוּ", המלמד, שהפרשה מדברת באופן שבעדים עצמם נמצא השקר.

ולדעת דבי רבי ישמעאל – דין זה נלמד מהכתוב, "לְעֵנֹת בּוֹ סָרְהוּ", המלמד, שהפרשה מדברת בעדים שנתברר שהם עצמם הוסרו משם.

אין מצילים את העדים בטענת דבר שאינו מצוי

אמרו שנים, במזרח בירה [=טרקלין] **הרג זה את הנפש. ובאו שנים ואמרו, עמנו הייתם באותה שעה במערב הבירה. אם העומד במערב יכול לראות מה יש במזרח, אינם זוממים. ואם אינו יכול לראות, הרי אלו זוממים, ואין אומרים שעיניהם צופות למרחוק יותר משאר בני אדם, וראו מהמערב את שארע במזרח.**

וכן, אמרו שנים, בבקר הרג זה את הנפש בירושלים. ובאו שנים, ואמרו, עמנו הייתם בערב של אותו יום בלוד. אם יכול אדם להלך [אפילו על סוס] מירושלים ללוד מבוקר עד ערב, אינם זוממים. ואם אינו יכול להגיע, הרי אלו זוממים, ואין אומרים

במלקות ארבעים, אולם כל זה בעונש הגוף, שאי אפשר לצרפם יחד, וכל אחד מהם הוא גוף נפרד, ואם כן, כשיענש גוף זה בעשרים, וגוף זה בעשרים, לא נתקיים באף אחד כאשר זמם. אבל בעונש ממון אין הדין כן, כי ממון של כמה בני אדם מצטרף יחד, וכשיתנו יחד מאתים זו, נמצא שנתקיים בהם כאשר זממו לעשות. [יתכן, שלעניין הממון, כשהיו כמה בני אדם שותפים במאתים זו, הרי הם נחשבים כבעלים אחד בכל הממון, ולכן כשישלמו בשותפות מאתים זו, כאילו כל אחד שילם כל אשר זממו לעשות].

[רש"י בדף ג' ביאר]

מה הכוונה משלשים בממון

יש מפרשים שהכוונה לצד שלישי, כלומר בית דין שהוא צד שלישי בין הזוממים לנידון, הוא גובה מזוממים איש כפי חלקו, באופן שיעלה חלקם יחד, כפי המגיע לנידון.

ויש מפרשים שהכוונה לחלוקה לשלוש, והכוונה בזה, שאם היו שלושה זוממים, ישלם כל אחד שלישי, והוא הדין שאם היו ארבעה, מרבעים בממון.

אין העדים נעשים זוממים עד שיזימו את עצמם

כלומר, אין עדים נעשים זוממים אלא כשיזימו אותם בעדות עליהם עצמם, ולא בעדות על דברים שאמרו. ולכן:

עדים שהעידו באחד שהרג את הנפש, ובאו עדים אחרים, ואמרו, נהרג זה שאתם מעידים עליו, או הורג זה שאתם מעידים

הודה מעצמו, אף אם יבואו אחר כך עדים, לא יחייבוהו בית דין, לא מיתה ולא מלקות. אולם התוס' חולקים על כך לעניין מיתה, ומפרשים שאם אחר כך יעידו בו שחטא, יומת בבית דין. ולכן,

- אם באו עדים [ביום רביעי], והעידו על אחד בשקר, שעשה מעשה מסוים ועל פיהם נתחייב מיתה או קנס, ובאו עדים אחרים, והזימו את הראשונים, ואמרו, ביום שני עמנו הייתם במקום אחר, ולא ראיתם את המעשה כעדותכם, אבל מה שאמרתם אמת, כי עשה כן ביום ראשון, או ביום שלישי. מאחר שכשהעידו הראשונים עדיין לא היה הנידון חייב מיתה או קנס, ובאו לחייבו שלא כדין, הרי הם נעשים כאשר זממו.

- אולם, אם באו עדים [ביום רביעי], והעידו על אחד בשקר, שנגמר דינו בבית דין על מעשה מסוים להתחייב מיתה או קנס, ובאו עדים אחרים והזימו את הראשונים, ואמרו, ביום שני עמנו הייתם במקום אחר, ולא ראיתם את שנגמר דינו בבית דין כעדותכם, אבל מה שאמרתם אמת, כי נגמר דינו למיתה או קנס ביום ראשון, או ביום שלישי. מאחר שכשהעידו הראשונים כבר היה הנידון חייב מיתה או קנס ולא באו לחייבו שלא כדין אינם נעשים כאשר זממו.

החילוק הני"ל בין דיני ממונות לדיני קנסות

שנזדמן להם גמלא פרחא [=מין גמלים קלים במרוצתם כעוף פורח], והגיעו על ידו¹.

אין עדים זוממים מתחייבים אלא כשזממו לחייב את הנידון שלא כדין

בדיני ממונות, כגון הלוואה או גזלה, הלווה והגוזל מחויב ועומד, משעת ההלוואה והגזלה, ואם יבוא לבית דין, ויודה על כך, יחייבוהו לשלם, אף על פי שאין עדות בדבר, ולא פסק בית דין. ולכן, **- אם באו עדים [ביום רביעי], והעידו על אחד בשקר, שלוה או גזל ביום שני, ובאו עדים אחרים, והזימו את הראשונים, ואמרו, ביום שני עמנו הייתם במקום אחר, ולא ראיתם את ההלוואה או הגזלה כעדותכם, אבל מה שאמרתם אמת, כי לוה או גזל ביום ראשון, או ביום שלישי. מאחר שלא באו הזוממים להפסיד את הנידון שלא כדין, אלא לחייבו כפי חיובו האמיתי, אינם משלמים לו כלום.**

אבל בדיני נפשות או בדיני קנסות, אין הנידון מתחייב מיתה או קנס משעה שעשה את המעשה, אלא משעה שיפסקו בית דין על חיובו [על פי עדים], אבל קודם לכן, אפילו יבוא לבית דין, ויודה שעשה את המעשה, לא יתחייב, לא מיתה ולא מלקות. [ומתוך פירוש רש"י משמע, שאם

הוספות

¹ כתוב בתוס' ביבמות דף קט"ז: וה"ר מנחם פירש ... אם איתא דאזלו בגמלא פרחא היה להם לטעון כן, ומדלא אמרו הכי, שמע מינה דשקר מעידים, [משמע שאם יאמרו כן מעצמם, אינם זוממים. ואולם מפירוש רבינו תם המובא שם מתחילה, משמע, שאפילו אם טוענים כן מעצמם, אינם נאמנים, כי ודאי לא היו מהלכים ממקום עדותם, באופן שיכול להגיע להם מזה קלוקל, ואם היו רואים את העדות בבוקר בירושלים, לא היו הולכים משם מהר].

יהודה אמר בלשון שאלה, וכי כת זו "אסטטיס" היא, מלשון סטיס [=מין צבע אדום], כלומר, וכי עדות זו יורה של איסטטיס היא, שצובעת את כל הנוגע בה].

מי שהביא כמה כתות עדים והוכחשו [בבדיקות] ורוצה להביא כת נוספת

לדעת ריש לריש, אין מקבלים עדים נוספים שיביא, כי הוחזק להביא עדי שקר. [ואמר ריש לקיש, שדין זה, הוא אף לדברי חכמים, המכשירים כת אחת המזימה כמה כתות, שלא הכשירו אותה חכמים, אלא משום שאין אדם מחזר אחריהם לשוכרם, ולהרגילים תמיד לבוא לבית דין, ולהזים את כל הבאים¹, ולכן אין לחוש שבאו מעצמם לשקר, אבל זה שהוחזק לחפש עדי שקר, אין לקבל את עדיו].

ולדעת רבי יוחנן, מקבלים עדים נוספים שיביא, כי במה שהוחזק להביא עדי שקר, לא הוחזקו אלו לשקרנים, ושמא עתה מביא עדי אמת. [ואמר רבי יוחנן, שדין זה הוא אף לדברי רבי יהודה, הפוסל כת אחת המזימה כמה כתות עדים, שלא פסלה, אלא משום שלא מסתבר שהיו הם, עם כל הבאים להעיד, אבל זה שהביא עדים, אחר שהוכחו עדים ראשונים שהביא, יתכן שהראשונים לא ראו, והאחרונים ראו, ואין לפסול את האחרונים משום שהוכחו הראשונים].

ודיני נפשות, שבדיני ממונות הנידון מחויב ועומד קודם פסק דין, ובדיני נפשות וקנסות אינו מחויב אלא אחר פסק דין, מבואר בפירוש רש"י, וכן משמע במקצת דברי התוס'.

אולם מתוך עיקר דברי התוס' משמע, שגם בדיני ממונות אין הנידון מחויב ועומד אלא אחר פסק דין, אלא שבדיני ממונות, קרוב לדאי שיבואו עדים ויתחייב, ולכן נחשב כבר עתה כמו שכבר נתחייב, אבל בדיני נפשות וקנסות, ספק גדול אם יתחייב, כי בדיני קנסות אם יודה לא יתחייב, ובדיני נפשות לא ודאי שיתחייב, כי צריך דרישה וחקירה, ולכן אינו נחשב כחייב עד שיגמר הדין.

המזימים כמה כתות עדים

כשבאו כמה כתות עדים להעיד על אחד שהרג את הנפש וכל פעם כשנגמר הדין על פי כל כת וכת באו אותם שנים והזימו את העדים:

לדעת חכמים – בכל פעם שהם מזימים, יש לקיים בעדים דין הזמה, ולהורגם כאשר זממו.

ולדעת רבי יהודה – מאחר שהם עצמם באים להזים בכל פעם, ניכר שנטלו עצה ביניהם, להזים את כל הבא להעיד על הנידון, ועדי שקר הם, [רש"י גורס, שרבי יהודה קורא לכת מזימים זו "אסטטית", כלומר מוסרת מכאן, שכן תרגום "סָרְה" הוא "סְטָיָא". ורב אלפס גורס, שרבי

הוספות

¹ יתכן שכוונת רש"י, שאם היה הנידון רוצה שיצילו אותו שקרנים, לא היה מביא בכל פעם אותם עדים, אלא מחפש בכל פעם עדים אחרים, כי בכך היה נראה הדבר כיותר אמת, שאין רגילות להביא בכל פעם אותם עדים, ומתוך כך שהביא אותם בכל פעם ניכר שאינם משקרים.

פְּאֶשֶׁר זָמַם וְלֹא כֹאשֶׁר עִשָּׂה

בעניין עונשם של עדים זוממים נאמר, "וְעִשְׂתֶּם לוֹ כְּפְאֶשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו ... וְלֹא תַחֲסוּ עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַל פְּעִין שֶׁן בְּשֵׁן יָד בְּיַד רֶגֶל בְּרֶגֶל".

ממה שנאמר, "וְעִשְׂתֶּם לוֹ כְּפְאֶשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", משמע שעונשים אותם על מה שזממו להרוג את הנידון, ולא יצא זממם לפועל, אלא הנידון, עודנו חי. ומהכתוב "נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ", משמע, שעונשים אותם בנפשם, כנגד מה שהפסידו את נפשו של הנידון, ומכאן משמע שנענשים כשעלה זממם בידם.

ומתוך שני הכתובים הללו למדו חכמים, שאין עדים זוממים נהרגים, אלא כשהוזמו אחרי שנגמר הדין על פיהם, ועדיין לא נהרג הנידון. שבה מתקיימים שני הכתובים, שכשנגמר הדין על פיהם, עלה זממם בידם לחייב את נפשו של הנידון, ועדיין הנידון קיים, ולא יצא זממם לפועל.

ואף על פי שיש ללמוד מדין קל וחומר, שיהרגו הזוממים גם כשנהרג הנידון על פיהם, שכן אם על זממם בלבד הם נהרגים, כשיצא זממם לפועל, כל שכן שיש להורגם. ומכל מקום אין נהרגים, כי אין עונשים מן הדין, [כלומר אין ללמוד מדין קל וחומר עונשי תורה שלא פורשו בה], כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

- וכשם שעדים שזממו להרוג את הנידון,

אינם נהרגים אלא כשהוזמו אחר שנגמר דינו, וקודם שנהרג.

- **כך עדים שזממו לחייב את הנידון מלקות, אינם לוקים כאשר זממו, אלא כשהוזמו אחר שנגמר דינו, וקודם שלקה¹.**
[דין זה למד בגזרה שווה רשע רשע].

- **וכן עדים שזממו לחייב את הנידון גלות, שאינם גולים כאשר זממו, אלא לוקים, אין נענשים בזה, אלא כשהוזמו אחר שנגמר הדין, וקודם שגלה הנידון.** [דין זה למד בגזרה שווה רוצח רוצח].

- **ולעניין עדים שזממו לחייב ממון, מבואר כאן בתוס', שאינם נענשים, אלא אם כן נגמר הדין על פיהם, שנאמר בפרשה, "עַל פְּעִין שֶׁן בְּשֵׁן", והכוונה לגמר דין, כמו שלמדו לעניין דיני נפשות, מהכתוב "נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ" כנ"ל. ובתוס' במסכת בבא קמא מבואר, שהם נענשים אפילו אם כבר שילם הנידון על פיהם, ולא רק קודם ששילם על פיהם, כי ממון ניתן להחזירו, ואף אחרי ששילם, כשיחזירו לו, הרי זה כאילו לא שילם. אי"נ משום שבממון עונשים מן הדין, ואם כן קל וחומר הוא, אם כשלא שילם על פיהם הם נענשים, כל שכן שנענשים כששילם על פיהם.**

יהודה בן טבאי הרג עד זומם

שני עדים חייבו אדם אחד מיתה, ולאחר שנגמר דינו קודם שנהרג, הוזם אחד העדים, והרגו רבי יהודה בן טבאי, כאשר זמם לעשות לנידון. ואמר, אראה בנחמה, אם לא הרגתי עד זומם, [יש מפרשים שהכוונה לנחמות טובות, ונשבע שלא יראה

הוספות

¹ העירוני, שאין ראייה מהסוגיה, אלא שאין נענשים קודם גמר דין, אבל אחר גמר דין, יתכן שנענשים אפילו לקה, וכן בסמוך לעניין גלות. ויל"ע בזה.

התורה לכתוב זאת בפירוש, "עֲרוֹת אַחוֹתֵי גִלְהָ עֹנְוֵנוּ וְשָׂאֵי".

הרי שלולא הכתוב הזה, הבא על אחותו מאב ואם, לא היה נענש, אף על פי שיש ללמוד זאת מדין קל וחומר, **ומכאן למדנו, שאין עונשים מן הדין**, [כלומר אין ללמוד מדין קל וחומר, עונשי תורה שלא פורשו בה].

אין מזהירים מן הדין

בעניין איסור הבא על אחותו, נאמר בתורה, "עֲרוֹת אַחוֹתֶיךָ בַּת אָבִיךָ אוֹ בַת אִמֶּיךָ מוֹלְדֶת בֵּית אוֹ מוֹלְדֶת חוּץ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָן".

ומכאן למדנו שנאסר אדם באחותו מהאב בלבד, ובאחותו מהאם בלבד.

ולכאורה הדברים קל וחומר, אם על נאסר באחותו מצד אחד, באחותו בת אביו ובת אמו לא כל שכן, ואף על פי כן טרחה התורה לכתוב זאת בפירוש, "עֲרוֹת בֵּית אִשֶׁת אָבִיךָ מוֹלְדֶת אָבִיךָ אַחוֹתֶיךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ".

הרי שלולא הכתוב הזה, לא היה אסור באחותו מאב ואם, אף על פי שיש ללמוד זאת מדין קל וחומר, **ומכאן למדנו, שאין מזהירים מן הדין**, [כלומר אין ללמוד מדין קל וחומר, איסורי תורה שלא פורשו בה].

שני עדים ושלושה עדים שווים הם

בשני מקומות, כשהזכירה תורה את העדים, הזכירה גם מניין של שנים, וגם מניין של

נחמות, אם לא עשה כדן שהרג עד זומם זה. ויש מפרשים שהכוונה לנחמות על מיתת בניו, ונשבע שימותו בניו וינחמוהו עליהם, אם לא עשה כדן, שהרג עד זומם זה], להוציא מלבם של צדוקים, שהיו אומרים, אין העדים זוממים נהרגים עד שיהרג הנידון.

אמר לו שמעון בן שטח, אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, שהרי אמרו חכמים, אין העדים זוממים נהרגים עד שיזומו שניהם.

מיד קבל עליו רבי יהודה בן טבאי, שאינו מורה הוראה אלא לפני שמעון בן שטח, [שאם יטעה יורחה].

וכל ימיו של רבי יהודה בן טבאי, היה משתטח על קברו של אותו העד, והיה קולו נשמע, וכסבורים העם לומר, קולו של הרוג, אמר, קולי שלי הוא, תדעו, למחר כשאמות, לא ישמע עוד הקול.

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי, אין ראיה מהפסקת הקול, שקולו של רבי יהודה בן טבאי הוא, כי יתכן שזה קול המת, ועתה שקט, כי תבעו לדן, או שפייסו רבי יהודה בן טבאי.

אין עונשים מן הדין

בעניין עונש הבא על אחותו, נאמר בתורה, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אַחוֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֲרוֹתֶיהָ וְהִיא תִרְאֶה אֶת עֲרוֹתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמּוֹ".

ומכאן למדנו שהבא על אחותו מהאב בלבד, או על אחותו מהאם בלבד יענש.

ולכאורה הדברים קל וחומר, אם על אחותו מצד אחד הוא ענוש, על אחותו בת אביו ובת אמו לא כל שכן, ואף על פי כן טרחה

שלושה :

אין עדים זוממים נענשים

אלא כשהוזמו כל העדים

כשהעידו שני עדים על אחד, והוזמו, נענשים כאשר זממו. אבל אם הוזם רק אחד מהם, אינם נענשים, **שנאמר בפרשה**, "וְהָיָה עַד שֶׁקָר הָעֵד שֶׁקָר עָנָה בְּאִחִיו", וכל מקום שנאמר "עד", בלא לפרט מספר, **הכוונה לשני העדים**, [כמבואר במסכת סוטה], **ואם כן**, אין הפרשה מדברת, אלא כשהוזמו שני העדים, אבל **כשהוזם אחד מהם**, לא נאמר בפרשה, **שיש לעונשו כאשר זמם**.

לדעת רבי שמעון – מתוך שהשוותה תורה, עדות של שלושה לעדות של שנים, למדנו, שכשם ששנים שהעידו אינם נענשים כזוממים עד שיוזמו שניהם, כך שלושה שהעידו, אינם נענשים כזוממים עד שיוזמו שלושתם, ומתוך שנאמר "עֵדִים", למדנו, שכן הדין גם בעדות של מאה עדים, שאינם נענשים כזוממים עד שיוזמו כולם.

ולדעת רבי עקיבא – מסברא, [ובלא היקש], **יש ללמוד, שאפילו שלושה עדים, או אפילו מאה עדים, אינם נענשים כזוממים, עד שיוזמו כולם**, כי כולם עדות אחת היא, ולא נאמרה הפרשה אלא כשנמצאת כל העדות שקר.

כל העדים שהוזמו נענשים אף שעל פי מקצתם גם היה הנידון מורשע

רבי עקיבא אומר, הטעם שהשוותה תורה עדות של שלושה לעדות של שנים, ללמד,

א. בעניין המתת עבודי עבודה זרה, נאמר, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים או שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד".

ב. בסמיכות לפרשת עדים זוממים נאמר, "לא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חַטָּא אֲשֶׁר יַחֲטֵא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים או עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר".

ובסוגיה זו נלמדו כמה דינים מכך שהקשה תורה עדות של שני עדים לעדות של שלושה עדים כפי שנתבאר בעזה"י להלן.

שנים מזימים רבים מהם

לדעת תנא קמא של המשנה, מתוך שהשוותה תורה עדות של שנים לעדות של שלושה, למדנו, שכשם שכת אחת של עדים, מזימה עדות של שני עדים, כך היא מזימה עדות של שלושה עדים. ומתוך שנאמר בעניין גם את המילה "עֵדִים", יש ללמוד שכת אחת מזימה אפילו עדות של מאה עדים. [התוס' כתבו, שמהריבוי "עֵדִים", יש ללמוד שמזימה עדות של עד אחד נוסף, כלומר עדות של ארבעה עדים. ומסברא יש ללמוד, שמזימה אף עדות של מאה עדים, כי אם כת אחת מזימה ארבעה עדים, שהם שתי כתות עדים, כמו כן יזימו מאה].

ולדעת רבי עקיבא, מסברא, [ובלא היקש], יש ללמוד, ששנים מזימים אפילו עדות של מאה, שכן שנים כשרים לכל עדויות שבתורה, ועדות הזמה בכלל כל שאר עדויות היא.

מקצת העידו יחד, והשאר לא], ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, לא נפסלו האחרים שלא העידו יחד עמו.

ותוס' מפרשים, שלא נאמר דין צירוף עדים על ידי סמיכות העדות, אלא לעניין עדים זוממים, אבל לעניין נמצא אחד מהם קרוב או פסול, אפילו לא העידו יחד, נפסלו כולם, כי כשהם אומרים אמת, אם כן התחילה עדותם בשעת הראיה, וראייתם היתה יחד, ונעשו כת אחת, אבל זוממים, שלא ראו כלום, לא נעשו עדים, אלא בשעת העדות בבית דין, ולכן אם לא העידו יחד, אינם נעשים ככת אחת.

שכשם שבעדות של שנים, כשהזמנו, כל העדים נענשים, כי על ידיהם הורשע הנידון. **כך בעדות של שלושה** [או יותר], **כשהזמנו, כל העדים נענשים, אף על פי שגם בלא השלישי היה הנידון מורשע,** כי כשהעיד השלישי עם השנים, נעשו כולם עדות אחת, ועל פי כולם הורשע הנידון.

ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה, שמידה טובה מרובה ממידת פורענות פי חמש מאות

נמצא אחד העדים קרוב או פסול

שני עדים שהעידו על דבר מסוים, ונמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה עדותם, כי שוב אין כאן שני עדים.

ומתוך שהושוו שלושה עדים לשנים, למדנו, **שכשם ששנים שנמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה עדותם, כך שלושה שנמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה עדותם.**

ונחלקו רבי יוסי ורבי בעניין זה בשני דברים:

א. במה נאמר הדין הזה, שקרוב או פסול מבטל את כל העדות.

לדעת רבי יוסי – לא נאמר דין זה אלא **בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר העדים.** רש"י מפרש, שטעם החילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות הוא, שבדיני נפשות נאמר, "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה",

דף ו

מתי נחשבים עדים מרובים לכת אחד

מבואר בגמרא, שעדים רבים שהעידו על דבר אחד, אינם נחשבים ככת אחת, אלא **כשהתחיל כל אחד את עדותו, תוך כדי דיבור לסיום עדות קודמו,** אבל אם לא העידו יחד, אף על פי שהעידו דבר אחד, אינם נחשבים ככת אחת.

רש"י מפרש, שלכל דבר אין עדים רבים מצטרפים להיחשב ככת אחת, עד שיעידו יחד כנ"ל, ומשמע מדבריו שכן הדין, בין לעניין שאין מוזמים עד שיוזמו כולם, ובין לעניין שאם נמצא אחד קרוב או פסול עדות כולם בטילה, שלכל הדינים, אם לא העידו יחד, אינם נחשבים ככת אחת, וניתן להזים מקצתם, ולעונשם, [כשאותם

ראה אותה עימהם קרוב או פסול, בטלה עדותם, ולפיכך אין עדות על רציחה בטילה מחמת ראיית הנרצח שהוא עד פסול, רק כשנרצח מאחוריו, ויש מפרשים שהוא פסול כי הוא קרוב לעצמו. ויש מפרשים כי הוא בעל דין. ויש מפרשים כי הוא שונא. ויש מפרשים שהוא פסול רק כשהוא קרוב לרוצח). ואין עדות על רביעה בטילה, מחמת ראיית הנרבע, שהוא עד פסול, רק כשנרבע מאחוריו, ויש מפרשים שהוא פסול כי הוא קרוב לעצמו. ויש מפרשים כי הוא שונא. ויש מפרשים כי הוא רשע. ויש מפרשים שהוא פסול רק כשהוא קרוב לרובע). **אולם היה לנו לפסול כל עדות רציחה ורביעה, מחמת ראיית הרוצח והרובע, שהם קרובים לעצמם.**

ולדעת רבי [שרב נחמן פוסק כמותו] – **כל המתכוונים לראות את המעשה כדי להיות עדים בדבר, מצטרפים להיות כת אחת,** ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה כל העדות [לרש"י רק כשהעידו זה בתוך כדי דיבור של זה. ולתוס' אף כשהעידו כל אחד לבדו]. בדיני נפשות ניתן לדעת מי נתכוון להעיד, שכל אלו שהתרו בנידון, נתכוונו להעיד, ושאר הרואים, לא נתכוונו להעיד. ובדיני ממונות, שואלים את העדים, האם נתכוונו להעיד או לראות בלבד. [ותוס' פירשו, ששואלים את הכשרים, האם נתכוונו להעיד עם הפסולים, או שנתכוונו להעיד בפני עצמם. ואם כן, לפירושם, לא כל הרואים שמתכוונים להעיד מצטרפים, אלא רק כל הרואים המתכוונים להעיד יחד מצטרפים].

צירוף ראייה הוא תנאי

נוסף לצירוף העדים לכת אחת

אין עדים מצטרפים להיות כת אחת, אלא

ללמד, שיש לחפש לזכות את הנידון, אבל בדיני ממונות, אין הדין כן, ומאחר שיש שני עדים כשרים, ידונו על פיהם. ור"י מפרש, שטעם החילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות הוא, שבדיני נפשות, כשהעידו שנים, ונפסל אחד, באמת בטלה העדות לגמרי, כי האחד שנתר, אינו כלום, וממילא כשנשווה לכך עדות של שלושה, כשיפסל אחד, תבטל העדות לגמרי, אבל בדיני ממונות, כשהעידו שנים, ונפסל אחד, לא בטל חבירו לגמרי, כי עדיין הוא מחייב שבועה, ואם כן, גם כשתשווה לכך עדות שלושה, כשיפסל האחד, אין לבטל את עדות חבריו, ומאחר שנתרו שנים, יש כאן עדות גמורה.

ולדעת רבי – אין חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות, ובשניהם אף בעדות של שלושה, כשנמצא אחד קרוב או פסול, בטלה כל העדות. [וי"ע לשיטתו, כשיעידו שנים בדיני ממונות, ויפסל האחד, האם עדות חבריו קיימת לעניין שבועה, או שבטלה העדות לגמרי].

ב. מה מצרף את העדים להחשיב את הפסול כחלק מאותה כת עדים.

לדעת רבי יוסי [ששמואל פוסק כמותו] – מסקנת הגמרא, שכל הבאים לבית דין להעיד, נחשבים ככת אחת, ואם נמצא אחד מהם פסול, בטלה כל העדות, [לרש"י רק כשהעידו זה בתוך כדי דיבור של זה. ולתוס' אף כשהעידו כל אחד לבדו], אבל מי שראה את המעשה, ולא בא להעיד, אינו מצטרף עימהם, ואינו מבטל עדותם, אף אם הוא קרוב או פסול.

[ותחילה היתה הגמרא סבורה, שלדעת רבי יוסי, כל הרואים את העדות מצטרפים, ואם

על כך, כי אם כן, נמצא שהנידון נהרג על סמך עדות של עד אחד, שמעיד שראה את המתרה].

ב. בדיני ממונות – כשרה.

שכן רק לעניין מיתה נאמר "לא יומת על פי עד אֶחָד" אבל לעניין ממון לא נאמר כן. [ואף על פי שנאמר "מִשְׁפֵּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם" להשוות דיני ממונות ודיני נפשות, על כרחך הכתוב, "לא יומת על פי עד אֶחָד", המלמד שעד אחד אינו מועיל, לא נאמר בדיני ממונות, שכן עד אחד מועיל בהם, לכל הפחות לעניין שבועה].

מי מתרה בחוטא

כבר נתבאר בכמה מקומות, שאין הורגים את החוטא, אלא כשהעידו בו, שחטא אחרי שהתרו בו :

לדעת תנא קמא של משנתנו – אין זה משנה מי התרה בחוטא, וכל שהתרו בו, אפילו הנרצח עצמו, ואפילו שד, הרי זה מותרה ונהרג. [ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, תלמיד חכם, היודע שהדבר אסור, אינו צריך התראה כלל, שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג ומזיד].

ולדעת רבי יוסי – לעולם אין החוטא נהרג, עד שיהיו פי כל עדיו מתרים בו, שנאמר, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים", כלומר על פי התראתם של העדים.

העמדת תורגמן להבין דברי העדים

הסנהדרין צריכים להבין את דברי העדים, ולא לשמוע את דבריהם מפי התורגמן,

אם כן רואים אלו את אלו, ולא צריך שיראה כל אחד את כל שאר העדים, אלא כל אחד מצטרף למי שהוא רואה, והוא מצרפו למי שהוא רואה, ובאופן הזה תהיה כת גדולה של עדים, אף שכל אחד ראה רק מקצת משאר העדים.

ואם היו רואים שנים יחד מכאן, ושנים יחד מכאן, ואין שני אלו רואים את שני אלו, אבל רואים את המתרה בנידון [שאינו מתכוון להעיד] – יש מפרשים שאינם נעשים כת אחת. ויש מפרשים שנעשים כת אחת כי ראייתם את המתרה מצרפת אותם יחד.

עדות מיוחדת = אחד רואה מחלון זה ואחד

רואה מחלון זה ואינם רואים זה את זה]

א. בדיני נפשות – פסולה.

נאמר בתורה, "לא יומת על פי עד אֶחָד", ואין צורך ללמד שאין ממיתים על פי עד אחד לבדו, כי כבר נאמר, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים או שְׁלֹשָׁה עֵדִים יומת הַמֵּת", ומזה יש לדעת שאין ממיתים על פי עד אחד, ולכן אמרו חכמים, שהכתוב, "לא יומת על פי עד אֶחָד", בא ללמד, שאפילו יש כמה עדים על הדבר, אם כל אחד היה לבדו, ולא ראה את חבריו, אין ממיתים על פיהם.

ואולם, אם היו רואים את המתרה, או המתרה רואה אותם, [אף על פי שאינו ראוי להעיד], הוא מצרף אותם להיות כת אחת של כמה עדים, [וכגון שיש עדים על כך שהמתרה ראה אותם, אבל הם אינם נאמנים

סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ

נאמר בתורה "וְהָיָה אֱלֹהָ לְכֶם לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט לְדַרְתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֵי תֵיכֶם" ללמד שסנהדרין נוהגת בכל מושבות ישראל בין בארץ ובין בחוצה לארץ.

ומה שנאמר, "שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ", לא בא לומר שרק בשערי ארץ ישראל יש לתת בתי דין, אלא ללמד, שבארץ יש חיוב להושיב בתי דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, אבל בחוץ לארץ, די להושיב בתי דין בכל פלך ופלך, ואין צריך להושיב בכל עיר ועיר.

סנהדרין חובלנית

לדעת תנא קמא של משנתנו, סנהדרין ההורגת אדם אחד בשבע שנים נקראת חובלנית.

ולדעת רבי אליעזר בן עזריה, יתכן שסנהדרין ההורגת אדם אחד בשבעים שנה, נקראת חובלנית. ויתכן שסנהדרין ההורגת אדם אחד בשבעים שנה אינה חובלנית, אלא כן הרגילות, אבל ההורגת יותר מאדם אחד בשבעים שנה נקראת חובלנית.

רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם

- כשהיו מעידים לפניהם על אחד שהרג את הנפש :

שנאמר "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים", כלומר על פיהם ממש, ולא שיהיה מליץ ביניהם ובין הסנהדרין.

ומכל מקום, אם הדיינים מבינים את דברי העדים, אלא שאינם יודעים לשאול אותם בלשונם, [שכן פעמים אדם מבין לשון מסוים, אבל אינו יודעו היטב, שיוכל לדבר בו], **מותר לדיינים להעמיד תורגמן, כדי לשאול את העדים.**

דף ז

עדי הלוואה, הרחוקים מהלווה והמלווה, אבל קרובים לערב, פסולים, כי אם לא יהיה ללווה לשלם, המלווה תובע את הערב.

מי שנגמר דינו וברח

מי שנגמר דינו וברח, **ובא לפני אותו בית דין, או שבא לפני בית דין אחר, והעידו בו לפניהם, שנגמר דינו בבית דין הראשון, אין סותרים את דינו, לחזור ולישא וליתן בדבר, אולי ימצא לו זכות, אלא נידון כפי שנגמר דינו מתחילה.**

אולם אם תחילה נגמר דינו לחובה בבית דין שבחוץ לארץ, וברח לבית דין שבארץ ישראל, סותרים את דינו, וחוזרים לישא וליתן בדבר, אולי תועיל זכותה של ארץ ישראל למצוא לו פתח של זכות.

היו שואלים את העדים – האם ראיתם כמכחול בשפופרת, [ואין עדים מסתכלים בכך]. >וחכמים המחייבים מיתה על הערווה, אינם שואלים כן, כי לדעתם די שיראו העדים את החוטאים כמנאפים, כלומר ששוכבים בקירוב בשר, ונוהגים דרך תשמיש>.

יש מפרשים שאם היו מעידים בפניהם על אחד שחילל שבת או עבד עבודה זרה, לא היו יכולים להצילו בשאלות כאלו, ומכל מקום לא היה אדם נהרג בימיהם בסנהדרין, כי עבירות אלו אינם שכחות.

ויש מפרשים שאף בעבירות אלו, היו שואלים את העדים, האם ראו שהחוטא אינו טריפה, שאם הוא טריפה, כשיוזמו, לא יתחייבו מיתה, על זממו להרוג טריפה, ואם כן עדותם היא עדות שאי אפשר להזימה, ופסולה.

ורבן שמעון בן גמליאל אומר, אף הם, אם היו עושים כן, היו מרבים שופכי דמים בישראל, כי לא היו יראים מבית דין, והיו רוצחים, וחוטאים.

היו שואלים את העדים, האם הנהרג היה שלם או טריפה – ואם לא ידעו, הרי זה פטור, שמא טריפה הרג, וההורג את הטריפה פטור.

ואם העדים אומרים בדקנו לאחר מותו בכל סימני טריפות, **והיה שלם, היו שואלים אותם – אולי במקום שחתכו ההורג בסייף, היה נקב,** [שהוא אחד מהדברים המטריפים]. [רבינו תם מפרש, שאף שאין לחוש לכך, כי רוב בני אדם אין בהם נקב, אם שואלים אותם, ואומרים, אין אנו יודעים, בטלה עדותם. אולם התוס' דחו דבריו, כי אין בהם טעם, הלא אם לא ישאלו אותם כלל, אין לחוש שהיה נקב במקום סייף, ומשום שאמרו אין אנו יודעים בטלה עדותם, ואין כוונת הגמרא שבכך תבטל העדות, אלא שירבו לשאול אותם שאלות, עד שימצאו מכחישים זה את זה באיזה פרט, ובכך, ברוב פעמים לא היה אדם נהרג בבית דין].

- כשהיו מעידים לפניהם על אחד שבא על הערווה:

סליק פרק כיצד העדים

פרק שני אלו הן הגולין

פרשיות התורה בעניין גלות ההורג בשוגג

שמות כ"א מ"ג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהֶאֱלֹהִים אַפָּה לְדָד וּשְׁמֹתַי לָךְ מְקוֹם אֲשֶׁר יַעֲטֶה נְשָׁמָה.

[במדבר ל"ח] וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַחֹדֶן אֶרְצָה כַּנֶּגֶן. וְהַקְרִיתֶם לָכֵס עֹרִים עִיר מַקְלַת תְּתִינָה לָכֵס וְגַם שְׂמֹה רֹצַח מִכַּה נָפֶשׁ בְּשָׁנְגָה. וְהָיוּ לָכֵס הַעֲרִים לְמַקְלַת מִגֹּאֵל וְלֹא יִמּוֹת הַרְצֵחַ עַד עִמְדוֹ לִכְפִּי הַתְּדָה לַמִּשְׁפָּט. וְהַעֲרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ עָרֵי מַקְלַת תְּתִינָה לָכֵס. אֶת שְׁלֹשׁ הַעֲרִים תִּתֵּנוּ מִעִבֵּר לְיַרְדֵּן וְאֶת שְׁלֹשׁ הַעֲרִים תִּתֵּנוּ בְּאֶרֶץ כַּנְעַן עִיר מַקְלַת תְּתִינָה. לִכְנִי יִשְׂרָאֵל וְלַעֲר וְלַתּוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תְּתִינָה שֵׁשׁ הַעֲרִים הַאֵלֶּה לְמַקְלַת לְנֶפֶשׁ שְׂמֹה כָּל מִכַּה נָפֶשׁ בְּשָׁנְגָה. וְאִם בִּכְלֵי בָרָז הִכְחוּ וְיָמָת רֹצַח הוּא מוֹת יוֹמָת הַרְצֵחַ. וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמָת בָּהּ הִכְחוּ וְיָמָת רֹצַח הוּא מוֹת יוֹמָת הַרְצֵחַ. אוֹ בְּכֵלֵי עֵץ יָד אֲשֶׁר יָמָת בּוֹ הִכְחוּ וְיָמָת רֹצַח הוּא מוֹת יוֹמָת הַרְצֵחַ. גֹּאֵל תִּתֵּן אֶת הַרְצֵחַ בַּפְּעוּלָה בּוֹ הוּא יִמְתּוּ. וְאִם בְּשִׁנְאָה יַחַדְפּוּ אִוּ הַשְּׁלֵד עֲלָיו בְּצִדֵיהָ יָמָת. אוֹ בְּאֵיבָה הִכְחוּ בְּדָד יָמָת מוֹת יוֹמָת הַמִּכַּה רֹצַח הוּא גֹאֵל תִּתֵּן יְמִית אֶת הַרְצֵחַ בַּפְּעוּלָה בּוֹ. וְאִם בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה הִדְמּוּ אוֹ הַשְּׁלֵד עֲלָיו כֹּל כְּלִי בְּלֹא צִדֵיהָ. אוֹ בְּכַל אֶבֶן אֲשֶׁר יָמָת בָּהּ בְּלֹא רֹאוֹת וּכְפַל עֲלָיו יָמָת וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מִבְּקֹשׁ תַּעֲתוֹ. וְשָׁפֵטוּ הַתְּדָה בֵּין הַמִּכַּה וּבֵין גֹּאֵל תִּתֵּן עַל הַמּוֹשְׁפָטִים הַאֵלֶּה. וְהַצִּילוּ הַתְּדָה אֶת הַרְצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל תִּתֵּן וְהִשִּׁיבוּ אוֹתוֹ הַתְּדָה אֶל עִיר מַקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שְׂמֹה וְשָׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכּוֹחַ תְּהִל אֲשֶׁר מָשַׁח אוֹתוֹ בְּשִׂמֹן הַקֹּדֶשׁ. וְאִם יִצֵּא הַרְצֵחַ אֶת נְבֹל עִיר מַקְלָטוֹ אֲשֶׁר יַעֲטֶה נְשָׁמָה. וְיִצְאָה אוֹתוֹ גֹּאֵל תִּתֵּן מִחוּץ לְנֹבֵל עִיר מַקְלָטוֹ וְרֹצַח גֹּאֵל תִּתֵּן אֶת הַרְצֵחַ אֵין לוֹ דָם. כִּי בְּעִיר מַקְלָטוֹ יָשֵׁב עַד מוֹת הַכּוֹחַ תְּהִל וְאִתְּרֵי מוֹת הַכּוֹחַ תְּהִל לְשׂוֹב הַרְצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ. וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֵס לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט לְדוֹרֵיכֶם כֹּל מוֹשְׁבֵיתִיכֶם. כֹּל מִכַּה נָפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הַרְצֵחַ וְעַד אָחָד לֹא יַעֲדֶה בְּנַפְשׁוֹ לְמוֹת. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנַפֶּשׁ רֹצַח אֲשֶׁר הוּא יִשָּׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יָוָם. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ אֶל עִיר מַקְלָטוֹ לְשׂוֹב לְשֹׁבַת בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכּוֹחַ. וְלֹא תִחַיְפוּ אֶת הַאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי תִתֵּן הוּא יִחַיְפוּ אֶת הַאֶרֶץ וְלֹא יִלְאָץ לֹא יִכְפֹּר לָדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בָּדָם שִׁכְבוּ. וְלֹא תִשְׂמִיחַ אֶת הַאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יָשִׁיבִים בָּהּ אֲשֶׁר אָבִי שׂוֹב בְּתוֹכָהּ כִּי אֵין חֵן שָׂכֹן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

[דברים ד' מ"א-מ"ג] אַךְ יָבִדִיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעִבֵּר הַיַּרְדֵּן מִן הַרְצֵחַ שָׂמָה. לָכֵס שְׂמֹה רֹצַח אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רַעְיוֹ בְּכֵלֵי דָעַת וְהוּא לֹא שָׂמָה לוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשׁ נְפֵשׁ וְגַם אֶל אַחַת מִן הַעֲרִים הָאֵלֶּה וְחָי. אֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישָׁר לְרֹאשֵׁי בְּנֵי וְאֶת רַאמָת בַּגִּלְעָד לְבְדִי וְאֶת גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמֹנַשִּׁי.

[דברים מ"א-מ"ג] כִּי יִקְרִיתָה אֲלֶיךָ אֶת הַנְּפִישׁ הַשְּׂמֵרָה הַיְהוֹשֵׁב בְּתוֹךְ אֲרָצְךָ אֲשֶׁר הוּא יִרְצַח אֶת רַעְיוֹ בְּכֵלֵי דָעַת וְהוּא לֹא שָׂמָה לוֹ מִתְּמַל שְׁלֹשׁ נְפֵשׁ וְגַם אֶל אַחַת מִן הַעֲרִים הָאֵלֶּה וְחָי. אֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישָׁר לְרֹאשֵׁי בְּנֵי וְאֶת רַאמָת בַּגִּלְעָד לְבְדִי וְאֶת גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמֹנַשִּׁי. וְאֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישָׁר לְרֹאשֵׁי בְּנֵי וְאֶת רַאמָת בַּגִּלְעָד לְבְדִי וְאֶת גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמֹנַשִּׁי. וְאֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישָׁר לְרֹאשֵׁי בְּנֵי וְאֶת רַאמָת בַּגִּלְעָד לְבְדִי וְאֶת גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמֹנַשִּׁי. וְאֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישָׁר לְרֹאשֵׁי בְּנֵי וְאֶת רַאמָת בַּגִּלְעָד לְבְדִי וְאֶת גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמֹנַשִּׁי.

[יהושע כ'] וְדַבֵּר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הֲנִי לָכֵס אֶת עִיר הַמַּקְלָט אֲשֶׁר דַּבְרֵיתֶם אֵלַיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה. לְנֶפֶשׁ שְׂמֹה רֹצַח מִכַּה נָפֶשׁ בְּשָׁנְגָה בְּכֵלֵי דָעַת וְהָיוּ לָכֵס לְמַקְלַת מִגֹּאֵל תִּתֵּן. וְגַם אֶל אַחַת מִן הַעֲרִים הַאֵלֶּה וְנִסְּחוּ שְׂמֵרָה עִיר מַקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שְׂמֹה וְשָׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכּוֹחַ תְּהִל אֲשֶׁר מָשַׁח אוֹתוֹ בְּשִׂמֹן הַקֹּדֶשׁ. וְאִם יִצֵּא הַרְצֵחַ אֶת נְבֹל עִיר מַקְלָטוֹ אֲשֶׁר יַעֲטֶה נְשָׁמָה. וְיִצְאָה אוֹתוֹ גֹּאֵל תִּתֵּן מִחוּץ לְנֹבֵל עִיר מַקְלָטוֹ וְרֹצַח גֹּאֵל תִּתֵּן אֶת הַרְצֵחַ אֵין לוֹ דָם. כִּי בְּעִיר מַקְלָטוֹ יָשֵׁב עַד מוֹת הַכּוֹחַ תְּהִל וְאִתְּרֵי מוֹת הַכּוֹחַ תְּהִל לְשׂוֹב הַרְצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ. וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֵס לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט לְדוֹרֵיכֶם כֹּל מוֹשְׁבֵיתִיכֶם. כֹּל מִכַּה נָפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הַרְצֵחַ וְעַד אָחָד לֹא יַעֲדֶה בְּנַפְשׁוֹ לְמוֹת. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנַפֶּשׁ רֹצַח אֲשֶׁר הוּא יִשָּׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יָוָם. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנַפֶּשׁ אֶל עִיר מַקְלָטוֹ לְשׂוֹב לְשׂוֹבַת בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכּוֹחַ. וְלֹא תִחַיְפוּ אֶת הַאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי תִתֵּן הוּא יִחַיְפוּ אֶת הַאֶרֶץ וְלֹא יִלְאָץ לֹא יִכְפֹּר לָדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בָּדָם שִׁכְבוּ. וְלֹא תִשְׂמִיחַ אֶת הַאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יָשִׁיבִים בָּהּ אֲשֶׁר אָבִי שׂוֹב בְּתוֹכָהּ כִּי אֵין חֵן שָׂכֹן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

דף ז

ומבואר בברייתא, שכשהרג בדרך ירידה, אף על פי שהיה הדבר לצורך עליה, הרי זה גולה, שנאמר, "או השליך עליו", להביא ירידה לצורך עליה. כגון שהיה עולה בסולם, ונשמטה שליבה תחתיו, והרגה, שכשעולה על השליבה היא יורדת, אבל הדבר לצורך עליית האדם. [ואין מי שחולק על זה אלא תירוץ אחד בגמרא לפי פירוש אחד בתוס'.]

ההורג נפש בשגגה, דינו לגלות לעיר מקלט, ובעזה"י, יתבארו פרטי דין זה בפרק הבא.

דרך ירידה. ודרך עליה.

דרך ירידה לצורך עליה.

היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו

מי שעלה בסולם ונשבר ונפל והרג בנפילתו, נחלקו חכמים בדינו. יש אומרים חייב ויש אומרים פטור. ונאמרו מספר ביאורים במחלוקת זו.

ביאור א' [סלקא דעתך] – האומרים חייב גלות, סוברים, שההורג בדרך ירידה שהיא צורך עליה, גולה. והאומרים פטור מגלות, סוברים, שההורג בדרך ירידה שהיא לצורך עליה, פטור מגלות.

ביאור ב' – אין כאן מחלוקת, אלא האומרים חייב, מדברים לעניין נזקים, שהזיקה השליבה בנפילתה, שבזה יש לחייב את העולה, אף על פי שהוא שוגג, כדין נזקי אדם, שחייב לשלם, בין בשוגג ובין במזיד. והאומרים פטור, מדברים לעניין גלות. [יש מפרשים שהם פוטרים מגלות, כי לדברי הכל, ההורג בדרך ירידה שהיא צורך עליה פטור מגלות. ויש מפרשים שהם פוטרים מגלות, כי מדובר בשליבה שהיתה מהודקת היטב, וחזקה, שכשעולים עליה אינה יורדת כלל מכובד העולים, ואין זה

נאמר בעניין ההורג בשגגה, "וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמֹת", ללמד, שאין ההורג חייב גלות, אלא כשהרג בדרך ירידה. כגון שהיה על הגג, ומחליק את הטיט בחתיכת עץ או אבן, ונשמט מידו בשעה שהחליקו כלפי מטה והרג. או שהיה משלשל חבית כלפי מטה ונשמטה מידו והרגה. או שהיה יורד בסולם ונפל והרג. או שהיה חותך בשר, והטה ידו עם הסכין כלפי מטה, בין הטה לפניו, לחתוך את הבשר, ובין הטה לאחוריו, כדרך המכים בכח, שמטים תחילה ידם אחור להכות, והרג.

אבל הרג בדרך עליה, אינו גולה לעיר מקלט. כגון שהיה על הגג, ומחליק את הטיט בחתיכת עץ או אבן, ונשמט מידו בשעה שהחליקו כלפי מעלה והרג. או שהיה דולה חבית כלפי מעלה ונפסק החבל והרגה. או שהיה עולה בסולם ונפל והרג. או שהיה חותך בשר, והטה ידו עם הסכין כלפי מעלה, בין הטה לפניו, אחר שחתך את הבשר, ובין הטה לאחוריו, כדרך המכים בכח, שמטים תחילה ידם אחור להכות, והרג.

דעת רבה. אולם אביי היה סבור לפוטרו. **נקרא הריגה בדרך נפילה**].

מגלות, כי לדעתו, האומר מותר אנוס הוא, ואנוס פטור¹].

(ד) התכוון להרוג בהמה או גוי או נפל והרג ישראל בר קיימא – אינו גולה, שנאמר "בְּבָלִי דַעַת", ללמד, שאין הפרשה מדברת, אלא במי שלא היה עסוק בהריגה כלל, אבל זה שהיה עסוק בה, אלא שהתכוון לדבר שפטור על רציחתו, וטעה, והרג את זה שחייבים על רציחתו, אינו גולה

(ה) התכוון להשליך אבן לצד אחד והשליכו לצד שני והרג – אינו גולה, שנאמר "בְּלֹא צְדָיָה", כלומר שלא נתכוון לצדד לצד אחר.

(ו) התכוון להשליך אבן שתי אמות והלכה ארבע או התכוון להשליך ארבע והלכה שתי אמות או שמונה אמות – אינו גולה, שנאמר, "וְאֶשֶׁר לֹא צָדָה", כלומר, זה שלא נתכוון לזרוק בצדו ובסמוך לו, אלא במקום שזרק, אם הרג בשוגג גולה, אבל זה שלא נתכוון למקום שזרק, אינו גולה. [ובמסכת בבא קמא פירש רש"י שזה פטור ממיתה אבל חייב גלות].

(ז) שונא שהרג בשוגג את מי ששונא – אינו גולה, שנאמר, "בְּלֹא אֵיבָה", [וכן נאמר "וְהוּא לֹא שֹנֵא"]].

(ח) הרג בקרן זוית – אם היה יוצא ממבוי זה, ונכנס לזה, לפנות לימין או לשמאל, וסכיניו בידו, וזה בא כנגדו בקרן זוית, ולא ראהו, והרגו, אינו גולה, שנאמר, "וְאִם בְּפִתְעֵי", ללמד, שאינו חייב אלא כשהיה

ביאור ג'-ד' – אין כאן מחלוקת, ולדברי הכל ההורג בדרך ירידה שהיא צורך עליה, גולה. והאומרים חייב, מדברים בשליבה שהיתה חלשה, כך שבכל דריכה עליה היא מתכופפת מעט, או שהיתה רפויה בסולם, כך שבכל דריכה עליה היא יורדת מעט, ולכן כשנפלה והרגה, הוא גולה, כי הרג בדרך ירידתה. והאומרים פטור מגלות, מדברים בשליבה חזקה, ומהודקת היטב בסולם, שאינה יורדת כלל כשדורכים עליה, ולכן כשנפלה והרגה, אינו גולה, כי לא הרג דרך ירידה.

רוצחים שאינם גולים

(א) הרג במזיד עם עדים והתראה – אינו גולה, שכן הוא מומת בסייף.

(ב) הרג במזיד בלא התראה – אינו גולה [יש מפרשים שאינו גולה, כי כתוב בפרשת גלות, "בְּבָלִי דַעַת", למעט את ההורג בכוונה. ויש מפרשים שאינו גולה, כי הוא בכלל שונא, שאינו גולה, מהכתוב, "בְּלֹא אֵיבָה", כמבואר להלן].

(ג) הרג כי סבור שמותר להרוג – אינו גולה, שנאמר "בְּשִׁגְגָה", והאומר מותר, אינו שוגג, אלא קרוב למזיד, [ורק לענין גלות אינו בכלל שוגג, כי נכתב בפרשה כמה פעמים "בְּשִׁגְגָה", ללמד, שרק שוגג גמור גולה, ולא זה שאינו שוגג גמור, אבל לשאר דיני תורה דינו כשוגג, ואם חטא כי סבור שהדבר מותר, מביא קרבן חטאת, ואינו כמזיד שאין לו כפרה]. [כן

הוספות

¹ עיין להלן בדף ט' ע"א בתוד"ה רוב חסדא.

המתבקע.

ההרוג סמוך לו, ולא היה לו שהות להיזהר, אבל זה היה לו להיזהר, טרם יפנה לימין או לשמאל, ואין לו כפרה בגלות.

ולדעת חכמים:

כוונת הכתוב, שמי שהיה מבקע עצים בגרזנו, ונשמט הברזל של הגרזן מקתו, והלך והרג, הרי זה גולה. [אבל אם ניתזה חתיכה מהעץ שביקע בו, והלכה והרגה, אינו גולה].

”וְנִדְחָה יָדוֹ בַּגְרִזָּן לְכַרֵּת הָעֵץ וְנָשַׁל

הַבְּרִזָּל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רַעְיוֹ וּמָת”

לדעת רבי:

כי לדעתם יש אם למקרא – כלומר יש לדרוש את הפסוקים כקריאתם, ומאחר שאנו קוראים, ”וְנָשַׁל הַבְּרִזָּל מִן הָעֵץ”, שמשמעותו נשל הברזל עצמו מעל עצו, זה האופן שמחייב גלות.

כוונת הכתוב, שמי שהיה מבקע עצים בגרזנו, וניתזה חתיכה מהעץ שביקע בו, והלכה והרגה, הרי זה גולה. [אבל אם נשמט הברזל מקתו, והרג, אינו גולה], ומשני טעמים למד רבי שזו כוונת הכתוב.

(א) כי יש אם למסורת – כלומר יש לדרוש את הפסוקים ככתבם, ולא כקריאתם, ומשמעות הכתוב היא, שהברזל של הגרזן השיל חתיכה מהעץ המתבקע, ולא השיל את עצמו מעצו, כלומר מקתו.

דף ח

כוחו וכוח כוחו

לדעת רבי, כשם שהכורת עצים ביער, כשניתזה חתיכה מן העץ שביקע בו, והרגה, גולה, [כי נתזה החתיכה מכוח הכאתו]. כך מי שהשליך גוש עפר על תמרים, והשירם מהעץ, ונפלו והרגו, גולה, [כי נתזו מכוחו]. אבל אם השליך גוש עפר על עץ, ונתזה מהעץ חתיכה על התמרים, ונפלו והרגו, אינו גולה, כי הם לא נתזו מכוחו, אלא מכוח כוחו.

רש”י מפרש, שכשאתה קורא ונשל, אתה מוסיף הברה של אל”ף או של ה”א בין נו”ן לשי”ן, ולפי המסורת ונישל כתיב, ופירושו שהשיל הברזל מן העץ המתבקע, ומצא את רעהו.

והתוס’ ביארו, שהכתוב מוכיח שהכוונה לברזל שהשיל מהעץ המתבקע, ולא שנשמט מקתו, משום שנאמר ”מִן הָעֵץ”, ואם הכוונה לכך שנשמט הברזל מקתו, היה צריך להיות כתוב ”מעצו”.

הזורק אבן לרשות הרבים והרג

אם זרק למקום שהרבים מצויים שם – מזיד הוא ואינו גולה.

(ב) כי יש ללמוד בגזרה שווה – שנאמר מתחילה ”לְכַרֵּת הָעֵץ”, ונאמר כאן ”וְנָשַׁל הַבְּרִזָּל מִן הָעֵץ”, וכשם שמתחילה הכוונה לעץ המתבקע, אף כאן הכוונה לעץ

והוא זרק למקום שלא מצוים בו בני אדם – אנוס הוא ואינו גולה.

והוא זרק ביום לאשפה שבני אדם נפנים בה לנקביהם בלילה ולא ביום אלא שפעמים נפנים בה גם ביום וארע שנפנה בה אדם ביום והרגו – הרי זה שוגג וגולה.

והוא זרק למקום שלא מצוים בו בני אדם – אנוס הוא ואינו גולה.

והוא זרק ביום לאשפה שבני אדם נפנים בה לנקביהם בלילה ולא ביום אלא שפעמים נפנים בה גם ביום וארע שנפנה בה אדם ביום והרגו – הרי זה שוגג וגולה.

הכה הכאה של מצווה ומת תחת ידו

אבא שאול אומר, נאמר בפרשה, "לְחַטֵּב עֵצִים", ללמד, שאין ההורג גולה, אלא כשהרג על ידי דבר שאינו מצווה, כחטיבת עצים, שהיא דבר הרשות, ואינה מצווה. אבל הרג על ידי דבר שהוא מצווה, **כאב ורב המכים את בנם ותלמידם להדריכם בדרך ישרה**, ומקיימים בכך את הכתוב, "יִסֹּר בְּנֶדֶד וַיִּנְחֹדֵךְ וַיִּתֶּן מַעֲדָנִים לְנַפְשֶׁךָ", נאפילו אם כבר למדו כפי הצורך], **וכשליח בית דין, המכה את המחויב מלקות על פי בית דין, אם נהרג המוכה תחת ידם, אינם גולים.**

וביאר רבא, מניין לנו שחטיבת עצים האמורה בפרשה היא רשות ולא מצווה:

(א) כי אין שום חטיבת עצים שהיא מצווה, ואפילו חטיבת עצים לעשות סוכה, ולהביא למערכה, אין החטיבה מצווה, שכן אם מצא חטוב, אינו צריך לחטוב, ועל כרחך אין מצווה בחטיבה, כי אם היה בה מצווה, היה צריך לחטוב אף כשהיו עצים חטובים.

(ב) כי נאמר בכתוב, "וְאַשֶׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לְחַטֵּב עֵצִים", וכלל בידנו שכל מקום שכתוב "אשר", משמע שהדבר תלוי בו ברצון העושה, ואם כן אין מדובר בביאה של מצווה, שאם כן עליו לבוא אף על כרחו.

זרק זה את האבן ואחר כך הוציא הלה את ראשו ומת

נאמר בפרשה "וַיִּשַׁל הַכֹּהֵן מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ נִמְתָּ", ללמד שאין ההורג גולה, אלא כשהיה ההרוג במקומו, ומצאו ההורג להורגו שם.

אבל אם רק אחר שעשה ההורג את מעשה ההריגה, המציא ההרוג את עצמו להיהרג, אין ההורג גולה.

אין גאולת שדה בממון שהיה לו כבר

במוכר שדה אחוזתו נאמר, "וְהִשְׁיֵגָה יָדוֹ וּמָצָא פְּדֵי גְאֻלָּתוֹ", ללמד שאינו גואל את השדה, אלא אם כן מצא ממון שלא היה לו תחילה, אבל אם היה ממון זה מצוי לו קודם שמכר, אין כופים את הלוקח להחזירה לו.

זרק את האבן לחצרו והרג

אם יש רשות לניזק ליכנס לשם, גולה. ואם לאו, אינו גולה. שנאמר, "וְאַשֶׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר", ללמד, שהפרשה מדברת בהורג במקום הדומה ליער המופקר לכל,

לקצור], אבל קציר של מצווה, כקציר העומר, [שאף אם מצא קצור, מצווה לקצור לשמה], מותר לקצור בשבת.

האב שהכה את בנו והרגו

כשהאב מכה את בנו כדי שילמד תורה, וילך בדרך ישרה, הכאה זו נחשבת הכאה של מצווה, [כמבואר לעיל], ולכן אם מת תחת ידו, אינו גולה.

וכן כשהאב מכה את בנו כדי שילמד אומנות, הכאה זו נחשבת כהכאה של מצווה, כי האב מצווה ללמד את בנו אומנות, ואם מת תחת ידו, אינו גולה.

ומי שכבר יש בידו אומנות, ואביו רוצה ללמדו אומנות נוספת, אין בכך מצווה, ולכן אם הכהו שילמד, ומת תחת ידו, הרי זה גולה על הריגתו בנו.

וכן אם הלך האב וחטב עצים ביער והרג את בנו בשוגג, הרי זה גולה על הריגתו בנו.

הבן שהכה את אביו והרגו

נחלקו תנאים, האם הבן שהרג את אביו גולה. שכן, ההורג את חבירו במזיד, דינו כסייף, והעושה חבורה באביו במזיד דינו כחנק.

ומי שהרג את אביו, נתחייב בשתי מיתות אלו, סייף על ההריגה, וחנק על החבורה, וכלל בדינו, שהמתחייב שתי מיתות בית דין, נידון בחמורה.

ונחלקו חכמים איזו מהם חמורה. לדעת

פרשת טומאה גם אם נטמא למת מצווה

אף על פי שנאמר בפרשת טומאה, לשון "אשר", "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא", לא נאמרה הפרשה רק למי שנטמא ברשות, אלא אף למי שנטמא במצווה, [כגון למת מצווה], כי נאמר בפרשה, "עוֹד טִמְּאָתוֹ בּוֹ", לרבות את כל הטמאים, שלא יכנסו למקדש.

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת

בְּחֵרִישׁ וּבְקִצִיר תִּשָּׁבֵת"

לדעת רבי עקיבא, סוף הכתוב הזה, אינו מדבר בחריש וקציר ביום השבת, כי אם כן, מדוע נקטה תורה דווקא מלאכות אלו, אלא הכתוב מדבר בחריש וקציר של השנה השביעית, ובא להוסיף על האמור במקום אחר, "וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שְׁבֵת שְׁבֵתוֹן הֲיָהּ לְאָרֶץ שְׁבֵת לָהּ", וללמד שלא רק בשביעית עצמה אסור לעבד את הארץ, אלא גם קודם לה, שלא יחרוש בששית חרישה המועילה לשביעית, וכן לאחריה, אם הביאה תבואה שליש בשביעית, אף על פי שקצרה בשמינית, צריך לנהוג בה קדושת שביעית.

ולדעת רבי ישמעאל, סוף הכתוב הזה מדבר בחריש וקציר ביום השבת, ונצרך הכתוב להזכיר מלאכות אלו, ללמד, שכשם שהחריש האמור כאן הוא חריש של רשות, [שהרי אין חריש של מצווה, שכל מקום שצריך לחרוש, אם מצא חרוש אינו חורש], כך הקציר האמור כאן, הוא קציר של רשות, [שאם מצא קצור, אינו צריך

ודומיהם, שאינם מתנהגים כעם ישראל.

רבי שמעון, חנק חמור, ולכן ההורג את אביו במזיד דינו חנק. ולדעת חכמים, סייף חמור, ולכן ההורג את אביו במזיד, דינו סייף.

דף ט

איסור הכאה

כותי [או ישראל] שהכה את ישראל, הכאה שאין בה חיוב תשלומים [שלא היה נזק או צער או ריפוי או שבת או בושת של שווה פרוטה], לוקה על כך, משום שעבר באיסור, "לא יסיף פן יסיף", [אבל אם יש במכה זו נזקים שווה פרוטה, המכה משלם את הנזק, ואינו לוקה].

ישראל שהכה כותי, הכאה שאין בה חיוב תשלומים. יש אומרים שדין הכאה כדין קללה, וכשם שאין איסור לקלל כותי, שאינו מתנהג כעם ישראל, כך אין איסור להכותו, ולכן המכה אותו אינו לוקה. ויש אומרים שדין הכאה אינו כדין קללה, ואסור להכות גם מי שאינו נוהג כישראל, ולכן המכה כותי לוקה על כך.

וההורג בשוגג, שמתכפר לו על ידי גלות, הוא מי שהעונש האמור בו אם היה הורג במזיד, הוא סייף, ואם כן, לדעת רבי שמעון, מאחר שההורג את אביו במזיד דינו חנק, אינו בכלל אלו, שבשוגג מתכפר להם בגלות.

לדברי רב כהנא – הברייתא הדורשת מהכתוב, "לְנוֹס שְׁמָה כָּל מִפֶּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה", פרט למכה אביו, שאין חיובו תלוי בהכאת כל נפשו, אלא בחבורה בלבד, ואינו גולה, דברי רבי שמעון היא.

ולדברי רבא – הברייתא הדורשת מהכתוב "לְנוֹס שְׁמָה כָּל מִפֶּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה", פרט למכה אביו, שאינו גולה, דברי חכמים היא, ואין כוונת הברייתא לומר שההורג את אביו בשוגג אינו גולה, אלא שהעושה חבורה באביו בשוגג אינו גולה, [ולא תאמר, כיון שאם עשה במזיד, הוא נהרג, אם עשה בשוגג יגלה].

דין אלו שהרגו את אלו בשוגג דרך ירידה

ההורג / ההרוג	ישראל עבד כותי	גר תושב	גוי
ישראל עבד כותי	גולה	אינו גולה [ואינו נהרג]	אינו גולה [ואינו נהרג]
גר תושב	אינו גולה [אלא נהרג]	גולה	אינו גולה [ואינו נהרג]
גוי	אינו גולה [אלא נהרג]	אינו גולה [אלא נהרג]	אינו גולה [אלא נהרג]

איסור קללה

כותי [או ישראל] שקילל את ישראל [בשם], לוקה על שעבר באיסור מקלל.

וישראל שקילל כותי, אינו לוקה על כך, כי נאמר, "וְנִשְׂאָה בְעַמְדָּה לֹא תֵאָר", ללמד, שאין אסור לקלל אלא את מי שנוהג כעמך, כלומר כישראל כשר, להוציא את הכותים

גר תושב שהרג גר תושב

(א) הרג בשוגג דרך ירידה – הרי זה גולה. [ורק לעניין זה נתרבה גר תושב לגלות, בכתוב, "לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגֵּר וְלִתּוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָטִי". אבל כשהרג את ישראל אינו גולה, אלא נהרג, כי נאמר לישראל, "וְהָיוּ לְכֶם הָעָרִים לְמִקְלָטִי", למעט מגלות את מי שאינו ישראל שהרג את ישראל].

(ב) הרג בשוגג דרך עליה – לדעת רב חסדא, נהרג, [כי לדעתו דרך עליה חמור מדרך ירידה, ובישראל אינו גולה, כי אין הגלות מכפרת על כך]. ולדעת רבה, פטור אף מגלות, [כי לדעתו ההורג בדרך עליה, אנוס הוא ביותר, וקל מהורג דרך ירידה, ולכן בישראל פטור מגלות, והוא הדין בזה].

(ג) הרג משום שהיה סבור שמותר [להרוג. או משום שהיה סבור שבהמה לפניו, ולא עיין היטב] – לדעת רב חסדא, פטור אף מגלות, כי האומר מותר, [כלומר העושה משום שסבור שעושה דבר היתר], הרי הוא כאנוס, שלא היה לו לדעת שאין לו לעשות. ולדעת רבה, נהרג, כי האומר מותר, קרוב הוא להיות מזיד, משום שהיה לו ללמוד, ולדעת שהדבר אסור.

[ועל פי זה] גר תושב שהרג ישראל

(א) הרג בשוגג דרך ירידה – הרי זה נהרג.

(ב) הרג בשוגג דרך עליה – לדעת רב חסדא, נהרג. ולדעת רבה, פטור אף מגלות.

(ג) הרג משום שהיה סבור שמותר [להרוג. או משום שהיה סבור שבהמה לפניו, ולא עיין היטב] – לדעת רב חסדא, פטור אף מגלות. ולדעת רבה, נהרג.

גוי שהרג, בין את ישראל, ובין את חברו, בין בשוגג, ובין במזיד, נהרג על כך.

דינו של אבימלך על לקיחת שרה

לדעת רבא, אף שאבימלך היה סבור, ששרה אחות אברהם ולא אשתו, ואם כן מותרת לאבימלך, אם היה בא עליה, היה חייב מיתה, כבא על אשת איש. שהאומר מותר, קרוב למזיד הוא, ולכן אמר לו הקדוש ברוך הוא, "הֲנָדָּמַתְּ עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לְקַחְתָּ וְהוּא בְּעֵלְתָּ בְּעַלִּי". ואף שטען אבימלך, "הֲגוֹי גַם צָדִיק תִּתְהַרְגֵּהוּ. הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אִמְרָה אַחִי הוּא בְּתָם לְבָבִי וּבְנִקְלִין כְּפִי עֲשִׂיתִי זֹאת", והודה לו הקדוש ברוך הוא בזה, "גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְּתָם לְבָבְךָ עֲשִׂיתָ זֹאת", מכל מקום לא הודה לו הקדוש ברוך הוא שטעם זה מספיק לפוטרו, אלא אף שהיה סבור שהיא מותרת לו, יש לו להתחייב מיתה על ביאתה, שכן כך אמר לו הקדוש ברוך הוא, "וְיַעֲקֹב הִשָּׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא", כלומר דבר ראשון השב את האשה לבעלה, [בין אם הוא נביא ובין אם לאו]. ולעניין מה שאמרת שיש לפטור אותך כי היית סבור שהיא מותרת, אין הדין עמך, כי באשמתך עמדת להיכשל בה, שלא למדת דרך ארץ, שכשבא אברהם לעיר,

הסומא בכלל הפרשה, (א) "בְּלֹא רְאוּת",
(ב) "בְּבָלִי דַעַת", ואין מיעוט אחר מיעוט
אלא לרבות.

שונא שהרג את שנואו בשוגג

לדעת תנא קמא של משנתנו ולדעת
הברייתא [בדף ז'], **השונא שהרג בשוגג,**
אינו גולה, כי אין הפרשה מדברת אלא במי
שהרג "בְּלֹא אֵיבָה".

ולדעת רבי שמעון, כל הריגה שיכולים
לומר עליה שהיתה בכוונה, אין השונא
גולה עליה, [כגון שהיה משלשל חבית,
ונשמט החבל מידו, והרגה]. **אבל אם ודאי**
שלא היתה ההריגה בכוונה, [כגון שהיה
משלשל בחבית, ונפסק החבל, או שנפל
עליו מראש הגג, שודאי לא היה מסכן עצמו
להרוג], **הרי זה גולה,** כשאר ההורגים
בשגגה.

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, שונא שהרג,
ודאי לא הרג בשגגה, אלא בכוונה, ואם הוא
תלמיד חכם, היודע שההורג דינו סייף, הרי
זה **נהרג** על שהרג, אף על פי שלא התרו בו,
כי לדעת רבי יוסי ברבי יהודה חבר אינו
צריך התראה [כפי שנתבאר בדף ו'].

המשלשל חבית ונפסק החבל והרגה

לדעת רבי, המשלשל חבית ונפלה והרגה
אינו גולה, אלא אם כן נשמט כל החבל
מידו, אבל אם נפסק החבל, ונותר חלק
ממנו בידו, הרי זה **כברזל שנשמט מקתו,**
שלדעת רבי, אם הרג בו בשוגג, אינו גולה.

תחת שישאלו אותו על עסקי אכילה
ושתיה, שכן דרך ארץ לשאול את האורחים
הבאים לעיר, שאלו אותו אם היא אשתו
או אחותו, ומתוך שהוא נביא, הבין
שחפצים בה, ועליו להסתיר שהיא אשתו,
ואם כן אתה שלא למדת דרך ארץ, גרמת
לך להיכשל, שאם היית שואל כהוגן היית
יודע שאסורה לך, ולכן חייב אתה מיתה על
ביאתה. ומכאן יש ללמוד שבן נח שחטא כי
היה סבור שהדבר מותר, אין זה פוטרו,
אלא נהרג, משום שהיה לו ללמוד שהדבר
אסור.

ולדעת רב חסדא, מאחר שאבימלך היה
סבור ששרה אחות אברהם ולא אשתו,
ואם כן מותרת לאבימלך, אם היה בא
עליה, לא היה חייב מיתה, שכן דומה הוא
לאנוס, וכן הודה לו הקדוש ברוך הוא,
שכשאמר לו אבימלך, "הֲגוּי גַם צְדִיק
תִּהְרָג. הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא
גַם הוּא אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתָם לְבָבִי וּבְנִקְיָן
כְּפִי עֲשִׂיתִי זֹאת", ענה לו הקדוש ברוך הוא,
"גַם אֲנִכִּי יַדְעֵתִי כִּי בְּתָם לְבָבְךָ עֲשִׂיתָ זֹאת".

סומא שהרג בשוגג

לדעת רבי יהודה, סומא שהרג בשוגג אינו
גולה, שנאמר, "או הַשְּׁלִיךְ עָלָיו ... בְּלֹא
רְאוּת", כלומר שבהשלכת האבן לא ראה
את הנהרג, אבל בדרך כלל הוא רואה,
ומכאן שאין הפרשה מדברת בסומא שאינו
רואה בשום מקום.

ולדעת רבי מאיר, סומא שהרג בשוגג גולה,
כי שני כתובים נאמרו, ללמוד מהם שאין

המִישֵׁר לְרֵאֵיבְנֵי וְאֵת רֵאֲמֵת בְּגֻלְעָד לְגַדֵּי
וְאֵת גּוֹלָן בְּבִשְׁוֹן לְמַנְשֵׁי".

וכנגדם יחד יהושע שלוש ערים בארץ כנען,
שנאמר, "וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת קֹדֶשׁ בְּגִלְגַּל בְּהַר
נִפְתָּלִי [אין זו קדש שהיתה עיר מבצר, אלא
קדש אחרת, שהרי אין עושים עיר מקלט מבצר]
וְאֵת שְׂכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֵת קָרְיַת אֲרֻבַּע
הִיא חֲבֻרוֹן בְּהַר יְהוּדָה [ומה שנאמר, "וַיִּתְּנוּ
לְכָלֵב אֶת חֲבֻרוֹן", אין הכוונה לעיר עצמה,
שהיתה עיר מקלט מערי הלווים, אלא לכפרים
הסמוכים לה, שנאמר, "וְאֵת שְׂדֵה הָעִיר וְאֵת
חֲצָרֶיהָ יָתְנוּ לְכָלֵב בֶּן יִפְנֵה בְּאַחֲזֵיתוֹ"]".

ומתוך שנאמר "וַיִּשְׁלַשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אֲרָצְךָ",
למדנו, שיש לתת את כל שלוש ערי מקלט
בארץ באופן שווה על פניה כל הארץ,
כלומר שיהיו כל המרחקים הבאים בשווה,
(א) מהדרום לראשונה. (ב) מהראשונה
לשניה. (ג) מהשניה לשלישית. (ד)
מהשלישית לצפון. [ויש מפרשים שנותנים אחת
בדרום, ואחת באמצע, ואחת בצפון, ותוס' דחו את
פירושם].

ואם כן, היו שלוש הערים שבארץ כנען,
מכוונות כנגד שלוש הערים שבעבר הירדן.
(א) בדרום - חברון ביהודה כנגד בצר
במדבר. (ב) במרכז - שכם בהר אפרים כנגד
רמות בגלעד. (ג) בצפון - קדש בהר נפתלי
כנגד גולן בבשן.

ואף על פי שהעומדים בתוך הארץ, קרובים
לעיר מקלט, יותר מהעומדים בצפון או
בדרום, [שהעומדים בסוף הארץ רחוקים
מעיר המקלט כשיעור רבע אורך הארץ,
והעומדים בתוך הארץ, בין שני ערי מקלט,

ולדעת חכמים, גם כשנפסק החבל, ונותר
חלק ממנו בידו, הרי זה גולה, שכן לדעתם,
גם כשנשמט הברזל מקתו, והרג בו בשוגג,
גולה, אף על פי שנתרה הקת בידו.

ארבעים ושמונה הערים שההורג בשוגג גולה אליהן

א. שש ערי המקלט

בספר במדבר נאמר, "וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלַת תִּהְיֶינָה לָכֶם. אֵת שְׁלֹשׁ
הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים
תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלַת תִּהְיֶינָה",
ומכאן למדנו, שיש לתת שלוש ערי מקלט
ממערב לירדן, ושלוש ערי מקלט ממזרח
לירדן. ואף על פי שמזרח לירדן היו רק שני
שבטים ומחצה, וממערב לירדן היו תשעה
שבטים ומחצה, הושוו אלו לאלו למניין
ערי מקלט, כי בעבר הירדן, בגלעד, היו
רוצחים מרובים, שנאמר "גִּלְעָד קְרִיַת פְּעֻלִּי
אֶן עֲקֵבָה מְדָם", ומתוך כך, היו צריכים
יותר לערי מקלט.

ואין אחת מהערים הללו קולטת את
הרוצחים, [להצילם מגואל הדם], עד
שיתנו את כולן, שנאמר, "שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלַת
תִּהְיֶינָה לָכֶם", כלומר רק כשהיו שש ערים
היו ערי מקלט.

ובספר דברים מבואר אלו שלוש ערים
יוחדו לכך בעבר הירדן המזרחי, שנאמר,
"אִזּוּ יִבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה שְׁמֶשׁ ... אֵת בְּצֹר בְּמִדְבַּר בְּאֶרֶץ

א. גודל העיר.

אין עושים אותה קטנה ביותר, [לפי שאין מזונות מצויים שם, ורגילים יושביה לצאת ממנה לקנות מזונות, ואם יאלץ הגולה לצאת מהעיר למזונות, מסתכן הוא בנפשו].¹

ואין עושים אותה כרך גדול, [שהכל נקבצים שם תמיד, ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו].

אלא עושים אותה עיר בינונית.

ב. מקום העיר.

לכתחילה צריך לבנותה במקום מים, כי בלא מים אין חיים. ואם כשנפלה העיר בגורל ללוויים בימי יהושע, לא היה שם מים, הביאו לה מים מנהרות רחוקים על ידי אמות מים.

וצריך שתהא במקום שוקים, [שימצאו מזונות לקנות].

וצריך שתהא מיושבת, ובמקום מיושב, [שיהיו כפרים וישובים סמוכים לה, שמא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל], ולכן אם נתמעטו הישובים מוסיפים עליהם. ואם נתמעטו יושביה מביאים להם כהנים לוויים וישראלים לישוב שם.

ג. דברים שאין לעשות בעיר.

לדעת רבי נחמיה, אין מוכרין בהן כלי זיין, [שלא יקנה גואל הדם שם, ויהרוג בהם], ואין מוכרים בהם כלי מצודה, [שהורגים

לא יהיו רחוקים אלא כשיעור שמינית הארץ], כן היו ערי המקלט, כי במרכז, בשכם, היו רוצחים מרובים, שכן נאמר, "וּכְחַפֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חָבַר כְּהַנִּים דָּרָךְ יִרְצָחוּ שְׂקָמָה" [כלומר כמו שכהנים מתחברים יחד לחלוק תרומות בבית הגרנות כך היו הם מתחברים יחד להרוג נפשות].

דף י

ב. שאר [ארבעים ושתים] ערי הלוויים

נאמר בספר במדבר, "וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְלוֹוִים אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְגֵט שְׂמָה הָרֶצֶח וְעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר", ומתוך שנאמר, "וְעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ", משמע, שגם אלו קולטות את הרוצחים כמו הראשונות.

ומכל מקום, יש הבדל בין אלו, לבין ערי המקלט, שערי מקלט קולטות את הרוצחים, בין לדעת ובין שלא לדעת, כלומר, אפילו לא נתכוונו לכך, [כגון שלא ידעו שזו עיר מקלט], אבל שאר ערי הלוויים, אינן קולטות, אלא אם כן נכנסו לשם הרוצחים על דעת שיקלטו אותם.

דינים האמורים בעיר מקלט

נאמר בפרשה "וְיָגֵס אֶל אַחַת מֵן הָעָרִים הָאֵל וְחָי" ללמד שיהיו הערים האלו מקום הראוי להגן על חייו [מפני גואל הדם ומפני שאר דברים] ומתוך כך למדו חכמים את הדינים הבאים:

הוספות

¹ כן כתבתי על פי דברי המאירי. אולם העירוני, למה לי לטעם זה, שישתכן כשיצא, הלא אסור לו לצאת, ואם כן מטעם זה אין עושים אותה עיר מקלט, כי איך יגלה למקום שאין לו בו מחיה, ואין לו אפשרות לצאת להחיות עצמו. וראה רש"י במסכת ערכין ל"ג ע"ב ואין עושים ערים קטנים לפי שהן ערי מקלט ובעינין שיהא שם יישוב לבית מנוס לרוצחים.

בְּצֶרֶךְ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֵׁר לְרֵאשִׁיטָה וְאֶת רֵאשִׁיטָה
בְּגִלְעָד לְגִדֵי וְאֶת גֹּלְוֵן בְּבִשְׁוֹן לְמִנְשֵׁי. וְזֹאת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּלוּמַר, גַּם
הַתּוֹרָה הַיָּא כֹּאחַת מַעֲרֵי הַמִּקְלֵט.

ללשון הראשון בגמרא - התורה היא כעיר
מקלט לעניין זה, שכשם שאסור לגואל
הדם להרוג את הרוצח בשגגה, כשגלה
הרוצח לעיר מקלט, כך אסור לגואל הדם
להרוג את הרוצח בשגגה, **בשעה שהרוצח**
לומד תורה, אבל בשעה שאינו לומד, מותר
להורגו, ולכן תלמיד חכם שהרג, גולה, ולא
די לו בתורתו, כי בשעה שאינו לומד, אינו
בעיר מקלט.

וללשון השני בגמרא - התורה היא עיר
מקלט ממלאך המות, שאינו שולט במי
שלומד תורה. וכן היה עם רב חסדא,
שכשהגיע זמנו להיפטר מהעולם, היה יושב
ולומד, ולא פסק פיו מגרסתו, ועל ידי כך לא
יכול שליח מלאך המות לקרב אליו, מה
עשה, עלה וישב על ארז ושברו, ובתוך כך
נשתתק רב חסדא, ויכול לו.

עיר מקלט ראשונה של ראובן היא

אמר רבי תנחום בר חנילאי, מפני מה זכה
ראובן להימנות בהצלה תחלה, [שעיר
המקלט הראשונה המוזכרת בתורה היא, "בְּצֶרֶךְ
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֵׁר לְרֵאשִׁיטָה"], **מפני שהוא**

בהם חיות, כי גם בהם יוכל גואל הדם
להרוג]. **אבל חכמים מתירים** [רש"י לא
ביאר טעמים, אבל יתכן, שלדעתם, אדרבה, אם
לא יהיה שם כלי זיין, כשיבוא גואל הדם בכלי
זיינו, לא יוכלו לעמוד כנגדו].

ולדברי הכל, אין עושים בה דברים
המרגילים בני אדם לבוא לשם, שמא יבוא
גואל הדם בתוכם, **ולכן אין פורסים בתוכם**
מצודות, ואין מפשילים לתוכם חבלים¹
[גדילת החבלים נקראת הפשלה].

תלמיד או רב שהרגו בשוגג ונתחייבו גלות

תנא, **תלמיד שהרג בשוגג וגולה, מגלים את**
רבו עמו, שנאמר "וְחָיִי", עשה לו דברים
שתהא לו חיות, [ובלא רבו אין חייו חיים].

אמר רבי זעירא, מכאן, שלא ישנה אדם
לתלמיד שאינו הגון, שמא יגרמו עוונותיו
של התלמיד, שיכשל בהריגה בשוגג, ויגלה
עמו.

אמר רבי יוחנן, **הרב שהרג בשוגג וגולה,**
מגלים את ישיבתו עמו, [שנאמר, "וְחָיִי",
עשה לו דברים שתהא לו חיות, ובלא ישיבתו
אין חייו חיים].

דברי תורה קולטים

אמר רבי יוחנן, מניין לדברי תורה שהן
קולטים, שנאמר, "אִזּוּ יִבְדִּיל מִשָּׁה ... אֶת

הוספות

¹ אלו תוכן דברי בעל "ערוך לנר": רש"י לא פירש למה דווקא במלאכות אלו חוששים, שיבוא לכאן גואל הדם. ולעניות דעתי, יש לומר, שהנה פריסת מצודות והפשלת חבלים, צריך מקום רחב ידים, כמבואר במסכת מגילה ... ולא בכל עיר יש מקום רחב ידים, כמו שמצינו בדיני עיר הנידחת, שפעמים אין לעיר רחוב, ולכן כשהיה בעיר אחת מקום רחב ידים, באו מכל הסביבה להשתמש שם בפריסת מצודות והפשלת חבלים, והיה יכול גואל הדם לבוא לשם בתוך הבאים.

ורבנן או רבה בר מרי אמרו, **כל האוהב** בהמון, [כלומר שאוהב **תלמידי חכמים**], לו תבואה, [כלומר **התורה מחזרת עליו ועל זרעו**]. ונתנו החכמים את עיניהם ברבא בריה דרבה, שהיתה בו מידה זו, שהיה אוהב תלמידי חכמים, והיו לו בנים תלמידי חכמים.

ורב אשי אמר, **כל האוהב** ללמוד בהמון, [כלומר **ללמוד עם הרבים**], לו תבואה, [הוא **זוכה ללמוד כראוי**]. וכן דרש רבי יוסי ברבי חנינא את הכתוב, "חָרַב אֶל הַבָּדִים וְנָאָלוּ", חרב על צוארי תלמידי חכמים, שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד, [כלומר לבדם], ולא עוד, אלא שמטפשים, שכן הכוונה בלשון נואלו, שנאמר, "אֶשֶׁר נֹאֲלָנוּ" והתרגום הוא "דְּאֶטְפְּשָׁנָא" ולא עוד אלא שחוטאים, שכן החטא נסמך לטיפשות, שנאמר "אֶשֶׁר נֹאֲלָנוּ וְאֶשֶׁר חָטְאָנוּ". א"י "נוֹאָלוּ שְׂרִי צַעַן נְשָׂאוּ [=נתעו לחטוא, כמו "הנחש השיאניי"] שְׂרִי נָף".

ורבינא אמר, **כל האוהב** ללמוד בהמון, [כלומר **ללמד לתלמידים הרבה**], לו תבואה, [משום **שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם**]. וכן אמר רבי הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם.

"עמדות היו רגלינו בשערך ירושלים" אמר רבי יהושע בן לוי, **עמדות היו רגלינו במלחמה, בזכות שערי ירושלים, שהיו עוסקים בתורה.**

פתח בהצלה תחלה, שנאמר, "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלְהוּ מִיָּדָם".

הזכרת זריחת השמש בערי המקלט

"אִזּוּ יִבְדִּיל מִשָּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים פְּעֶבֶר הִירְדָן מִזְרְחָה שְׁמֶשׁ":

- **יש אומרים** שנאמר בכתוב "שְׁמֶשׁ", כי הקדוש ברוך הוא אמר למשה, **הזרח שמש לרוצחים**, לתקן להם חיותם.

- **יש אומרים** שנאמר בכתוב "שְׁמֶשׁ", כי הקדוש ברוך הוא אמר למשה, יפה עשית **שהזרחת שמש לרוצחים**, לתקן להם חיותם.

"**אהב כסף לא ישבע כסף**" דרש רבי סימאי, **זה משה רבינו**, שהיה יודע, שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות, עד שיבחרו שלש בארץ כנען, **ואמר, מצוה שבאה לידי אקיימנה.**

"ומי אהב בהמון לא [לוי]" **תבואה**

דרש רבי סימאי, **למי נאה** ללמד בהמון [=לדרוש ברבים]? **למי** שכל תבואה שלו [=שבקי במקרא משנה הלכות ואגדות].

וכן דרש רבי אלעזר, מהכתוב, "מִי יִמְלֹל גְבוּרוֹת ה' וַיִּשְׁמִיעַ כָּל תְּהַלְתּוֹ", **למי נאה** למלל את גבורות ה'? **למי** שיכול להשמיע כל תהלתו.

"כי טוב יום בחצריך מאלף"

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, "שיר המעלות לְדוֹד שְׁמִיחָתִי בְּאֶמְרִים לִי בֵּית ה' יִגְדֶּךָ", כלומר, ריבונו של עולם, שמעתי בני אדם שהיו אומרים, מתי ימות זקן זה, ויבא שלמה בנו, ויבנה בית הבחירה, ונעלה לרגל, ושמחתי.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, "כי טוב יום בחצריך מאלף", כלומר, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח, ככתוב "אלף עלות יעלה שלמה על המזבח ההוא".

"תכין לך הדרך"

אמר רב כהנא, שמכאן למדו חכמים, שיש לעשות הכנה לדרך המגיע לערי מקלט.

ולכן, אמר רבי אליעזר בן יעקב שהיה כתוב מקלט על פרשת דרכים, כלומר, בכל מקום שהיה הדרך מתפצל לשנים, ואחד מהם פונה לעיר מקלט, היה עץ תקוע בו, וכתוב עליו מקלט, להודיע שהדרך הזה מגיע לעיר מקלט.

וכשהיה רב חמא בר חנינא דורש בפרשת רוצחים, היה פותח בדין הזה, ואומר שעל זה נאמר, "טוב וישר ה' על פן יורה חטאים בדרך", ואם לחטאים מורה דרך להצלה, קל וחומר לצדיקים.

"ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו"

ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה"

מבואר בכתוב הזה, שפעמים האדם הורג את חבירו בלא כוונה, על ידי שהקדוש ברוך הוא מזמן לו את הדבר, כגון כשהיו שני בני אדם רשעים, שכבר הרגו נפש, אחד הרג בשוגג, והיה לו לגלות, ואחד הרג במזיד, והיה לו למות בבית דין, אלא שלא נעשה בהם כן כי לא היו עדים על כך, לפיכך הקדוש ברוך הוא מזמין לפונדק אחד, זה שהרג במזיד, יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג, יורד בסולם, ונופל עליו, והורגו בפני עדים, זה שהרג במזיד נהרג, וזה שהרג בשוגג גולה.

וזהו שנאמר "באשר יאמר משל הקדמני" [=התורה. שהיא משל הקדוש ברוך הוא, שהוא קדמונו של עולם], "מרשעים יצא רשע".

וכשהיה רבי שמעון בן לקיש דורש בפרשת רוצחים, היה פותח בדברים הללו.

בדרך שאדם רוצה לילך

בה מוליכים אותו

אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא, ויש אומרים אמר רב הונא אמר רבי אלעזר, מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכים אותו¹.

[א] מן התורה – שמתחילה אמר הקדוש ברוך הוא לבלעם, "לא תלך עמם", ומאחר שרצה ללכת, אמר לו, "קום לך

הוספות

¹ אין הכוונה רק לעניין דרך טובה או רעה, אלא אף בטובה עצמה יש כמה דרכים, ובדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכים אותו, כמבואר בתוסי' במסכת שבת דף פ"ז.

הדם בדרך, חייב על כך מיתה כרוצח, [אם

אתם].

היו עדים והתראה]. ולדעה זו, הסיבה שאמרו חכמים, שמוסרים לרוצח שני תלמידי חכמים ללוותו, כדי שאם יבוא גואל הדם להורגו, יתרו בו שלא יעשה, ויאמרו לו, שאם יעשה יענש על כך מיתת סייף כרוצח.

[ב] **מן הנביאים** – שנאמר, "אֲנִי ה' אֶקְיֶד מְלַמֶּדֶד לְהוֹעִיל מְדַרְיָקָד בְּדַרְךָד תִּלְךָד [=כלומר אני מדריךך בדרך שבה תבחר לילך]."

[ג] **מן הכתובים** – שנאמר "אִם לְלָצִים [באדם להתחבר] הוא יִלְצֵי [כלומר אין מעכבים בידו] וְלַעֲנֻוִים יִתֵּן חַן".

גלות שקודם פסק דין

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה, תחילת משפטו של כל הורג נפש, לגלות לעיר מקלט, ואפילו הרג במזיד, [העיר קולטת אותנו עד שיתברר דינו], שנאמר, "יִכִּי יִהְיֶה אִישׁ שֶׁנָּא לְרַעְהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכְהוּ נַפְשׁוֹ וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּל", **ולאחר מכן, בית דין שולחים ומביאים אותו לדונו,** שנאמר, "וְיִשְׁלְחוּ זְקֵנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם". **מי שנתחייב מיתה, הרגוהו,** שנאמר, "וְנִתְּנָה אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְנָמְתָה". **ומי שנפטר,** [מטעם אונס, או שוגג דרך עליה, וכדומה], **פטרוהו,** שנאמר, "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרָצַח מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם". **ומי שנתחייב גלות,** [כי הרג בשוגג דרך ירידה], **מחזירים אותו למקומו,** שנאמר, "וְהִשִּׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה".

ולדעת רבי, אין עיר מקלט קולטת אלא את ההורג בשוגג, אבל ההורג במזיד אינו גולה, לא אחר הדין ולא קודם הדין, והכתוב שהזכיר את המזיד שנס לעיר מקלט, לא מלמד שהעיר קולטת אותו, אלא שאם נס לשם, כי טעה לחשוב שהיא קולטת, יש לקחתו משם להורגו.

רוצח שגולה לעיר מקלט ועדיין לא

הגיע לשם ומצאו גואל הדם בדרך והרגו

נאמר בפרשה: "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי. פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח כי יחס לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכּהוּ נַפְשׁוֹ לוֹ אין משפט מות כי לא שניא הוא לו מתמול שלשום".

לדעת ברייתא אחת שרב הונא פוסק

כמותה – כך כוונת הכתוב, הרוצח ינוס אל אחת הערים, פן ירדף אחריו גואל הדם, והרגו בלא לחשוש, שהרי אין לגואל הדם משפט מות אם יהרגנו. ומכאן למדנו, שאם **גואל הדם** הרג את הרוצח בדרך, הרי זה **פטור**. ולדעה זו, הסיבה שמוסרים לרוצח שני תלמידי חכמים ללוותו בדרך, כדי שאם יבוא גואל הדם להורגו, יבקשו ממנו שירחם עליו, ולא יהרגנו, [ורבי מאיר אומר, שהרוצח מבקש בעצמו רחמים, ואין צריך לשני תלמידי חכמים].

ולדעת ברייתא אחת – כך כוונת הכתוב,

הרוצח ינוס אל אחת הערים, פן ירדוף אחריו גואל הדם בחמימות לבבו שלא כדון, שהרי אין לרוצח משפט מות, כי הרג בשוגג. ומכאן למדנו, שאם יהרגנו **גואל**

עיר מקלט שרובה גולים

אמר רבי אלעזר, עיר שרובה רוצחים, [כלומר שרבו הרוצחים שגלו אליה מתושביה], **אינה קולטת,** שנאמר בספר יהושע, "וַיִּדְבֹּר בְּאֶזְנֵי זְקַנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו", "דבריו" ולא דבריהם, ומכאן שאם גם להם ארע כמו לו, ואין אלו דבריו בלבד, אינו גולה לשם.

לומדים מכאן, שצריך שיהיו בעיר זקנים, ועיר שאין בה זקנים אינה מביאה עגלה ערופה. ויש אומרים שאמנם מצוה שיהיו בעיר זקנים, אבל אין הדבר מעכב, וגם אם אין בה זקנים, היא מביאה עגלה ערופה.

דף יא

מפני מה נאמרה פרשת רוצחים

בספר יהושע בלשון עזה

בכל ספר יהושע כשהיו דברים מה' ליהושע כתוב לשון אמירה, "ויאמר ה' אל יהושע", חוץ מפרשת ערי מקלט, בה נאמר לשון דיבור, "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תִּנְנוּ לְכֶם אֶת עֲרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה". ולשון דיבור הוא לשון עז¹, כמו שנאמר, "דַּבֵּר הָאִישׁ אֲדֹנָי הָאֶרֶץ אֲתָנוּ קְשׁוֹת".

לדעת רבי חמא בר חנינא ועוד חכמים – נכתבה פרשה זו בלשון עזה, מפני שאלו הם דברים שנאמרו לקיים מצוות התורה, ויש להתאמץ בהם ביותר, מה שאין כן שאר אמירות שביהושע, שאינם לקיים מצוות התורה.

ויש אומרים – שנכתבה פרשה זו בלשון עזה, משום ששהה יהושע מלהפריש ערי מקלט, ולא הפרישם מיד אחר שחלקו את הארץ, עד שנאמר לו מפי הקדוש ברוך הוא.

עיר שאין בה זקנים

א. בעניין ערי מקלט נאמר [בספר יהושע], "וַיִּדְבֹּר בְּאֶזְנֵי זְקַנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו". יש לומדים מכאן שצריך שיהיו בעיר זקנים, ועיר שאין בה זקנים אינה קולטת, [וכן דעת רבי אלעזר]. ויש אומרים שאמנם מצוה שיהיו בעיר זקנים, אבל אין הדבר מעכב, וגם אם אין בה זקנים היא קולטת.

ב. בעניין בן סורר ומורה נאמר, "וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זְקַנֵי עִירוֹ וְאֵל שַׁעַר מִקְמוֹ. וְאָמְרוּ אֵל זְקַנֵי עִירוֹ". יש לומדים מכאן, שצריך שיהיו בעירו זקנים, ועיר שאין בה זקנים אין נעשה בה בן סורר ומורה. ויש אומרים שאמנם מצוה שיהיו בעיר זקנים אבל אין הדבר מעכב וגם אם אין בה זקנים נעשה בה בן סורר ומורה.

ג. בעניין עגלה ערופה נאמר, "וְלָקַחוּ זְקַנֵי הָעִיר הַהִיא עֲגֹלַת בָּקָר ... וְהוֹרְדוּ זְקַנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת הָעֲגֹלָה אֶל נַחַל אֵיתָן ... וְכָל זְקַנֵי הָעִיר הַהִיא תִּקְרְבוּ אֶל הַחֵלָל וְרָצְצוּ אֶת יְדֵיהֶם". יש

הוספות

¹ רק דיבור שפירושו הוצאת מילים, הוא לשון קושי. אבל דיבור שפירושו הנהגה, הוא הנהגה בנחת, כמו שנאמר, "אָז נִדְבַר יְרָאִי ה' אִישׁ אֶל רַעְיוֹ" (=נחייגו זה את זה ללמוד בנחת) או "וַיִּדְבֹּר עִמָּם תִּחְתִּינִי".

לא נאמרו לספר תורה, ולכן ספר תורה שתפרו בחוטי פשתן כשר.

יש גורסים שרב ראה שהתפילין של רבי חייה תפורות בפשתן, ואין הלכה כמותו.
ויש גורסים שרב ראה שספר התורה של רבי חייה תפור בפשתן, ואין הלכה כמותו.¹

כהן משוח וכהן מרובה בגדים

כל הכהנים הגדולים שהיו עד זמנו של יאשיהו המלך, נמשחו בשמן המשחה, ועל כן נקראו כהנים משוחים.

אולם לאחר שגזו יאשיהו את צלוחית שמן המשחה, [ואת הארון, מחשש שילקחו לגלות], שוב לא נמשחו הכהנים הגדולים בשמן המשחה, לא בבית ראשון, ולא בבית שני, ולא היתה כהונה גדולה ניכרת בהם, אלא בכך ששמשו בשמונה בגדים, ועל כן נקראו מרובי בגדים.

כהן שעבר ממשיחותו

כשארע פסול לכהן גדול, ומינו אחר תחתיו עד שיחזור הראשון לכשרות, כשיחזור הראשון לכשרותו, הוא חוזר לעבוד, והשני עובר ממשיחותו, אף על פי שאין בו שום פסול, ונקרא משוח שעבר.

**”וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֲקִים”**

יש אומרים שהכתוב הזה מלמד, **שיהושע כתב דברים בספר התורה**, והם **שמונה פסוקים אחרונים** שבתורה, המתחילים בכתוב, **”וַיָּמָת שָׁם מִשֶּׁה”**, שלא כתבם משה אלא יהושע.

יש אומרים שכוונת הכתוב הזה, לכך, **שיהושע כתב בספרו פרשת ערי מקלט**, **שהיא פרשה שכתובה בספר התורה**. [אבל בתורה עצמה לא כתב יהושע כלום, אלא משה כתב הכל].

ספר תורה שתפרו בפשתן

יש אומרים שספר תורה שתפרו את יריעותיו בחוטי פשתן, **פסול**, שנאמר בפרשת תפילין, **”לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ”**, להקיש הלכות ספר תורה להלכות תפילין, וללמד, שכשם שנאמרה בתפילין הלכה למשה מסיני, שיש לתפורם בגידים, כך יש לתפור ספר תורה בגידים.

יש אומרים שלא הוקשו דיני ספר תורה לדיני תפילין, אלא לענין הדברים הנלמדים מהכתוב בתורה, [כגון שאין לכתוב אלא על עורות בהמה טהורה המותרת לאכילה, שנאמר **”בְּפִיךָ”**], אבל דברים שהם הלכה למשה מסיני בתפילין,

הוספות

¹ **סימני רבנין מהימניא ספרא**. הגאון בעל "פורת יוסף" מבאר שהוא **סימן על שלוש מחלוקות רבי יהודה** [הנייל]. **שבראשונה** [מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון עוה] **הוא חולק עם רבנן**. **ובשניה** [ויכתב יהושע בספר תורת אקים] **הוא חולק עם רבי נחמיה**. **ובשלישית** [ספר שתפרו בפשתן] **הוא חולק עם רבי מאיר, שהיה סופר**, [כמבואר בעירובין וגיטין]. ותיבת מהימנא הרומז לנחמיה, או שצריך לומר נחמיה, או שאמרו מהימנא, משום שמתחלף באותיות נחמיה, שהם ממוצא אחד.

כהן משוח מלחמה

כהן המשוח לומר במלחמה צרכי המלחמה, "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתֶם קָרְבִים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל אֲיִבֵיכֶם אֶל יַדְךָ לְבַבְכֶם כּוּ", נקרא משוח מלחמה.

מתי הרוצח שב מעיר מקלטו

ארבעה פסוקים נאמרו בעניין זה בתורה:
(א) "וַיָּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל". (ב) "כִּי בָעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל". (ג) "וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הַרְצִחַ אֶל אֶרֶץ אַחֲזָתוֹ". (ד) "וְלֹא תִקְחוּ כֶפֶר לְנוֹס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן".

לדעת תנא קמא של משנתנו – מאחר שבשלושה מקומות אמרה תורה שהגלות היא עד מות "הכהן הגדול", יש ללמוד מזה, שהגלות תלויה במיתת שלושת סוגי הכהנים הגדולים שמעלתם גדולה יותר, [א) משוח בשמן. (ב) מרובה בגדים. (ג) ומשוח שעבר], אבל הכתוב הרביעי, לא בא ללמד שהגלות תלויה בכהן גדול נוסף, כי לא נאמר בכתוב הזה "הגדול", ואין כוונת הכתוב אלא לאחד משלושת הכהנים שהוזכרו תחילה.

ולדעת רבי יהודה – יש ללמוד מהכתוב הרביעי, שהגלות תלויה גם בכהן גדול רביעי, והוא משוח מלחמה.

וספק בגמרא, האם הרוצח יוצא מעיר מקלטו במות אחד מהכהנים שהגלות תלויה בהם, או שרק אחר שימותו כל הכהנים שהגלות תלויה בהם, הוא חוזר. [מסתבר שהספק הוא במי שהיה בימיו כמה מהם, האם אינו חוזר עד שימותו כולם או שחוזר כשימות הראשון שביניהם, אבל אם היו בימיו רק שנים מהם או אחד מהם, הוא חוזר במיתת אלו שהיו בימיו, ואינו מעוכב מחמת שלא היה בימיו שלשה או ארבעה, שהרי עד ימי יאשיהו, לא היה מרובה בגדים שלא נמשח, ולאחר ימיו, לא היה כהן משוח, ואם כן לא היו כל הכהנים הנ"ל בזמן אחד].

קללת חנם וקללה על תנאי

בגמרא מבואר שאין לחוש לקללת חנם, שנאמר, "כַּפֹּר לְנוֹד כְּדָרוֹר לְעוֹף בְּן קִלְלַת חָנָם לֹא תִבְאֵי".

אולם לדעת רב יהודה אמר רב, קללת חכם, אפילו בחנם היא באה, שכן דוד קילל, שמי שיודע הלכה מסוימת ולא יאמר, יחנק, ואחיתופל ידע, ובא ואמרה, ואף על פי כן נתקיימה בו הקללה, שנאמר, "וַאֲחִיתֹפֵל רָאָה כִּי לֹא נִעְשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיִּחַבֵּשׂ אֶת הַחֲמוֹר וַיִּקֶּם וַיִּלְךָ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיִּצֹו אֶל בֵּיתוֹ וַיִּחַנְקוּ וַיָּמָת וַיִּקְבְּרוּ בְּקִבְרוֹ אָבִיו".

ורבי אבהו אמר, שקללת חכם, אפילו על תנאי, ולא נתקיים התנאי, אף על פי כן היא באה, שכן עלי אמר לשמואל, "מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר אֱלִיָּה [ה'] אֶל נָא תִכְחַד

הוספות

¹ כתיב "לא" וקרי "לוי", וביאור הקרי הוא, שכשם שבעלי כנף אלו חוזרים לקינם, כך הקללה חוזרת למקלל, וכתיב "לא", להודיע, שלמקולל לא תבוא הקללה.

הסתפק דוד, האם מותר לכתוב את שם השם על חרס, כדי להשליכו לתהום שיעמוד על מקומו, או שאסור פן ימחק השם במים, ולא היה מי שפשט את ספקו, אמר, כל היודע דבר זה ואינו אומר יחנק בגרונו.

נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו, אמר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה, שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, [שמוחקים מגילת סוטה שיש בה שם ה']², לעשות שלום לכל העולם כולו, לא כל שכן שמות, ואמר לדוד, שהדבר מותר. כתב דוד שם על חרס, והשליכו לתהום, ירד התהום, ועמד במקומו.

מדוע אמהות הכהנים מספקות מחיה וכסות לרוצחים בשגגה שבערי מקלט

בגמרא מבואר, שכשאחד הרג בשוגג יש בכך אשמה על הכהנים הגדולים, כי היה להם להתפלל על דורם, שלא יארע בו כך, ואם ארע כדבר הזה, הרי זה לא התפללו כראוי. [וכן מצינו, שכשאר היה הרג אדם ברחוק שלוש פרסאות מרבי יהושע בן לוי, היה בכך אשמה עליו, ולכן נמנע אליהו מלדבר עמו שלושה ימים].

ללשון הראשון, אף שיש בכך אשמה על הכהנים, אין להם לחוש שימותו קודם זמנם, אלא אם כן יתפללו עליהם הגולים שימותו, [כדי שישבו מערי המקלט במיתת הכהנים], שאין אשמתם גדולה כל כך, אולם אם יתפללו עליהם הגולים

מִמְנֵי כֹה יַעֲשֶׂה לָךְ אֲלֵכִים [=שיהיו לך בניים שאינם מהוגנים כמו שיש לי] וְכֹה יוֹסִיף אִם תִּכְחַד מִמְנֵי דָבָר מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהִים, ואף על פי שלא נתקיים התנאי, שנאמר, "וַיִּגְדֹּל לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְלֹא כַחַד מִמְּנוֹ", נתקיימה קללת עלי, שנאמר, "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקַן שְׁמוּאֵל ... וְלֹא הִלְכוּ בְנָיו בְּדַרְכָיו".

כתב בעל ה"ערוך לנר": **מה שקרא להא דאחיתופל בחנם, אף שהיה גם כן על תנאי, אם לא יאמר, והרי אמר לבסוף, ומאי שנא מהא דעלי, דקרא ליה קללה על תנאי. יש לומר, דהך דאחיתופל היה קללה בהחלט, שהרי ידע דוד שאחיתופל יכול לומר ואינו אומר, ולכן קללו בהחלט, רק אחרי שאחר כך היה אומר, אם כן בטל טעם הקללה, ונעשה למפרע קללה בחנם, ואף על פי כן באה. ושוב הוסיף רבי אבהו, דמזה לא שמענו רק דקללת חכם שכבר חלה לא נתבטלה אף שנתבטל הטעם, אבל עדיין לא שמענו שאם היתה הקללה מתחילה על תנאי, אף שלא נתקיים, ואין לה לחול כלל, אף על פי כן באה, ולזה הביא מהא דעלי. ובה אתי שפיר דהקדים הא דאחיתופל המאוחר בפסוק, להא דעלי המוקדם בפסוק, דהוי בסדר לא זו אף זו.**

מחיקת השם לצורך בניין בית המקדש

בשעה שכרה דוד בורות ליסודות של בית המקדש, מצא חרס, שהיה מגביה קולו, ואומר לו, אל תטלני מכאן, שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה, שרעדה הארץ, ונסדק המקום, ולא שמע דוד לדבריו, ונטלו, והחל התהום לצוף, ועמד לשטוף את העולם.

אמר ליעקב, "אם לא הבאתיו אליך והצגתיו לפניך וקטאתי לך [=כלומר אהיה מנודה לך] כל הקמים", ואף על פי שהשיבו לאביו, ולא נתקיים התנאי, חל הנידוי, [ואף כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, כל עצמות השבטים היה שלדם קיים כצורתו, ועצמות יהודה מגולגלות מחמת נידויו, עד שהתפלל עליו משה, כמבואר להלן].

וכתבו התוס', שכל זה בנידוי התלוי בתנאי שקימו אינו בידו, [כגון זה, שאם היה יוסף מעכב את בנימין, או היה מת בדרך, לא היה יהודה יכול להשיבו], ולכן חל הנידוי מעיקרו, כנידוי בלא תנאי. אבל נידוי התלוי בתנאי שבידו לקיים, לא חל כלל, כי מאחר שהדבר בידו, ודעתו לקיימו, מעיקרו לא חל.

ברכת משה ליהודה

"יחי ראובן ואל ימת ... וזאת ליהודה" – מי גרם לראובן שיודה, [בגלוי על מעשה בלהה], יהודה, [שהודה על מעשה תמר], "וזאת ליהודה"? כלומר, וכי כך ראוי לו, שיתגלגלו עצמותיו, ויהיה בנידוי.

"ויאמר שמע ה' קול יהודה" – ונכנסו עצמותיו למקומם. אבל לא הכניסוהו למתיבתא דרקיע [=לישיבה של מעלה].

"ואל עמו תביאנו" – הכניסוהו לישיבה של מעלה. אבל לא ידע לשאת ולתת.

"ידיו רב לו" – ניתן לו כח לריב ריבו, ולשאת ולתת עם חבריו, ולבאר להם את דעתו. אבל לא ידע לתרץ קושיות שהקשו לו.

שימותו, אין תפילתם נחשבת כקללת חנם, שאינה באה, אלא כקללה הראויה להתקיים, וכדי שהגולים לא יתפללו על הכהנים שימותו, אמהות הכהנים מספקות לגולים מחיה וכסות.

ולשון השני, יש בכך אשמה גדולה על הכהנים, עד שיש להם לחוש שימותו קודם זמנם, אף בלא שיקוללו, ואולם תפילה מועילה להינצל מכך, וכדי שיתפללו עליהם הגולים שלא ימותו, אמהות הכהנים מספקות לגולים מחיה וכסות.

כשאחד לוקה על מעשה זולתו

בבבל אומרים – טוביה חטא וזיגוד מנגיד [=לוקה]? שכן ארע פעם אחת, שטוביה חטא, וזיגוד העיד בו ביחידי בלא עד שני, והכהו רב פפא לזיגוד. אמר לו, טוביה חטא וזיגוד מנגיד? ומאז היתה למשל. [והטעם שהכה את זיגוד, כי מאחר שהעיד יחידי, אין לבית דין לקבל דבריו, ואם כן אין בעדותו אלא לשון הרע בעלמא].

בארץ ישראל אומרים – שכס נסיב ומבגאי [=שם איש מיושבי העיר שכס] גזיר? וזאת על שם ששכס בן חמור לקח את דינה בת יעקב, וההנאה שלו, ושאר בני העיר שלא נהנו, מלו עצמם, ונצטערו.

אמר רב יהודה אמר רב:

נידוי על תנאי צריך הפרה

שכן כשיהודה לקח את בנימין למצרים,

היה שם כהן גדול, אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם¹, ובכלל זה, ההורג כהן גדול, כשאינן שם כהן גדול אחר בשעת גמר דינו².

ועוד מבואר, שאם קודם שנגמר דינו מת כהן גדול, אבל מינו כהן אחר תחתיו, אף על פי שהרוצח הרג בחיי הכהן הראשון, ונגמר דינו לגלות אחר מותו של ראשון, [שאינו פוטר מגלות], מאחר שנגמר דינו לגלות בחיי השני, חוזר במיתתו של שני, שנאמר, "וַיָּשָׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ", ללמד שהרוצח נפטר מהגלות במיתת הכהן שנמשח לכהן בימיו, ואף על פי שלא נוכל לומר, שהיה לשני להתפלל שלא יארע הרצח בימיו, כי ארע בחיי קודמו, מכל מקום היה לשני להתפלל, שיגמר דינו של הרוצח לזכות, ומאחר שלא התפלל כראוי, הרי יש עליו אשמה בגלותו של הרוצח, ולכן הרוצח חוזר במיתתו.

"וְעִיר מִצְרֵי תְהִיָּה" – זכה לתרץ קושיות שהקשו לו.

מיתת הכהן מכפרת ולא הגלות

משמע בגמרא, שהגלות אינה מכפרת לרוצח על שהרג בשוגג, [אלא היא עונש המוטל עליו עד שיתכפר עוונו], אבל מיתת הכהן הגדול מכפרת לו, ולכן כשמת הכהן הגדול הרוצח חוזר מעיר מקלטו. [אולם התוס' כתבו, שהגלות מכפרת על ההריגה בשוגג, ומיתת הכהן הגדול פוטר מן הגלות].

ומקל וחומר יש ללמוד, שאם מיתת הכהן מכפרת לזה שכבר גלה, להועיל לו להוציאו ממקום גלותו, כל שכן שתועיל לכפר לזה שעדיין לא גלה, שלא יגלה, ולכן אם לאחר שנגמר דינו לגלות, מת כהן גדול, הרי זה אינו גולה.

מיתת הכהן הגדול מכפרת למי שנגמר

דינו לגלות אחר שנעשה כהן גדול

רוצח שגלה אינו יוצא מעירו לשום צורך

רוצח שגלה לעיר מקלט, אינו יוצא משם לשום צורך שבעולם, לא לעדות מצווה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות,

בסוגיתנו מבואר, שאין מיתת הכהן מועילה, אלא למי שנגמר דינו לגלות בחיי אותו כהן, אבל אם בשעה שנגמר דינו, לא

הוספות

¹ לא נתבאר בגמרא, מניין לנו זאת. ושמה סברא היא, שכן מיתת הכהן שארע הרצח בימיו, מכפרת, משום שהיה לו להתפלל על דורו, שלא יארע דבר כזה, ומאחר שיש עליו אשמה שארע הדבר, במיתתו מתכפר לו, ולרוצח עמו, אבל זה שמינו כהן גדול רק אחר שגלה, אין מיתת הכהן מכפרת לו, כי לא היה זה כהן גדול כשהיה צריך להתפלל על הדור, ואין לכהן הזה להיעשש על שלא התפלל קודמו על הדור. אי"נ שמא הדבר למד מהכתוב בספר יהושע, "עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּיָמַי הַהֵם". אי"נ שמא יש ללמוד זאת מתוך הדין שיתבאר בסמוך, שהוא חוזר במיתת הכהן שנמשח בימיו, אבל אם לא נמשח אלא אחר שנגמר דינו, אינו חוזר במיתתו. ויל"ע בזה.

² עוד מבואר, שגם כהן גדול שהרג, אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם. ולא נתבאר, האם כן הדין דווקא כשלא מינו אחר קודם גמר דינו, אבל אם מינו אחר קודם גמר דינו, חוזר במיתתו של שני. או שכן הדין אף כשמינו אחר קודם גמר דינו, וניתן להבין זאת לדעת האומרים במיתת כולם הוא חוזר, כי הוא בכלל הכהנים המחזירים את הרוצח, ואם כן עד שימות, לא יחזור, כי עד מותו לא מתו כולם. ומיהו, יתכן שאף לדעת האומרים במיתת אחד מהם הוא חוזר, אין אפשרות שיחזור במיתת שני שמינו תחתיו, כי לעולם אין ממנים אחר תחתיו, קודם גמר דינו, שמא ימצא זכאי, ויחזור לשמש.

פסולים, כי אין זה כהן כשר.

ולדעת רבי יהושע – כל הקרבנות שהקריב כשרים, שנאמר בכהנים, "יְשִׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאַפָּד וְכָלִיל עַל מִזְבֵּחַד. בְּרֹדֶה ה' חִילוּ וּפְעַל יָדָיו תִּתְרַצֶּה", ללמד, שאפילו קרבנות חללים שבו יתקבלו.

ב. לעניין השבת הרוצחים מערי מקלט,

[כשהכהן הגדול שהיה בשעת גמר דינם נודע לבן גרושה וחלוצה].

לדעת רבי אליעזר – מאחר שנודע שהיה כהן פסול, הרי זה כמי שנגמר דינם בלא כהן גדול, שאינם יוצאים מעיר מקלט לעולם.

ולדעת רבי יהושע – יש אומרים מאחר שכל מה שהקריב הכהן עד עתה התקבל, ורק מעתה הוסר מהכהונה, הרי זה כאילו עתה מת הכהן, וכל הגולים חוזרים. ויש אומרים שלא אמרה תורה להכשיר את הכהן אלא את קרבנותיו, אבל הוא נחשב כפסול מעיקרו, ואם כן הרי זה כמי שנגמר דינם בלא כהן גדול, שאינם יוצאים מעירם לעולם.

דף יב

טעויות שטעה יואב

כששלח שלמה להרוג את יואב, "וַיִּנָּס יוֹאָב אֶל אֶהֱל ה' וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ", משום שהיה סבור שבכך ינצל מהמיתה, שנאמר "וְכִי יָזַד אִישׁ עַל רַעְהוּ לְהַרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעַם

ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, אינו יוצא משם לעולם, שנאמר, "אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה", ללמד, ששם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, ושם תהא קבורתו.

קבורת הרוצח בשגגה

מי שגלה לעיר מקלט, ומת קודם שנפטר מהגלות, נקבר בעיר מקלטו, כמבואר לעיל.

וכן מי שנגמר דינו לגלות, ומת קודם שמת הכהן הגדול, מוליכים את עצמותיו לעיר מקלט לקבורה, שנאמר, "לָנוֹס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לְשׁוּב לְשִׁבְתָּ בְּאַרְצָךָ עַד מוֹת הַכֹּהֵן", וישיבה בארץ היא קבורה.

וגזרת הכתוב היא, שהרוצח נקבר בעיר מקלט, אבל שאר יושבי העיר אינם נקברים בה, שנאמר, "וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לְשִׁבְתָּ וּמִגְרָשֵׁיהֶם יִהְיוּ לְבִהְמָתָם וְלִרְכֻשָׁם וְלִכְל חַיִּתָּם" ללמד שנתנו לצרכי חיים ולא לקבורה שהיא צורך המתים.

וכשמת הכהן הגדול, מוליכים את עצמות הרוצח מעיר המקלט לקברי אבותיו, שנאמר, "וְאֶחָרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרָצַח אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ", ושיבה אל הארץ היא קבורה.

כהן שנודע שהוא בן גרושה או חלוצה

א. לעניין עבודה.

לדעת רבי אליעזר – כל הקרבנות שהקריב

בשר ודם, כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם, לשבר האזן מה שהיא יכולה לשמוע].

מקום דירת הגולים בעיר מקלט

כשם שעיר מקלט קולטת את הרוצחים, כך **תחום העיר** [=2000 אמה סביבותיה], **קולט את הרוצחים**.

ומכל מקום, אינם רשאים לדור בתחום העיר, [כגון במחילות תחת הקרקע], אלא **דרים בעיר עצמה**, שנאמר "וַיֵּשֶׁב בָּהּ", ולא **בתחומה**.

רוצח בשגגה שגלה לעיר מקלט

ואחר כך יצא חוץ לתחום העיר

לדעת רבי יוסי הגלילי – מצווה ביד גואל **הדם להרוג את הרוצח**, שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, שנאמר, "וּמַצָּא אֹתוֹ גֹאֵל הַדָּם מִחוּץ לְגִבּוּל עִיר מִקְלָטוֹ וַיִּרְצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת הַרְצֹחַ אִין לוֹ דָּם", ולדעתו, "וַיִּרְצַח" האמור כאן, לשון ציווי הוא. **ואף לשאר בני אדם יש רשות להרוג את הרוצח**.

לדעת רבי עקיבא – **מוותר לגואל הדם להרוג את הרוצח**, שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, שנאמר, "וּמַצָּא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לְגִבּוּל עִיר מִקְלָטוֹ וַיִּרְצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת הַרְצֹחַ אִין לוֹ דָּם", ולדעתו, "וַיִּרְצַח" האמור כאן, לשון רשות הוא, אבל אין בכך מצווה. [י"ג שאם הרגוהו שאר בני אדם גם כן אין מתחייבים על מיתתו. וי"ג שאם הרגוהו שאר בני אדם מתחייבים על כך].

מִזְבְּחֵי תִקְחֶנּוּ לְמוֹת", ללמד שרק מעם המזבח לוקחים את הרוצחים למות, אבל לא כשהם על המזבח, אולם טעות היתה בידו:

לדעת רב יהודה אמר רב – שתי טעויות טעה יואב. **(א) אין המזבח קולט אלא את העומד על גגו**, והוא טעה והיה סבור שהמזבח קולט גם את האוחז בקרנותיו.

(ב) אין קולט אלא מזבח בית עולמים, והוא טעה והיה סבור שגם המזבח של הבמה שעשה דוד לפני הארון, קולט.

ולדעת אביי – טעות נוספת היתה בידו. **(ג) אין קולט אלא כהן ועבודה בידו**, והוא טעה והיה סבור שקולט גם זר.

טעויות שרו של רומי לעתיד לבוא

כשיגיע קצה של רומי, תחילה יפרע הקדוש ברוך הוא מסמאל שרה, שנאמר, "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא [תחילה] יִפְקֹד ה' עַל צָבָא הַמְּרוֹם בְּמְרוֹם [נורק אחר כך] וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה", ואז ירצה סמאל לברוח לעיר מקלט, ויטעה בכך בשלושה דברים. **(א) טועה שאינה קולטת אלא בצר**, והוא **גולה לבצרה**. **(ב) טועה שאינה קולטת אלא שוגג**, והוא **מזיד** היה. **(ג) טועה שאינה קולטת אלא אדם**, והוא **מלאך** הוא. ואז הקדוש ברוך הוא יפרע ממנו בבצרה, ויהרגנו, ועל חזרת הקדוש ברוך הוא משם נאמר, "מִי זֶה בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה" כלומר שבגדי אדומים מדמו של סמאל ההרוג, [ואף על פי שאין המלאכים

נעשים גואלי דם להרוג את אבי אביהם, שאינם מוזהרים בכבודו.

אילן שעיקרו [=גזעו] בפנים
ונופו [=ענפיו] בחוץ או איפכא

א. לעניין מעשר שני.

יש חילוק בין פירות מעשר שני שחוץ לירושלים, לפירות מעשר שני שבתוך ירושלים, חוץ לירושלים אינם נאכלים בלא פדייה [אבל נפדים], ותוך ירושלים אינם נפדים [אבל נאכלים הם עצמם].

לתירוץ הראשון בגמרא – הכל מודים, מאחר שנאמר בעניין מעשר שני, "כי אם לְפָנֵי ה' אֶקִּיף תֵּאֲכַלְנֹו", **הכל תלוי בחומה, כל שהוא לפנים מהחומה נידון כפנים, וכל שהוא חוץ לחומה, נידון כחוץ**, ואפילו הם תחת אילן או על אילן שעיקרו בפנים ונופו בחוץ, או איפכא.

ולתירוץ השני בגמרא – כן דעת חכמים. אבל לדעת רבי יהודה, כשהם נמצאים בעץ שעיקרו במקום אחד ונופו במקום אחר, רק אם הם תחת הנוף [או מעליו] הדבר תלוי בחומה, אבל כשהם נמצאים בעיקרו של האילן, יש להחמיר לדונם כדין מקום העיקר וכדין מקום הנוף, ולכן אינם נאכלים בלא פדייה כדין חוץ לחומה, ואינם נפדים כדין תוך לחומה, [ואין להם תקנה באותו מקום, אלא יוליכום משם למקום שבוודאי דינו כתוך העיר].

יש מפרשים שכל האמור כאן שענפי אילן שבירושלים דינם כירושלים אין זה אלא באילן

ולדעת רבי אליעזר – אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח, שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, שנאמר, "וְלֹא יָמוּת הַרְצָחַ עַד עֶמְדוֹ לְפָנֵי הַעֲדָה לְמִשְׁפָּט", ללמד, שאינו מומת אלא בבית דין. **וכל שכן שאסור לשאר בני אדם להרוג**, ואם הרגוהו נידונים כרוצחים. [אבל רבי עקיבא לומד מהכתוב הזה, שסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, אינם ממיתים אותו, אלא יעמוד לדין בבית דין אחר].

- לדעת האומרים לא דברה תורה כלשון בני אדם, אין חילוק בין אם יצא הרוצח מתחום עיר המקלט במזיד או בשוגג, ודין שתי יציאות אלו שווה, [ובמקום שדמו מותר, הוא מותר אף כשיצא בשוגג], שנאמר, "וְאִם יֵצֵא יֵצֵא הַרְצָח אֶת גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה", ללמד, שהדין הנ"ל אמור בשתי יציאות, אחת בשגגה ואחת במזיד.

- ולדעת האומרים דברה תורה כלשון בני אדם, אין ללמוד זאת מהכתוב, "יֵצֵא יֵצֵא" ולא הותר דמו [במקום שמותר להרוג], אלא כשיצא במזיד.

אב שהרג את בנו מי גואל את דמו

בניו האחרים של הרוצח, אינם נעשים גואלי דם להרוג את אביהם, [שכן תנא דבי רבי ישמעאל, לכל אין הבן נעשה שליח לאביו, להכותו, ולקללתו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו].

אבל בני ההרוג, שהם בני בנו של הרוצח,

הדם להרגו. [ומבואר בגמרא, שכשם שאין לגואל הדם להרוג את הרוצח כשהרוצח בתוך תחום עיר מקלטו, כך אין לגואל הדם להרוג את הרוצח, כשיצא הרוצח מחוץ לעיר מקלטו¹, אם גואל הדם עצמו בתוך תחום העיר, ולכן כשיש אילן, שמקצתו בפנים ומקצתו בחוץ, בין כשהעיקר בפנים, ובין כשהנוף בפנים, אם אחד מהם נמצא בחלק שבפנים, אין לגואל הדם להרוג את הרוצח].

- **ולדברי רבא דעת רבי יהודה, כשהנוף בתוך התחום**, מאחר שהוא ראוי לדירה יותר מהעיקר, **העיקר הולך אחריו לחומרא**, ואף על פי שהעיקר חוץ לתחום, הוא נידון כתוך התחום, **ואסור לגואל הדם להרוג את הרוצח**, בין אם עומד בנופו שבפנים, ובין אם עומד בעיקרו שבחוץ. **וכשהעיקר בתוך התחום**, והנוף חוץ לתחום, אף על פי שהנוף ראוי לדירה יותר מהעיקר, **אין העיקר הולך אחר הנוף לקולא**, להתיר את דמו של הרוצח העומד בעיקר, **ולכן כשהרוצח נמצא בעיקרו שבפנים, אסור לגואל הדם להרגו**, אבל כשהרוצח תחת הנוף שבחוץ, מותר לגואל להרגו, כי יצא חוץ לתחום, [ובלבד שגם גואל הדם עומד חוץ לתחום כמבואר לעיל], אלא שבזה יש אופן, שהעיקר הולך אחר הנוף אף לקולא, והוא שאם הרוצח

שענפיו מועטים שאין להחשיבם כתקרה אבל כשהם מרובים ונחשבים כגג אין עליהם קדושת ירושלים כי גגות ירושלים לא נתקדשו.

ויש מפרשים שבכל אופן ענפי אילנות שבירושלים דינם כירושלים כי דווקא גגות לא נתקדשו אבל אילנות נתקדשו אף כשענפיהם מרובים.

ב. לעניין ערי מקלט.

כבר נתבאר, שתחום ערי מקלט, קולט את הרוצחים כעיר עצמה, ולהלן יתבאר, מה דין אילן שעיקרו תוך התחום, ונופו חוצה לו או איפכא.

לתירוץ הראשון בגמרא:

- הכל מודים, מאחר שנאמר בעניין ערי מקלט, "פי בעיר מקלטו יִשָּׁב", הכל תלוי במקום הראוי לדירה, ותחת הנוף [או עליו] ראוי לדור יותר, ולכן **הכל הולך אחר הנוף**, אם הנוף חוץ לתחום, גם דין העיקר כחוץ לתחום, [אפילו באמת הוא בפנים], ואם הנוף בתוך התחום, גם דין העיקר כתוך התחום, [אפילו אם באמת הוא בחוץ].

ולתירוץ השני בגמרא:

- **לדעת חכמים, אין העיקר הולך אחר הנוף, ולא הנוף אחר העיקר, אלא, אם הרוצח בתוך התחום, אסור לגואל הדם להורגו**, ואם הוא חוץ לתחום, מותר לגואל

הוספות

¹ כתוב בחידושי "ערוך לנר": לפי הנראה מזה, משמע דפשיטא להגמרא, שאם הרוצח בחוץ, וגואל הדם בפנים, אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח. וכן נראה בפירושו, גם כן, ממה שכתב רש"י, "יכול גואל הדם לעמוד חוץ לתחום ולהרגו, משמע, הא בתוך התחום, לא. ולכאורה קשה, מנא לן הא, הרי כתיב, "ואם יצא יצא הרוצח", והרי יצא. ויש לומר, מדכתב "ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו", משמע, שגואל הדם בעצמו הוא גם כן חוץ לגבול, ולכן בעיני דוקא שיעמוד גואל הדם גם כן בחוץ. [עד כאן דברי "ערוך לנר"]. ואולם יתכן, שדין זה אינו מהתורה, אלא מדברי חכמים, שכן מבואר בדעת רבי יהודה כדברי רבא, שלעניין מקום הרוצח יש להחמיר יותר מלעניין מקום גואל הדם, ואם שניהם דין תורה, מדוע יש חילוק ביניהם, ויליע בזה.

הוא לעיר אחרת. אלא שאם רוצה לגלות לעירו, קולטת אותו, כמבואר מהכתוב "עיר מְקֻלְטוֹ" כנ"ל, ובלבד שיגלה בה משכונה לשכונה.

עומד תחת הנוף שבחוץ, וגואל הדם עומד בעיקרו שבפנים, העיקר הולך אחר הנוף, והרי הוא כאילו עומד חוץ לתחום עם הרוצח, ומותר לו להרגו.

- ולדברי רב אשי [כפירוש רש"י], כך דעת רבי יהודה, שבכל אופן שהעיקר במקום אחד והנוף במקום אחר, כל האילן הולך אחר המקום שבתוך התחום, ולכן בכל מקום שיהיה הרוצח באילן, אסור לגואל הדם להרגו, ונהר"מ מפרש, שרק אם הנוף בפנים, הולך העיקר אחריו, וגם הוא נחשב כפנים, אף שהוא בחוץ, אבל כשהעיקר בפנים, רק בעיקר אסור להרג את הרוצח, אבל הנוף אינו הולך אחריו, וכשהרוצח תחת הנוף, מותר לגואל הדם להרגו.

"וְשִׁמְתִי לָךְ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה"

"וְשִׁמְתִי לָךְ מְקוֹם" – בחייד. כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה, שיזכה למצווה זו בחייו, וכן היה, שהבדיל שלוש ערים.

"וְשִׁמְתִי לָךְ מְקוֹם" – במקומך. מלמד שבזמנו של משה, כשהיו ישראל במדבר, היו הרוצחים גולים למקומו של משה, כלומר למחנה לווייה.

"וְשִׁמְתִי לָךְ מְקוֹם" – כלומר, אף לכם הלוויים יש מקום לגלות, ומכאן אמרו, בן לוי שהרג, גולה מפלך [=עיר] לפלך, ואם גלה לפלכו, פלכו קולטו.

הרג גלה ושוב הרג

נאמר בעניין רוצח בשגגה, "כִּי בָּעִיר מְקֻלְטוֹ יֵשֵׁב", ולא היה צריך לכתוב אלא "כִּי יֵשֵׁב יֵשֵׁב", שהרי הפרשה מדברת בעיר מקלט, והטעם שנכתב בפירוש "עיר מְקֻלְטוֹ", ללמד, שפעמים הרוצח גולה לעיר שכבר קלטה אותו, ומכאן למדו, שרוצח שגלה לעיר מקלט, ובעיר גלותו הרג בשוגג פעם נוספת, גולה משכונה לשכונה בתוך העיר, והיא קולטת אותו. [אבל לעיר אחרת אינו גולה, כי אסור לו לצאת מעיר זו, מפני רציחה ראשונה].

דף יג

האם היו מעלים שכר ללוויים

לדברי רב כהנא:

בשש ערי מקלט, שנאמר בהם לרוצחים, "וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט" – לדעת רבי

בן לוי שהרג בשוגג

מאחר שמותר לבן לוי לצאת מעירו, [שהרי לא גלה לשם, אלא שם היא עירו], גולה

האם עבד עברי המשתחרר בשש

או ביובל חוזר לכבודו הראשון

לדעת רבי יהודה, אינו חוזר לכבודו הראשון, שנאמר, "וְיָשֹׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֵזְתֵי אֲבֹתָיו וְיָשׁוּב", כלומר למשפחתו ולנכסיו בלבד הוא שב, ולא לשררת אבותיו, [כגון אם היו נשיאים, או ראשי בתי אבות, או ראשי בתי דינים, אינו ממלא מקומם, כפי שהיה ראוי לו, אילו לא היה נמכר לעבד].

ולדעת רבי מאיר, חוזר לכבודו הראשון, שנאמר, "וְיָשֹׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֵזְתֵי אֲבֹתָיו וְיָשׁוּב", כלומר חוזר למשפחתו, ולהיות כאבותיו, והכוונה בזה, שיחזיק בשררה שהחזיקו אבותיו.

האם רוצח השב מעיר מקלטו

במיתת כהן גדול חוזר לכבודו הראשון

לדעת רבי יהודה, אינו חוזר לכבודו הראשון, שנאמר, "וְיָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אָרְצוֹ אֲחֵזְתּוֹ", כלומר לארצו בלבד הוא שב, ולא לשררת אבותיו.

ולדעת רבי מאיר: חוזר לכבודו הראשון, שכן נאמר בזה, "וְיָשׁוּב", ונאמר בעבד עברי, "וְיָשׁוּב", לגזרה שווה, ללמוד, שכשם שעבד עברי המשתחרר, חוזר לכבודו הראשון, כך הרוצח שחוזר מעיר מקלטו, חוזר לכבודו הראשון.

סליק פרק אלו הן הגולין

יהודה, היו מעלים שכר ללוויים, כי לא ניתנו הערים לגולים אלא למקלט, אבל לא ידורו שם בחנם, [רש"י מפרש, ששוכרים בתי דירה מבני העיר בתשלום. ותוסי מפרשים, שמשלמים מסים וארנונה כבני העיר]. **ולדעת רבי מאיר, לא היו מעלים שכר ללוויים, כי ניתנו הערים לגולים לכל צרכיהם, ואין צריכים לשלם לבני העיר שכר על כך שדרים שם.**

ובשאר ערי הלוויים, שנאמר בהם, "וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְלוֹוִיִּם אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְנֹס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וְעֲלִיָּהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר" – **הכל מודים שמעלים שכר ללוויים, כי לא ניתנו לגולים אלא לנוס שם הרוצח.**

ולדברי רבא:

בשש ערי מקלט, שנאמר בהם לרוצחים, "וְהָיוּ לְכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט" – **הכל מודים שלא מעלים שכר ללוויים, כי ניתנו לגולים לכל צרכיהם.**

ובשאר ערי הלוויים, שנאמר בהם, "וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְלוֹוִיִּם אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְנֹס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וְעֲלִיָּהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר" – **לדעת רבי יהודה, מעלים שכר ללוויים, כי לא ניתנו לגולים אלא לנוס שם הרוצח. ולדעת רבי מאיר, מאחר שנאמר "וְעֲלִיָּהֶם תִּתְּנוּ", הרי הם כראשונים, שניתנו לגולים לכל צרכיהם, ולכן אין מעלים שכר ללוויים.**

רש"י	רבי יהודה	שש ערים	ארבעים ושתיים עיר
רב	רבי יהודה	מעלים שכר	מעלים שכר
כהנא	רבי מאיר	לא מעלים	מעלים שכר
רבא	רבי יהודה	לא מעלים	מעלים שכר
	רבי מאיר	לא מעלים	לא מעלים

פרק שלישי אלו הן הלוקין

ביום הכיפורים. (כד) עושה מלאכה ביום הכיפורים.

איסורים השייכים לעבודת המשכן: (כה) המפטם [=רוקח ומכין] את שמן המשחה [כפי שעשאו משה]. (כו) המפטם את הקטורת [כפי מידת סממניה]. (כז) הסך בשמן המשחה שעשה משה.

ובתוס' נזכרו עוד עברות שלוקים עליהם: (א) טמא ששימש במקדש. (ב) זר שאכל תרומה. (ג) בעל מום ששימש במקדש. (ד) אונן מקריב. (ה) מזיח חושן. (ו) מכבה גחלת על גבי מערכה.

אלמנה וגרושה לכהן גדול

כהן גדול שנשא אשה שהיא אלמנה וגרושה, [כגון שנתאלמנה מבעלה הראשון, ונתגרשה מבעלה השני], **חייב עליה משום שני שמות,** כי נאמר בתורה איסור בפני עצמו לאלמנה, ואיסור בפני עצמו לגרושה.

גרושה וחלוצה לכהן

כהן שנשא אשה, שהיא גרושה וחלוצה, [כגון שמת בעלה הראשון, וחלץ לה יבמה, ונתגרשה מבעלה השני], **אינו חייב עליה, אלא משום איסור גרושה.**

- מתוך פירוש רש"י נראה, שחלוצה אסורה מהתורה, אלא שאיסור חלוצה אינו מפורש בכתוב, אלא נלמד מריבוי האמור באיסור גרושה, ומאחר שנלמד מאיסור גרושה, הרי הוא כאיסור גרושה, ואם כן, אשה שהיא גרושה וחלוצה, הרי היא כאשה

עבירות שלוקים עליהם

המוזכרות במשנה הראשונה

איסורי עריות שיש בהם כרת: (א) הבא על אחותו. (ב) הבא על אחות אביו. (ג) הבא על אחות אמו. (ד) הבא על אחות אשתו. (ה) הבא על אשת אחיו. (ו) הבא על אשת אחי אביו. (ז) הבא על הנדה. [ולהלן יתבאר בעזה"י שיש חולקים על משנתנו בזה].

איסורי אישות שאין בהם כרת: (ח) אלמנה לכהן גדול. (ט-י) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. (יא-יב) ממזרת ונתינה [=גבעונית] לישראל [ואיסור נתינה משום "לא תתחתן בסי"], או בת ישראל לנתין ולממזר. **איסורים האמורים לטמא:** (יג) טמא שאכל את הקדש. (יד) הבא אל המקדש טמא.

מאכלות אסורים: (טו) אוכל חלב. (טז) אוכל דם. (יז) אוכל נותר. (יח) אוכל פיגול. (יט) אוכל קדשים טמאים. (כ) אוכל נבלות. (כט) אוכל טרפות. (ל) אוכל שקצים. (לא) אוכל רמשים. (לב) אוכל טבל. (לג) אוכל מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו. (לד-לה) אוכל מעשר שני או קדש שלא נפדו.

איסורי עבודה בחוץ: (כ) השוחט בחוץ. (כא) המעלה בחוץ.

איסורים השייכים לזמן מסוים ויש בהם כרת: (כב) אוכל חמץ בפסח. (כג) אוכל

דומים לאיסור חסימה, שהוא איסור לא תעשה שיש בו מעשה ואינו ניתק לעשה, ומתוך שנשמך לפרשת מלקות, למדנו, שאין לוקים אלא על איסורים הדומים לו. וטעם זה נכון גם לעניין איסורי עשה ואיסורי לא תעשה הניתקים לעשה].

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שהחוטא אינו לוקה, שהרי לדעתו, אפילו על איסורים שיש בהם כרת בלבד, אין לוקים כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ב. אם התרו בחוטא שאם יעבור ילקה וגם יומת:

לדעת רבי ישמעאל – הרי זה לוקה ומומת, ואף על פי שאין לענוש על מעשה אחד שני עונשים, שנאמר "כִּדְּבַר רְשָׁעוֹ", [כמבואר בדף ד'], לדעתו, מלקות ומיתה אינם נחשבים כשני עונשים, אלא כעונש אחד של מיתה, המתחיל בהכאה. [ורק מיתה וממון או מלקות וממון נחשבים כשני עונשים]

ולדעת רבי עקיבא – אינו לוקה ומומת, כי אין לענוש על מעשה אחד שני עונשים, ולדעתו, מלקות ומיתה נחשבים שני עונשים.

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שאינו לוקה כנ"ל.

שיטת רבא בסוגיה.

א. אם התרו בחוטא, שאם יעבור, ילקה, אבל לא התרו בו, שאם יעבור יומת:

לדעת רבי ישמעאל – החוטא לוקה על חטאו. [כדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא,

שנתגרשה שתי פעמים, שאין בכך להגדיל את איסורה, ואינו חייב עליה אלא משום איסור גרושה, [אולם הנושא חלוצה בלבד, לוקה עליה משום איסור גרושה].

- ותוסי מפרשים, שאיסור חלוצה הוא מדברי חכמים בלבד, והנושא חלוצה, לוקה על כך מכת מרדות מדרבנן, אולם כשנשא אשה שהיא גרושה וחלוצה, מאחר שלוקה על כך מהתורה, משום איסור גרושה, אין מלקים אותו מכת מרדות על איסור חלוצה.

מלקות על איסור שיש

בו עונש מיתת בית דין

שיטת רוב האמוראים בסוגיה.

א. אם התרו בחוטא, שאם יעבור, ילקה, אבל לא התרו בו, שאם יעבור יומת:

לדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא – החוטא לוקה על חטאו, שכן נאמר בתורה, "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ... והפלא ה' את מפתד", והכוונה למכות האמורות בכתוב, "והפילו השפט והקהו לפניו כדי רשעתו במספר. אך בעים יפנו", ומבואר בכתוב הראשון, שהמכות באות על כל איסורי התורה, ובכלל זה איסורים שיש בהם מיתת בית דין, [אולם איסורי עשה אינם בכלל זה, כי נאמר בכתוב "תשמר", וכל מקום שכתוב לשון שמירה, היינו איסור לא תעשה. וכמו כן איסורי לא תעשה שאין בהם מעשה, אינם בכלל זה כי נאמר "לעשות", וכמו כן איסורי לא תעשה שהם ניתקים לעשה, אינם בכלל, כי אינם

לדברי שאר האמוראים הני"ל].

לדברי רוב האמוראים בסוגיה :

לדעת רבי ישמעאל – דין פשוט הוא חטאו, כי אין עונשים אלא אם כן מזהירים שהדבר אסור, וכל איסור האמור בדבר שעונשו מיתה, נכתב להזהיר על הדבר כדי שיוכלו לעונשו במיתה האמורה בו, ואם כן לא נאמר האיסור כדי להעניש את העובר במלקות, ומאחר שאין עונשים אלא אם כן מזהירים, אין להלקותו.

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שהחוטא אינו לוקה, שהרי לדעתו, אפילו על איסורים שיש בהם כרת בלבד, אין לוקים כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ובזה מודה רבי עקיבא – שהחוטא לוקה על חטאו, ואף על פי שאין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, מלקים את המתחייב כרת, מהטעמים הבאים. (א) עונש הכרת אינו מוחלט, ותלוי בתשובה, שאם יחזור החוטא בתשובה, יתכפר לו, ומאחר שאינו מוחלט, ובידו להינצל ממנו, כשלוקה, אין זה נחשב כנענש בשני עונשים. (ב) יש גזרה שווה, המלמדת, שאף שבשאר מקומות אין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, מלקים את המתחייב כרת, שנאמר בחייבי כריתות, "וְנִקְּתוּ לְעֵינַי בְּיָמַי עֵשִׂים", ונאמר בהכאה "וְנִקְּלָה אֶחֶיד לְעֵינַיִד", [וטעם זה נדחה בגמרא]. (ג) דווקא בעונשים המסורים לבית דין, אין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, אבל כשבית דין מענישים בעונש אחד, אין קפידה אם מלבד זאת נענש בעונש נוסף בידי שמים¹.

ב. אם התרו בחוטא שאם יעבור ילקה וגם יומת :

הכל מודים שהחוטא אינו לוקה על חטאו.

לדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא – משום שאין לענוש על מעשה אחד שני עונשים, ומאחר שהוא מומת אינו לוקה.

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שאינו לוקה כנ"ל.

מלקות על איסור שיש בו עונש כרת

כשהתרו בחוטא שאם יעבור ילקה

לדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא, החוטא

לוקה על חטאו :

לדעת רבי ישמעאל – דין פשוט הוא זה, שהרי העובר על אחד מכל איסורי התורה

הוספות

¹ בסוגיה זו משמע, שחייבי כריתות שלוקים, נענשים בשני עונשים, מלקות וכרת. אולם לדעת רבי חנינא בן גמליאל, כל חייבי כריתות שלקו, נפטרו ידי כריתתם, כמו שיתבאר בעזה"י בדף כ"ג, ולדעתו אין כאן שום קושיה, מדוע מלקים את החייב כרת, כי כשילקו אותו, אין עונשים אותו אלא עונש אחד.

דף יד

לוקה, כמבואר לעיל.

כרת למי שלא מל את עצמו

כתבו התוס', שמי שלא מל עצמו, אף על פי שבידו לעשות זאת, כל זמן שאינו עושה זאת, עונש הכרת עליו, ולא רק כשימות בלא למול עצמו יתברר שעונש כרת.

הבא על כל העריות [בהעלם אחד]

חייב [חטאת] על כל אחת ואחת

יש אומרים – שלומדים זאת מהכתוב, **”וְאֵל אִשָּׁה בְּנֶדֶת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עִרְוָתָהּ”**, שהיה יכול לכתוב, **”ולנדה לא תקרב”**, והזכיר **”אִשָּׁה”**, ללמד, שכל אשה יש בה חיוב בפני עצמה.

ולדעת רבי אלעזר אמר רבי אושעיא – כן הדבר בכל התורה, שכל שאתה מוצא כמה איסורי לא תעשה, אף על פי שיש לכולם כרת אחת, יש חיוב כרת לכל אחד בפני עצמו, **כי הלאוים מלמדים שכל איסור הוא בפני עצמו**, ואם עבר על כולם בהעלם אחד, **חייב [חטאת] על כל אחד ואחד**.

הבא על אחותו שהיא

אחות אביו שהיא אחות אמו

בא על אמו והוליד ממנה שתי בנות, הרי הן אחיות מאב ואם. חזר ובא על אחת מהן, והוליד ממנה בן, נמצא שאחות אמו של הבן, היא גם אחותו של הבן [שניהם מאב אחד], וגם אחות אביו של הבן [שניהם מאם אחת]. ואם בא עליה הבן, נמצא בא

ובזה מודה רבי עקיבא – שהחוטא לוקה על חטאו, **כי לענוש כרת אין צריך אזהרה**, [שכן פסח ומילה ענושים כרת בלא אזהרה], **ואם כן לא נאמר האיסור, אלא להזהיר את העובר שאם יחטא ילקה**.

ולדעת רבי יצחק החוטא אינו לוקה על חטאו:

כי כל איסור לא תעשה שיש בו עונש כרת, אין לוקים עליו, ודבר זה למד ממה שהיה איסור בא על אחותו בכלל כל העריות, שנאמר בהם עונש כרת, ויצא מן הכלל, לכתוב בו כרת בפני עצמו, ללמד שעונש כרת ולא דבר אחר, וכל שהיה בכלל ויצא, ללמד על כל הכלל יצא, שבכל איסור שיש בו עונש כרת, אין בו אלא עונש כרת ולא עונש מלקות. [ואף על פי שאין לוקים על האיסורים הכתובים בהם, נכתבו האיסורים, כדי להרבות בעונשם של החוטאים, כמו שנכתבו בתורה כמה לאוים שבכללות, שאין לוקים עליהם, ולאוים הניתקים לעשה, שאין לוקים עליהם, ולא נכתבו אלא להרבות בעונש החוטא].

כרת האמור בכל העריות:

”כִּי כָל אִשָּׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנִּפְשׁוֹת הַעֲלֹת מִקְרָב עִמָּם”.

כרת האמור באחותו:

”וְאִישׁ אִשָּׁר יִקַּח אֶת אֲחֹתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עִרְוָתָהּ וְהָיָא תִרְאָה אֶת עִרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמָּם עִרְוַת אֲחֹתוֹ גְּלוּהוּ וְעֹנֵו יִשְׂאוּ”.

כרת האמור בנדה:

”וְאִישׁ אִשָּׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה דְּוָה וְגִלָּה אֶת עִרְוָתָהּ אֶת מִקְרָהּ הִעָרָה וְהוּא גִלָּתָהּ אֶת מְקוֹר דְּמִיָּהּ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקְרָב עִמָּם”.

בת אַמו, ללמד שהבא על אחותו מהאב בלבד, או על אחותו מהאם בלבד יענש ולכאורה הדברים קל וחומר, **אם על אחותו מצד אחד הוא ענוש, על אחותו בת אביו ובת אמו לא כל שכן, ואף על פי כן טרחה התורה לכתוב זאת בפירוש, "עֲרוֹת אַחֲתוֹ גְּלָהּ"**, הרי שלולא הכתוב הזה, הבא על אחותו מאב ואם, לא היה נענש, אף על פי שיש ללמוד זאת מדין קל וחומר, **ומכאן למדנו, שאין עונשים מן הדין.**

ולדעת רבי יצחק – (א) יש אומרים שהדבר למד, מכך שאין מזהירים מהדין, [שגם לעניין אזהרה נאמר כתוב מיוחד לאחותו מאביו ואמו, ולא למדו זאת מאחותו מצד אחד] [ותוסי' כתבו, שלדעה זו, רבי יצחק סובר, שעונשים מהדין]. **(ב) ויש אומרים שהדבר למד, מכך שנאמר בעניין עונש הבא על אחותו, "אַחֲתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ"**, ולא היה צריך לכתוב "אַחֲתוֹ" מתחילה, אלא ללמד, שגם אחות משני צדדים יש בה כרת, ומכאן שאין עונשים מן הדין.

מפטם וסך

אסרה תורה לרקוח [=לפטם] שמן כדוגמת שמן המשחה שעשה משה, וכן אסרה תורה לסוך על זר משמן המשחה שעשה משה. והעושה אחד מהם, ענוש כרת, שנאמר, "עַל בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסָּדַךְ [=איסור סך] וּבְמִתְכַנְתּוֹ לֹא תַעֲשֶׂוּ כְּמֵהוּ [=איסור מפטם] קִדָּשׁ הוּא קִדָּשׁ הֲיֵינָה לְכֶם. אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כְּמֵהוּ [=עונש למפטם] וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר [=עונש לסך] וְנִכְרַת מֵעַמִּי", ואם עשה את

על אחותו, שהיא אחות אביו, שהיא אחות אמו, ומבואר בסוגיה שחייב [חטאת] על כל שם איסור בפני עצמו.

לדעת חכמים – חיובו נלמד מכך, שנכתב כרת בפני עצמו לבא על אחותו, אף שהיה בכלל כל העריות.

לדעת רבי יצחק – חיובו נלמד מאחותו דסיפא, כלומר ממה שחזר הכתוב אחר שנתן כרת באחותו, והזכיר שוב, "עֲרוֹת אַחֲתוֹ גְּלָהּ עֲוֹנוֹ יִשָּׂא". [אבל מעיקר הכתוב הנותן כרת לבא על אחותו, הוא לומד, שחייבי כריתות אינם נענשים מלקות, כמבואר לעיל].

ובברייתא מבואר – שכשהלכו רבן גמליאל ורבי יהושע לאטליז של עימאום, לקנות בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל, אמרו לרבי עקיבא, **שהדבר למד בקל וחומר,** שכן הבא על חמש נשים נדות בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת, ואם בא על כמה נדות שהן שם אחד של איסור, חייב על כל אחת ואחת, זה הבא על מי שיש בה שלשה שמות של איסור, לא כל שכן שחייב על כל אחד ואחד. **[ויש לדחות זאת,** כי שמא רק הבא על חמש גופים נפרדים, חייב על כל ביאה בפני עצמה, אבל הבא על גוף אחד, לא יתחייב על כל שם של איסור בפני עצמו].

מניין שאין עונשים מהדין [שאיין ללמוד מדין קל וחומר עונשי תורה שלא פורשו בה]

לדעת חכמים – בעניין עונש הבא על אחותו, נאמר בתורה, "אַחֲתוֹ בַּת אָבִיו או

דרך ערותה.

שניהם בהעלם אחד, **חייב** [חטאת] **על כל אחד ואחד**.

טמא שנכנס למקדש, ענוש כרת, שנאמר, "כֹּל הַנִּגַע בְּמַת בְּנִפְשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת מִשְׁכַּן ה' טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנִּפְשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נָדָה לֹא זָרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טָמֵאתוּ בוֹ".

ויש בו איסור לא תעשה, שנאמר, "צִו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּחֲנֶה כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ. מִזְכָּר עַד נִקְבָה תִּשְׁלְחוּ אֵל מַחוּץ לַמִּחֲנֶה תִּשְׁלְחוּם וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם".

טמא שאכל קדשים אחר זריקת דמים, ענוש כרת, שנאמר, "כֹּל טְהוֹר יֹאכַל בֶּשֶׂר. הַנִּפְשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בֶּשֶׂר מִזֶּבֶחַ הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְיִטְמְאוּ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנִּפְשׁ הַהוּא מֵעַמִּיקָה" ומתחילת הכתוב מבואר שהעונש אמור לטמא האוכל בשר קדשים המותר לטהורים וזהו בשר קדשים אחר זריקת דמים אבל קודם לכן גם לטהורים הוא אסור והאוכלו בטומאה אינו ענוש כרת.

ויש בו איסור לא תעשה :

לדעת רבי יוחנן – האיסור למד בגזרה שווה, שנאמר בעונשו "וְיִטְמְאוּ", וכן נאמר בעונשו של טמא שנכנס למקדש "וְיִטְמְאוּ", ללמד, שכשם שטמא הנכנס למקדש יש בו עונש ואזהרה, כך טמא שאכל קדשים יש בו עונש ואזהרה. ומאחר שהאיסור למד מהכתוב האמור בעונש, **אין האיסור אלא באוכל קדשים אחר זריקת דמים.**

לדעת חכמים – דבר זה למד, מכך שבכרת האמור באחותו, שיצא ללמד שיש כרת בכל ערווה בפני עצמה, נאמר "אֲחֹתוֹ" ללא צורך, ואם אינו עניין למקומו, תנחו לעניין שאר מקומות שיש כרת אחד לכמה איסורים, ללמד שיש בהם חיוב לכל אחד ואחד.

לדעת רבי אלעזר אמר רבי אושעיא – כן הדבר בכל התורה, שכל שאתה מוצא כמה איסורי לא תעשה, אף על פי שיש לכולם כרת אחת, יש חיוב כרת לכל אחד בפני עצמו, **כי הלאוים מלמדים שכל איסור הוא בפני עצמו, ואם עבר על כולם בהעלם אחד, חייב [חטאת] על כל אחד ואחד.** [ויש אומרים שכן דעת רבי יצחק].

ויש אומרים שלדעת רבי יצחק – דבר זה למד מכך שנאמר כרת בפני עצמו לאיסור נידה, ואינו נצרך ללמד שבכל העריות יש חיוב על כל אחת בפני עצמה, כי זה כבר למדנו מכך שנאמר כרת בפני עצמו באחותו, ולא נאמר כרת בפני עצמו באיסור נידה לעניינו, אלא ללמד, שמפסס וסך שיש בהם כרת אחד לשניהם, חייב על כל אחד בפני עצמו.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, **אין האשה טמאה נידה אלא אם כן יצא הדם דרך ערותה,** [אבל יצא דרך הדופן לא], שנאמר "אֲשֶׁה דָּנָה וְגָלָה אֶת עַרְוֹתֶיהָ", מלמד שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה

בתרומה ולא בקדשים, (א) משום שנאמר בכתוב הזה "עַד מְלֵאתָ מִי טְהָרָה", ובקדשים אסור גם אחר מלאת, כל זמן שמחוסר כפרה. (ב) משום שאיסור קדשים כבר למדנו בגזרה שווה]. [אבל לדעת ריש לקיש, הכתוב הזה בא לאסור אכילת קדשים לטמאים, כמבואר לעיל].

דף טו

לא תעשה שקדמו עשה

אפילו לדעת האומרים, שלא הניתק לעשה אין לוקים עליו, [כגון "ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר וְהִנְתֵּר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ" שבא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקים עליו, כי נתן הכתוב את העשה להיות ענשו של לאו ותקונו, לומר לא תעשה כך, ואם עשית, עשה זאת והפטור], **אין זה אלא בעשה** הבא אחר הלאו, כלומר **שאין אתה יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו, אבל עשה שקדם את הלאו, כלומר שאתה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו, אין זה ניתוק הלאו, שהרי ניתן לקיימו אף בלא לעבור, ולכן אפילו תקיימנו אחר עבירת הלאו, לא נפטרת בכך מן המלקות.**

וראיה לדבר, שנאמר לטמאים, "אַל מִחוּץ לַמִּחְנֶה תִּשְׁלַחֻם [מצות עשה] וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מִחְנֵיהֶם [מצות לא תעשה]", והרי זה לא תעשה שקדמו עשה, ושנינו בפרקנו, שהעובר על הלאו הזה, ובא למקדש טמא, לוקה על כך, ולא די לו לצאת מן המחנה, ולקיים העשה.

ולדעת ריש לקיש – האיסור מפורש בפרשת יולדת, שנאמר בה, "**בְּכָל קִדְּשׁ לֹא תִגַּע**", ועיקר הכתוב בא ללמד איסור אכילת קדשים, ולא איסור נגיעה בהם, שכן נסמך לאיסור זה איסור "וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תִבֵּא", שעונשו כרת, ומזה יש ללמוד שגם האיסור הקודם, הוא איסור שיש בו כרת, וטמא שנגע בקדשים אינו ענוש כרת. ומכל מקום מתוך שנאמר הכתוב בלשון נגיעה יש ללמוד שהטמא גם אסור לגעת בקדשים. ומתוך שנאמר בכתוב "בְּכָל", הבא להרבות את האיסור, למדנו, שהאיסור הוא גם בבשר קדשים קודם זריקת דמים [כלומר שאסור לאכול אפילו קודם זריקת דמים].

טמא שאכל תרומה, עובר באיסור לא תעשה, שנאמר, "אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֱהָרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בְּקִדְּשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהַר", וקדשים האמורים כאן, הם תרומה, שכן נאמר בכתוב "מִזֶּרַע אֱהָרֹן", ורק תרומה היא דבר המותר לכל זרע אהרן, [אבל קדשים מותרים לזכרים ולא לנשים. וחזה ושוק אינם מותרים לבת כהן שנישאת לישראל ונתאלמנה או נתגרשה].

ולדעת רבי יוחנן, טמא שנגע בתרומה, גם כן עובר באיסור לא תעשה, שנאמר בפרשת יולדת, "בְּכָל קִדְּשׁ לֹא תִגַּע", ולדעתו הכוונה לאסור לטמא נגיעה בתרומה. [והתוס' כתבו, שאין כוונת הכתוב לחייב מלקות את הנוגע בתרומה, אלא ללמד שטבול יום פוסל את התרומה בנגיעתו. ועוד בארו התוס' מניין לרבי יוחנן, שהכתוב מדבר

באופן שלא יוכל לקיימו עוד לעולם, לוקה על הלאו, אבל כל זמן שיכול לקיים את העשה, אינו לוקה על הלאו, אף על פי שעדיין לא קיים את העשה. ולכן אונס נערה בתולה, שעבר על הלאו תעשה, וגירשה, אינו לוקה על כך, אלא אם כן ידירנה, שלא תהנה ממנו, בנדר שאין לו הפרה, שבכך ביטל את עשה החזירה¹, אבל כל זמן שיכול להחזירה, אף על פי שעוד לא החזירה אינו לוקה.

ואף על פי, שלפי זה, כשהתרו בו בשעה שעבר, שלא יעשה, כי אם יעשה יתחייב מלקות, התראת ספק היא, כי באותה שעה עדיין לא היה ידוע אם יבטל העשה, וינתן הלאו למלקות, או לא, [ותוסי כתבו, שהתראת ספק היא, כי לפי המצב עכשיו, שהעשה לא בטל, לא ניתן הלאו למלקות, ומי אמר שישתנה המצב, וינתן הלאו למלקות], מכל מקום, כשהתברר הדבר לאחר זמן, הוא לוקה, כי לדעת רבי יוחנן, התראת ספק התראה גמורה היא, לחייב את העובר עליה מלקות.

ולדעת ריש לקיש, בשעה שעבר על הלאו תעשה, נתחייב מלקות, אלא שניתן לו לקיים את העשה תחת המלקות, ולכן כשיבוא לבית דין, או יקיים העשה ויפטר, או ילקה. [ויש מפרשים שאינו נפטר מהמלקות אלא אם כן קיים את העשה בתוך כדי דיבור ללאו].

ולפי זה, כשמתרים בו שלא יעבור, כי אם יעבור ילקה, התראת ודאי היא, כי במעשהו נגמר דינו למלקות [ותוסי כתבו,

ואין להקשות, ממה שנאמר בעניין אונס נערה בתולה, "ולו תהיה לאשה תחת אֶשֶׁר עָנָה [מצות עשה] לא יוכל שְׁלָחָה כָּל יָמיו [מצות לא תעשה]", והרי זה לא תעשה שקדמו עשה, ומבואר בברייתא, שאם עבר על הלאו תעשה וגירשה, מקיים את העשה ומחזירה, ואינו לוקה. כי נאמר בכתוב, "כָּל יָמָיו", ללמד, שאם גירשה, עליו להחזירה, ואם כן יש כאן עשה אחר הלאו, ככל לא תעשה הניתק לעשה, שאין לוקים עליו. [כאן פירש רש"י, שדורשים את הכתוב כך, "לא יוכל שְׁלָחָה כָּל יָמָיו", כלומר שלא תהא בשילוחיה כל ימיו, אלא אם גירשה יחזירנה, ואם כן מה שנאמר תחילה "ולו תהיה לאשה", היינו גם לעניין זה שאם יגרשנה עליו להחזירה להיות לו לאשה. ובמסכת קידושין פירש רש"י, שדורשים את הכתוב כך, "ולו תהיה לאשה ... כָּל יָמָיו", כלומר כל ימיו מצווה להחזירה להיות אשתו, אפילו אחר שגירשה].

ומבואר בסוגיה, שכל זה כדעת רבי יוחנן, אבל לדעת ריש לקיש, לאו שקדמו עשה, ולא הניתק לעשה, שווים הם, ואין לוקים עליהם. [ולדבריו, מה ששינוי שבא למקדש טמא לוקה, היינו כשאומרים לו צא ואינו רוצה שאז לדעת ריש לקיש יש לו ללקות ככל לאו הניתק לעשה שאם אינו מקיים העשה כשאומרים לו הוא לוקה כמבואר להלן].

מתי הכל מודים שלוקים על לאו הניתק לעשה

לדעת רבי יוחנן, רק אם ביטל את העשה,

הוספות

¹ כן כתב רש"י, דוגמא לביטול העשה, כפי הסלקא דעתך בגמרא לקמן, אולם מסקנת הגמרא בדף ט"ז, שאין ביטול עשה אלא בשילוח הקן ופאה.

היה כתוב עשה, לא היו לוקים על הלא תעשה, שלא נכתב העשה לפטור ממלקות, אלא ללמד, שיש חיוב לשרוף את הנותר.

לדברי ברייתא אחרת – נחלקו חכמים ורבי יהודה, אם התראת ספק נחשבת כהתראה גמורה, כגון מי שנולד מאשה שנתגרשה, ומיד נישאת לאחר, ואין ידוע אם הוא בנו של הראשון או של השני, והתרו בו שלא יכה אותם, [ואם יכה חייב מיתה]. לדעת חכמים, התראת ספק נחשבת כהתראה גמורה, ולכן אם הכה את שניהם, חייב מיתה [ממה נפשך, כי אחד מהם ודאי אביו], אף על פי שהכה אותם בזמנים שונים, ואם כן בכל פעם שהתרו בו, לא היתה כאן התראת ודאי, כי שמא זה אינו אביו. **ולדעת רבי יהודה, התראת ספק אינה נחשבת כהתראה,** ולכן אינו חייב, אלא אם כן בא להכות את שניהם יחד, שאז, כשהתרו בו שלא יכה, הרי זו התראת ודאי, משום שאחד מהם הוא ודאי אביו. **[ודעת ריש לקיש כדעת רבי יהודה כמבואר בברייתא הזו].**

ולדעת רבי יוסי הגלילי רבו של רבי יהודה – העוברים בלאו שאין בו מעשה, אין לוקים עליו, [חוץ מנשבע לשקר על לשעבר, וממיר, ומקלל חברו בשם ה', שלוקים אף על פי שלא עשו מעשה]. **[וכן דעת רבי יוחנן].**

האומר שבועה שאוכל ככר לחם

זה היום ועבר היום ולא אכלה

הרי זה עובר בלא תעשה בלא לעשות

שהתראת ודאי היא, כי לפי המצב עכשיו, שלא קיים את העשה, ניתן הלאו למלקות]. ולדעת ריש לקיש, רק התראת ודאי נחשבת להתראה, לחייב על ידה מלקות, אבל התראת ספק אינה כלום, ולדעתו, אם היה הלאו תלוי ועומד עד שיתבטל העשה, לא היו לוקים עליו, אף כשהיה העשה בטל, כי התראה שהתרו בעובר, כשלא היה הלאו ברור, התראת ספק היא, ואינה התראה.

דף טז

לאו שאין בו מעשה והתראת ספק

לדברי ברייתא אחת – רבי יהודה סובר: (א) העוברים בלאו שאין בו מעשה לוקים עליו. **(ב) התראת ספק נחשבת כהתראה גמורה.** ושני דינים אלו למדים מהכתוב, "ולא תותירו מִמֶנּוּ עַד בִּקֹּר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ [מצוות עשה]", שהוצרך הכתוב לתת עשה אחר לא תעשה, ללמד שאין לוקים על הלא תעשה, אלא מקיימים העשה ודי. ומכאן, שאם לא היה כתוב עשה, היו לוקים על הלא תעשה, אף על פי שאין בו מעשה, [שהיושב ואינו אוכל, מותר ועובר], ואי אפשר להתרות בעובר אלא התראת ספק, שהרי כשאומרים לו אוכל, ואם לא תאכל תעבור באיסור לא תותירו, ולא אכל בתוך כדי דיבור להתראה, עדיין לא ברור שיעבור באיסור, שמא יאכל אחר כך, ולא יותיר. ואם כן, יש ללמוד מכאן, שלא שאין בו מעשה לוקים עליו, ושהתראת ספק התראה גמורה היא. [ניתכן שהחולקים עליו יאמרו, שאף אם לא

לקיחה, כלומר, כשתראה קן ציפור, יש לך איסור לקחת את האם, ואם עברת ולקחת, שלח אותה, והרי זה לאו הניתק לעשה, ואם כן, [לדעת רבי יוחנן], כל זמן שלא ביטל את העשה, באופן שלא יוכל לשלחה, [כגון על ידי שחיטתה], אינו לוקה. [אבל לדעת ריש לקיש, כשאמרו לו לשלח, או משלח או לוקה].

מצוות עשה שהם תיקון למצוות לא תעשה ושאפשר לבטלם

כבר נתבאר בדף ט"ו, שלדעת רבי יוחנן, העובר בלא תעשה הניתק לעשה, כל זמן שיש אפשרות לקיים את העשה, אף על פי שלא קיימו בפועל אינו לוקה, ורק אם ביטל את האפשרות לקיים את העשה לוקה. ומבואר כאן בגמרא, שמחמת הדין הזה, רק בשני מקומות יתכן שילקו על לא תעשה הניתק לעשה.

א. במצוות שילוח הקן – שיש בה לאו הניתק לעשה [כדעת חכמים הנ"ל]:

כששחט את האם, שוב לא יוכל לשלחה, ובכך ביטל את האפשרות לקיים את העשה, ולוקה על הלא תעשה.

ב. במצוות פאה – שיש בה לאו הניתק לעשה, שנאמר, "לא תכלה פאת שדך בקצרה [מצוות לא תעשה] ... [ואם עברת על האיסור] לענין ולגר תעזב אתם [מצוות עשה]":

לדעת חכמים אם טחן את הפאה, קנאה בשניני, ושוב אינו מצווה לתת אותה לעניים, ולדעת רבי ישמעאל, אם אכלה, שוב אינו יכול לתת אותה לעניים. ואם כן,

מעשה. והתראה שהתרו בו, שיאכל, שאם לא יאכל יעבור על שבועתו, התראת ספק היא, כי גם כשלא יאכל סמוך להתראה, שמא יאכל אחר כך, ולא יעבור.

לדעת רבי יהודה בברייתא הראשונה: הרי זה לוקה, כי העוברים בלאו שאין בו מעשה לוקים, והתראת ספק נחשבת כהתראה גמורה.

אולם לשאר הדעות: אינו לוקה, או משום שהעוברים בלאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, או משום שהתראת ספק אינה נחשבת התראה.

לאו ועשה במצוות שילוח הקן

נאמר בתורה "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים [מצוות לא תעשה]. שלח תשלח את האם [מצוות עשה] ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארבת ימים". ונחלקו חכמים ורבי יהודה בביאור מצוות עשה זו של שילוח הקן:

לדעת רבי יהודה – הכוונה לשילוח שקודם לקיחה, כלומר, כשתראה קן ציפור, יש לך מצוות עשה לשלח את האם, ומצוות לא תעשה שלא לקחתה, אבל מי שכבר לקח, שוב אינו מצווה לשלח, [שלא דברה תורה בשילוח שאחר לקיחה אלא בשילוח בלא לקיחה], ואם כן הלאו "לא תקח", אינו ניתק לעשה, והרי זה כלאו שקדמו עשה, שלוקים עליו, [כמבואר בדף ט"ו].

ולדעת חכמים – הכוונה לשילוח שאחר

כי לצורך מצווה מתירים אפילו נדר על דעת רבים, ומאחר שמצווה להחזירה, יתירו לו את נדרו, ותינתן לו האפשרות להחזירה.

ובמצוות השבת הגזלה והשבת העבוט, שיש בהם לאו הניתק לעשה, [בגזל נאמר, "וְלֹא תִגְזֹל", וְהִשִּׁיב אֶת הַגְּזֹלָה". ובמשכון נאמר, "לֹא תִבֵּא אֶל בֵּיתוֹ לְעֵבֶט עֲבֹטוֹ", וְהִשִּׁיב תְּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבֹטוֹ"], אף על פי שניתן לבטל את העשה, על ידי שישרוף את הגזלה והמשכון, ולא יוכל להשיבם.

מכל מקום גם כשיבטל את העשה לא ילקה על שעבר בלא תעשה, כי עדיין מחויב לשלם את שווי הגזלה והמשכון, ומאחר שמחויב לשלם ממון, אינו לוקה, שאין אדם לוקה ומשלם. [ואפילו אם לאחר זמן יפקע חיוב התשלומים, כגון שגזל או משכן גר, ולאחר ששרף את הגזילה והמשכון, מת הגר בלא יורשים, מאחר שבשעה ששרף את הגזילה והמשכון, וביטל את העשה, לא נתחייב מלקות על שעבר בלא תעשה, שוב לא יתחייב].

ותוס' פירשו, שמאחר שהשרוף את הגזילה והמשכון עדיין מחויב בתשלומים, אין כאן ביטול העשה, שהעשה הוא השבת הגזילה והמשכון עצמם, או השבת שוויים, ואם כן בשריפת הגזילה והמשכון, לא ביטל את האפשרות לקיים את העשה, כי עדיין יש לו אפשרות לשלם את שוויים.

מלמד תינוקות המכה את התינוקות

אין למלמד תינוקות להכותם יותר מדאי,

לדברי חכמים כשטחנה, ולדברי רבי ישמעאל כשאכלה, ביטל את האפשרות לקיים את העשה, ולוקה על הלא תעשה.

אולם במצוות אונס לשאת את אנוסתו, שיש בה לאו הניתק לעשה, [שאסור לגרשה, ואם גרשה יחזירנה, כמבואר בדף ט"ו], אין אפשרות לבטל את העשה שבה, ועל ידי כן ללקות, ולכן, [אם הוא ישראל המותר להחזיר גרושתו], כשעבר וגירשה, אינו לוקה על כך בשום אופן. אף לא באופנים הבאים:

(א) כשיבטל את האפשרות להחזירה על ידי הריגתה, לא ילקה אלא יומת, שאין אדם לוקה ומומת¹.

(ב) כשנעשה שלוחה לקבל קידושין מאחר, ובכך אסרה עליו, וביטל את האפשרות להחזירה, לא ילקה, כי לא הוא ביטל את האפשרות להחזירה, אלא היא שהתקדשה, שאינו אלא שלוחה לכך, ולא הוא האוסר. [ואם קיבל קידושין עבורה בלא להיות שלוחה, לא נתקדשה כלל, ולא נאסרה לו].

(ג) כשהדירה על דעת רבים, [רש"י מפרש כגון שמצא בה עוון, ולכן הסכימו עמו הרבים להדירה, ומשמע שבלא טעם זה לא היה יכול להדירה על דעת רבים. אולם מתוך דברי התוס' משמע, שכל נדר יכול אדם לידור על דעת רבים, אלא שהם פירשו, שהאונס אינו יכול לאסור את אנוסתו בשום נדר, כי הוא מושעבד להחזירה, ורק לאסור עצמו בהטאתה רשאי, וכשיעשה נדר זה יעשה על דעת רבים], אף על פי שהכל מודים, שבדרך כלל הנודר על דעת רבים אין לו הפרה, לא ביטל בכך את העשה,

הוספות

¹ ואולם בדף י"ג מבואר, שיש אומרים, שלדעת רבי ישמעאל, אדם לוקה ומומת, ואם כן לכאורה לפי זה, אם הרג אותה, וביטל בכך את האפשרות להחזירה, ילקה על שגירשה, ויומת על הריגתה. וי"ל בדבר.

ביניתא דבי כרבא

ביניתא דבי כרבא, היא בכלל שרץ הארץ, והאוכל אותה לוקה על כך, [לכאורה הכוונה שלוקים עליה חמש מלקויות, כדין שרץ הארץ]. רש"י מפרש שהכוונה לתולעת הנמצאת בכרוב. ורבינו תם מפרש, שהכוונה לשרץ הדומה לדג, ויש לו קשקשים, שהם סימני טהרה בדגים, ומכל מקום טמא, כי אינם סימני טהרה בשרץ הארץ].

ולכן, מלמד תינוקות אחד, שהיה מכה את התינוקות יותר מדאי, הדירו רב אחא, בנדר על דעת רבים, שלא ילמד עוד תינוקות. ומאחר שלא נמצא מלמד טוב כמותו, התייר רבינא את הנדר, והחזירו ללמד, [שלבצורך מצווה מתירים אפילו נדרים שנדרו על דעת רבים].

איסורי לא תעשה האמורים בשרצים

בשרץ העוף	בשרץ הארץ			בשרץ המים		בכל השרצים		האיסור / השרץ
	ולא תטמאו את נפשתיכם טמא	לכל השרץ על הארץ לא תאכלום	וכל השרץ על הארץ שקוצ הוא לא יאכל	מכל אשר במים... וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשות לא תאכלו	מכל שרץ המים... מבעשרם לא תאכלו	... ולא תטמאו בהם	אל תשקצו את נפשתיכם בקל השרץ השרץ	
				4	3	2	1	פוטיתא [שרץ המים]
	5	4	3			2	1	נמלה [שרץ הארץ]
6	5	4	3			2	1	צרעה [שרץ העוף וגם שורצת בארץ]

מתוך פירוש רש"י נראה, שכל האיסורים הללו אמורים, באוכל את השרצים הללו שלמים, [ואפילו אין בהם שיעור כזית]. אבל אם היו מרוסקים, בטל מהם שמם, ואינו חייב עליהם משום האיסורים הנ"ל.

והתוס' כתבו, שכל איסורי שרצים שנאמר בהם לשון אכילה, ישנם אף בשרצים מרוסקים, [כשהיה בהם שיעור כזית. ובשלמים אף בפחות מכזית], ורק איסורי שרצים שלא נאמר בהם לשון אכילה, אינם אלא בשרץ שלם.

עוד מבואר בסוגיה שאם היה בשרצים שיעור כזית, חייבים עליהם משום איסור נוסף, והוא, "לא תאכלו קל נבלה", [וכתבו התוס', שכן הדין אפילו אם שיעורם כזית, הוא רק משום שהם שלמים, אבל אם יתרסקו יתמעט שיעורם, מכל מקום, מאחר שעתה שלמים הם, וכמו שהם יש בהם שיעור, לוקה. עוד כתבו התוס', שכל זה הוא רק לדעת האומרים איסור חל על איסור, אבל לדעת האומרים אין איסור חל על איסור, לא חל איסור נבילה על איסור שרצים].

איסורי לא תשקצו

אמר רב אחאי: **המשהה את נקביו**, עובר משום, לא תשקצו.¹

אמר רב ביבי בר אבוי: **השותה בכלי שבו מקיזים דם**, עובר משום לא תשקצו.²

מה צריך להפריש מהתבואה שלא תהא אסורה מדין טבל

לדעת רב, כל זמן שלא הפרישו מהתבואה את כל התרומות והמעשרות, התבואה היא טבל, והאוכל ממנה לוקה, ובכלל זה: (א) תרומה גדולה. (ב) מעשר ראשון [שממנו יפרישו תרומת מעשר] (ג) מעשר שני [בשנים א' ב' ד' ה'], או מעשר עני [בשנים ג' ו']. **ואף על פי שמעשר עני אין בו קדושה, ונאכל לזרים בכל מקום, אם לא הופרש מהתבואה, כולה אסורה מדין טבל**. שנאמר "לא תוכל לאכל בְּשַׁעֲרֵיךָ" כלומר לא תוכל לאכול התבואה בעוד מעשר הקרוי "שַׁעֲרֵיךָ" בתוכו ומעשר עני קרוי כן שנאמר "בְּשַׁנְּה השְׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר [כלומר שנת מעשר עני] וְנָתַתָּה לְלוֹי לְגֵר לְיִתּוֹם וְלְאֵלְמָנָה וְאָכְלוּ בְּשַׁעֲרֵיךָ וְשָׂבְעוּ".

ורב יוסף אמר, שכן דעת חכמים, אבל רבי אליעזר חולק עליהם, ואומר, שאם הופרשו כל התרומות והמעשרות חוץ ממעשר עני, הותרה התבואה, ואינה טבל. אולם אביי הקשה על דבריו, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

דף יז

האם צריך לקרוא שם

מעשר שני בתבואת דמאי

כשיוחנן כהן גדול שלח בכל גבול ישראל, וראה, שעמי הארץ חשודים שלא להפריש מעשרות מהתבואה, [חוץ מתרומה גדולה שהם מפרישים], אמר להם לישראל, בניי, כשם שזר האוכל תרומה, עונשו מיתה בידי שמים, כך האוכל טבל, עונשו מיתה בידי שמים. עמד ותיקן, שהלוקח תבואה מעם הארץ, יפריש את כל המעשרות מספק, שמא לא הופרשו ביד המוכר, אבל אינו צריך לתת את המעשרות ללוויים, אלא מעכבם לעצמו, מעשר ראשון אוכל בכל מקום, שהרי מותר לזרים, ומעשר שני אוכלו בירושלים.

ואם שנת מעשר עני היא, נחלקו רבי אליעזר וחכמים, **לדעת רבי אליעזר, די בהפרשת מעשר ראשון, אבל מעשר עני אין צריך להזכירו. וחכמים אומרים, שאמנם אין צריך להפריש את המעשר הזה מהתבואה, אבל צריך לקרוא לו שם ולומר על עשירית מהתבואה שהיא מעשר עני, ובכך להוציא את התבואה מטבלה, ורק כשיעשה כן יוכל לאכול הכל**.

רב יוסף היה סבור שבזה נחלקו – לדעת רבי אליעזר, תבואת דמאי יוצאת מידי טבלה, אף על פי שלא הפרישו ממנה מעשר עני, ולכן, תבואת דמאי, שמפרישים ממנה רק מחמת

הוספות

¹ ולא נתבאר בגמרא אם הכוונה לאיסור, "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השֶׁרֶץ השֶׁרֶץ ולא תטמאו בהם ונקמתם בהם". או לאיסור, "ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה".

הדין ברוב איסורי אכילה אם אכל מהם כשיעור כזית, לוקה על אכילתם, אבל באיסורי אכילה שהם בעלי חיים, אם אכלם כשהם שלמים כברייתם, לוקה על כך בכל שהוא. [התוס' מבארים שאין הדבר תלוי אם שלמים או לא אלא אם הם דבר ששמו עליו רק כמו שהוא וכשיחתך יתבטל שמו ממנו להוציא דברים ששם עליהם גם כשיחתכו כגון נבילה שאם יחתוך אותה עדיין יש איסור נבילה בכל חתיכה].

דעת רבי שמעון:

לדברי רב ביבי אמר רבי שמעון בן לקיש – בכל מאכלות אסורים בין בעלי חיים ובין גדולי קרקע, [כגון תבואה שאסורה באיסור טבל], אם אכלם כשהם שלמים כברייתם, לוקה על כך בכל שהוא.

ולדברי רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש [שמבואר בברייתא כמותו] – בכל דבר איסורי אכילה, משיאכל מהם כלשהו, ילקה, [ולא נאמר שיעור כזית, אלא לעניין חיוב קרבן, על אכילת איסור בשוגג].

השובר עצם מקרבן פסח

השובר את העצם בפסח הטהור, עובר באיסור, "וְעָצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ", ולוקה על כך, [אם עבר במזיד].

אבל השובר את העצם בפסח הבא בטומאה, אינו עובר באיסור זה, שנאמר "בו" למעט, כלומר בו לא תשברו עצם, אבל בפסח הבא בטומאה אין איסור.

הספק, אין צריך להפריש ממנה אלא את הדברים שהפרשתם מעכבת את היתר התבואה, אבל מעשר עני אין צריך. ולדעת חכמים, תבואת ודאי אינה יוצאת מידי טבלה, עד שיפרישו ממנה את כל המעשרות, כולל מעשר עני, ולכן צריך לציין מקום מעשר עני, להחזיר את התבואה. [ואביי הקשה עליו, אם כן, מדוע נחלקו בתבואת דמאי, ולא נחלקו בתבואת ודאי, הלא עיקר מחלוקתם הוא בדין תבואת ודאי].

ואביי אמר, שלדברי הכל, אין התבואה יוצאת מידי טבלה, עד שיפרישו את כל מעשרותיה, כולל מעשר עני, ובזה נחלקו חכמים ורבי אליעזר – לדעת רבי אליעזר, לא נחשדו עמי הארץ שלא הפרישו מעשר עני, כי רק מעשרות שיש בהם איסור אכילה, [כמעשר ראשון שיש בו תרומת מעשר], או שאינם יכולים לאכול בכל מקום, [כמעשר שני שצריך להוליכו לירושלים], אינם מפרישים, שלא יהיה בידם דבר האסור להם לאכילה במקומם, אולם מעשר עני המותר באכילה בכל מקום, יפרישו, להוציא את התבואה מידי טבלה, וישאירו אותו בידם, ומאחר שודאי הפרישוהו, אין צריך לחזור ולהפרישו. ולדעת חכמים, כל הפרשה של מעשרות קשה בעיניהם, ויש לחוש שלא הפרישו, ולכן יש לקרוא שם למעשר עני של דמאי.

שיעור מאכלות אסורים למלקות

דעת חכמים:

האוכל טבל בשיעור כזית, לוקה על כך, אבל אכל פחות משיעור זה, אינו לוקה, וכן

שאסור לאוכלם חוץ לירושלים, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר ממעשר שני], על כרחך, בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בביכורים, ומאחר שלמדנו שיש לקרוא על הביכורים פרשת "אֶרְמֵי אֲבָד אָבִי", יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה, על אכילת ביכורים, שלא קראו עליהם את הפרשה הזו, וכהן האוכלם קודם קריאה, לוקה על כך.

(ו) "וּנְדַבְתִּידָּ" – זו תודה ושלמים, הבאים בנדבה. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך ללמד שאסור לאוכלם חוץ לירושלים, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר ממעשר שני], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בתודה ושלמים, ומצינו בהם איסור עשה, "וְדָם זָבַחְתָּ וְשִׁפְךָ עַל מִזְבַּח ה' אֲקִיף [ורק אחר כך] וְהִבַּשְׂרָתְאֲכִל", כלומר שלא לאכול את הבשר עד אחר זריקת הדם, ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה על אכילת תודה ושלמים קודם שזרק דמם, והאוכל מבשרם קודם זריקה לוקה על כך. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם תודה ושלמים שהם קדשים קלים שאינם קדושים מרחם, אסור לאוכלם קודם זריקה, כל שכן שדברים חמורים מהם, כקדשים קלים שקדושים מרחם, או קדשי קדשים, יהיו אסורים באכילה לפני זריקת הדם, ובכלל זה, (2) בכור. (3-4) חטאת ואשם. (5) עולה. [נהקשו על דבריו, אדרבה, תודה ושלמים חמורים הם, שטעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק].

שאר דיני המשנה, חלקם התבאר בדף ט"ז, [נותר. ושילוח הקן], וחלקם יתבאר בעזה"י בדפים הבאים, [ביכורים. קדשי קדשים. קדשים קלים. ומעשר שני].

דרשת רבי שמעון מהכתוב "לא תוכל לאכל בְּשַׁעֲרֶיךָ"

הכתוב הבא מונה דברים שנאסר לאוכלם בכל ערי ישראל - "לא תוכל לאכל בְּשַׁעֲרֶיךָ (א) מעֶשֶׂר דְּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ (ב) וּבְכֹרֶת (ג) בְּקֶרֶךָ (ד) וְצֹאנְךָ (ה) וְכֹל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹר (ו) וְנִדְבַתֶּיךָ (ז) וְתִרְוַמֶת יְדָדְךָ", וכך דורש רבי שמעון את הכתוב:

(א) "מעֶשֶׂר דְּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ" – זה מעֶשֶׂר שְׁנֵי הַמוֹפְרָשׁ מֵהַתְּבוּאָה, שמעלים אותו לירושלים, ומכאן למדנו איסור לא תעשה, על אכילתו חוץ לחומת ירושלים, והאוכלו חוץ לירושלים, לוקה. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם מעֶשֶׂר שְׁנֵי שֵׁהוּא דבר קל, שמותר באכילה לזרים, ואינו קרב למזבח, אסור באכילה חוץ לירושלים, כל שכן שדברים חמורים ממנו, שאסורים באכילה לזרים, או שקרבים למזבח, יהיו אסורים באכילה חוץ לירושלים, ובכלל זה, (2) ביכורים. (3) תודה ושלמים. (4) בכור. (5-6) חטאת ואשם. (7) עולה. [נהקשו על דבריו, אדרבה, מעֶשֶׂר שְׁנֵי חֲמוּר מִבִּיכּוּרִים, לעניין זה שאסור לאונן. וחומר מקדשים, לעניין זה שאינו נפדה בכל ממון, אלא במטבע שיש עליו צורה].

(ז) "וְתִרְוַמֶת יְדָדְךָ" – אלו ביכורים, שנאמר בהם לשון יד, "וְלִקַּח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר מִיְדָדְךָ". ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך ללמד,

בשרם חוץ לעזרה, אפילו לכהנים. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם חטאת ואשם הקלים, שאינם עולים כליל למזבח, אסור לכהנים לאוכלם חוץ לעזרה, כל שכן שדבר חמור מהם, כעולה, (3) שהיא כליל, יהיה אסור לכהנים לאוכלה חוץ לקלעים. [והקשו על דבריו, אדרבה חטאת ואשם חמורים מעולה, שהם מכפרים, ויש בהם שתי אכילות, אחת לבעלים ואחת למזבח].

(ה) "וְכֹל נִדְרֵיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֶה" – זו עולה הבאה בנדר. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך לתת איסור לאוכלם חוץ לירושלים, או קודם זריקה, או לאוסרם לזרים אפילו אחר זריקה, או לאוסרם לכהנים חוץ לקלעים, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בעולה, ומצינו בה איסור עשה, להקריבה כליל ולא לאוכלה, ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה, על אכילת בשרה אפילו אחר זריקת הדם.

ואמר רבא, כל שאמו יולדת, תבקש רחמים, יהי רצון שיהא כרבי שמעון. והטעם לכך, כי ידע כיצד לדרוש את הכתוב, באופן שבכל מילה שבו יהיה חידוש נוסף, על ידי שסירס את הכתוב לדורשו שלא כסדרו, [שאם היה דורש כסדרו, לא היה יכול לומר בכל אחד, שכבר למד את הדינים האחרים בקל וחומר, ובא לחדש דבר נוסף].

ומבואר בסוגיה שאין לוקים על כל האיסורים הנ"ל הנלמדים בקל וחומר, כי אין למדים אזהרות מדין קל וחומר, להתחייב מלקות על האזהרות הללו, אבל

(ב) "וּבְכֹרֶת" – אלו הבכורות. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך לתת איסור לאוכלם חוץ לירושלים, או קודם זריקה, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בבכורות, ומצינו בהם איסור עשה, "אֶף בְּכוֹר ... אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֵלְבָם תִּקְטִיר ... וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָךְ", כלומר שאף אחר זריקת דמים, מותרים לכהנים בלבד ולא לזרים, ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה לזרים, על אכילת בכור, אפילו אחר זריקת דמים. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם בכור הקל שהוא קדשים קלים, אסור לזר לאוכלו אפילו אחר זריקת הדם, כל שכן שדברים חמורים ממנו, כקדשי קדשים, יהיו אסורים באכילה לזרים אפילו אחר זריקת הדם, ובכלל זה, (2-3) **חטאת ואשם. (4) עולה. [והקשו על דבריו, אדרבה, בכור חמור מהם, שכן קדושתו מרחם].**

(ג-ד) "בְּקֶרֶךְ וְצֹאנֶךָ" – אלו חטאת ואשם. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך לתת איסור לאוכלם חוץ לירושלים, או קודם זריקה, או לאוסרם לזרים אפילו אחר זריקה, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בחטאת ואשם, ומצינו בהם איסור עשה, "בְּמִקּוֹם קֹדֶשׁ תִּאָכַל בְּחֵצֵי אֶהֱל מוֹעֵד", כלומר שאף אחר זריקת דמים, שהם מותרים לכהנים, יאכלום רק תוך הקלעים [במשכן ובעזרה במקדש], ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה, על אכילת

איסור בעלמא יש ככל המבואר לעיל.

ולכן מהכתוב הנ"ל יש ללמוד, שזר שאכל מהעולה לפני זריקה חוץ לחומת ירושלים, עשה חמישה איסורים. (א) אכילה חוץ לחומת ירושלים. (ב) אכילה לפני זריקה. (ג) אכילה לזר. (ד) אכילה חוץ לעזרה. (ה) אכילת עולה¹.

דף יח

ומלבד זאת, עבר גם על איסור שישי, הנלמד מהכתוב האמור במנחת כהנים, "פְּלִיל תְּהִיָּה לֹא תֵאָכֵל", המלמד, שכל קרבן שהוא כליל לה' אסור באכילה.

ומכל מקום, אף שאין לוקים על כל האיסורים הנלמדים מהכתוב, "לא תֹּכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֵיָּךְ", מאחר שנזכרו כל האמורים בו שלא לצורך, שהרי כבר הוזכרו בכתוב הקודם, ודי היה לכתוב, "לא תוכל לאכלם בשערך", יש ללמוד, שבכל אחד מהם לוקים על איסור אחד, נוסף על האיסור שהוא עיקר הכתוב, [=שלא לאוכלם חוץ לחומת ירושלים].

לעניין ביכורים, האיסור הנוסף שלוקה עליו הוא אכילה קודם קריאה. ולעניין קרבנות, האיסור הנוסף שלוקה עליו הוא אכילה קודם זריקת דמים. [ומה ששינו שהאוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים לוקה, אינו לוקה מהכתוב הזה, אלא מהכתוב, "ויבָּשֶׁר בְּשֶׁדֶה טֵרֶפֶה לֹא תֵאָכְלוּ", המלמד, שכל בשר

שיצא מחוץ למקומו, נאסר בכך באכילה, וקדשי קדשים מקום אכילתם הוא בתוך העזרה].

- כל האמור עד כאן, הוא שיטת רש"י, שאין לוקים על כל האיסורים הנלמדים מהכתוב "לא תֹּכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֵיָּךְ", אלא על איסור אכילה חוץ לחומת ירושלים, שהוא עיקר הכתוב, ועל איסור אחד נוסף, שהוא הראשון שניתן ללמוד בכל אחד מהדברים, כלומר בביכורים על איסור אכילה קודם קריאה. ובקרבנות על איסור אכילה קודם זריקה.

- אולם התוס' מפרשים, שהאיסור הנוסף שלוקים עליו בכל אחד מהדברים, הוא האיסור שהתחדש בו יתר על האחרים, כלומר, בביכורים על אכילה קודם קריאה. ובתודה ושלמים על אכילה קודם זריקת הדם. ובבכור על אכילה של זר אפילו אחר זריקה. ובחטאת ואשם על אכילת בשרם חוץ לעזרה. ובעולה על אכילת בשרה אפילו בתוך העזרה אחר זריקת דמה.

- ור"י מפרש, שלמסקנת הגמרא, לוקים על כל האיסורים הנלמדים מהכתוב, "לא תֹּכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֵיָּךְ".

איסורים שיש בשאר קדשים ולא בעולה

א. זר האוכל מקדשי קדשים המותרים לכהנים, לוקה, משום שנאמר, "וְזָר לֹא יֵאָכֵל כִּי קִדְּשׁ הֵם". [ודוקא כשאכל אחר זריקת הדם כשכבר הותרו לכהנים

הוספות

¹ ולמסקנת הסוגיה, העושה כן, אף שעובר בששה איסורים, לוקה שלוש מלקות. (א) איסור אכילה חוץ לחומת ירושלים, הנלמד מעיקר הכתוב "לא תֹּכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֵיָּךְ". (ב) איסור אכילה לפני זריקה, הנלמד מפירוט הכתוב הזה. (ג) איסור אכילת עולה הנלמד מהכתוב, "פְּלִיל תְּהִיָּה לֹא תֵאָכֵל".

קִדְּשׁ הוּא, ללמד, שטעם האיסור, כי הוא בשר קדש שנפסל [בנותר], והוא הדין כשנפסל בשאר אופנים [כגון פיגול וטומאה]. [ואין לוקים על כך, כי זהו לאו שבכללות].

אבל האוכל בשר עולה שנפסל, אינו עובר באיסור הזה, כי אין האיסור הזה אמור, אלא בדבר שהיה מותר באכילה, ונפסל, ולא בדבר שהיה אסור באכילה מתחילתו.

ומכל מקום, האוכל בשר עולה, לוקה על כך, משום שנאמר במנחת כהנים, "פְּלִיל תְּהִיָּה לֹא תֵאָכֵל", ללמד, שכל קרבן שהוא כליל לה' אסור באכילה.

לאו הבא מכלל עשה

לדעת רב גידל אמר רב [בלשון ראשון], איסור היוצא ממצוות עשה, **דינו כאיסור לא תעשה, ולוקים עליו**, ולכן, מהכתוב האמור לכהנים בעניין אכילת הקרבנות, "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כִּפֵּר בָּהֶם" שיש להם מצווה לאכול את הקרבנות אחר זריקת הדם, יש ללמוד, שרק אחר זריקת הדם הם מצווים בכך, אבל קודם זריקת הדם הם אסורים לאכול את בשר הקרבנות ואם אכלו, הם לוקים על כך.

ולדעת רבא, איסור היוצא ממצוות עשה, **דינו כמצוות עשה, ואין לוקים עליו**, שכן נאמר בתורה, "וְכָל בְּהֵמָה מִפְּרִסְתָּ פִּרְסָהּ

באכילה, שכן נאמר בתחילת הפסוק, "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כִּפֵּר בָּהֶם", אבל קודם שהותרו לכהנים בזריקת הדם, לא נאמר האיסור הזה [לישראל].

אבל זר האוכל מבשר עולה, אינו לוקה מחמת האיסור הזה, שאין האיסור הזה אמור, אלא בדברים שרק הזר אסור בהם, ולא בדברים שגם הכהנים אסורים בהם.

ואף בשאר קרבנות, אין הזר לוקה על אכילתם, אלא כשאכל אחר זריקת הדם, **כשכבר הותרו לכהנים באכילה**, שכן נאמר בתחילת הפסוק, "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כִּפֵּר בָּהֶם", אבל קודם שהותרו לכהנים בזריקת הדם, לא נאמר האיסור הזה לישראל.

ב. האוכל מבשר קדשי קדשים שיצאו חוץ לעזרה, לוקה, משום שנאמר, "בַּבֶּשֶׂר בְּשִׂדָּה טָרְפָה לֹא תֵאָכְלוּ", ללמד, שכל שיצא חוץ למחיצתו, נאסר באכילה.¹

אבל האוכל מבשר עולה, [או מאמורי שאר קרבנות], **שיצא חוץ לעזרה, אינו לוקה מחמת האיסור הזה**, כי אין האיסור הזה אמור, אלא בדבר שמותר באכילה בעזרה, ונפסל ביציאה, ולא בדבר שאסור באכילה גם בתוך העזרה.

ג. האוכל בשר קדשים שנפסלו, [כגון נותר ופיגול וטמא ויוצא], **עובר באיסור**, שנאמר בעניין איסור אכילת נותר, "לֹא יֵאָכֵל בִּי

הוספות

¹ כתוב בתוסי': וקשה אמאי לא הוי לאו שבכללות... הרי כולל כל חסרון מחיצה... וי"ל דלא חשבינן לאו שבכללות אלא כגון צלי אש, שכולל נא ומבושל... שהן שני שמות. אבל הכא שכולל כל יוצא לבד, ושם יוצא חדא היא, רק דהוי בכמה דרכים, לא חשיב ליה לאו שבכללות.

א. מתי חלה עליהם קדושת בכורים.

לדעת רבי אליעזר [התנא], ורבא בר אבא אמר רבי יצחק [האמורא], כל זמן שלא ראו הפירות את הבית, [כלומר שלא נכנסו לפנים מהחומה¹], הרי הם חולין גמורים, ומותרים אף לזרים בכל מקום. **ומשנכנסו לפנים מהחומה, וראו פני הבית, הרי הם קדושים בקדושת ביכורים, ומעתה זר האוכלם [במזיד] חייב מיתה בידי שמים.** וכהן האוכלם חוץ לחומה, לוקה. [ויש אומרים שגם כהן האוכלם לפנים מהחומה לוקה, עד שיקראו עליהם פרשת ביכורים, או יניחום לפני המזבח, כפי שיתבאר בעזה"י במשך]. [ובסוגיתנו לא מצינו מי שחולק על רבי אליעזר בזה].

ב. זברים המעכבים על הכהנים מלאכול

בכורים [שקדשו כבר לשם ביכורים, על ידי שנכנסו לפנים מהחומה].

(1) קריאת פרשת "אָרְמֵי אֲבֹד אָבִי" – המביא ביכורים מעצרת ועד סוכות, מצווה לקרוא עליהם פרשת ביכורים, [אבל המביא בכורים לאחר סוכות, אינו קורא, ואם הביא קודם לכן ולא קרא עד שעבר החג שוב אי אפשר לקרוא ודינם להירקב]. **לדעת רבי עקיבא ורבי שמעון,** המביא ביכורים הראויים לקריאה, **הקריאה מעכבת** את היתרם לכהנים, ואינם מותרים אלא אחר שיקראו עליהם פרשת ביכורים, **ואם אכלום קודם לכן, הרי אלו לוקים על כך,** כפי שנתבאר לעיל, [אבל

וְשִׁסְעַת שְׁסַע שְׁתֵּי פָרְסוֹת מְעַלְתָּ גֵרָה בְּבִהְמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ, ומזה יש ללמוד, שבהמה שאין בה סימני טהרה, אסורה, ואף על פי כן, כתבה תורה בפירוש, על הבהמות הטמאות, "אָדָּ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ", לתת בהם איסור לא תעשה, כי לא די באיסור הנלמד ממצוות עשה. וכמו כן, כהן שאכל מבשר הקרבנות קודם שהותרו בזריקת הדם, אף שעבר על מצוות עשה, אינו לוקה על כך.

מדיני ביכורים

מעשרים וארבע מתנות כהונה, שיביא אדם מראשית תבואתו [של שבעת המינים] לעזרה, ויעשה בה כמה מצוות, כגון תנופה, הנחה לפני המזבח, וקריאת פרשת "אָרְמֵי אֲבֹד אָבִי", [ולהלך יתבאר בעזה"י, שאין כל המצוות הללו מוסכמות על הכל], ולאחר מכן נותן אותה לכהן.

דין הביכורים כעין דין התרומה, ולכן הם אסורים לזרים, וזר שאכלם חייב מיתה בידי שמים, אלא שיש בהן חומרה שאין בתרומה והיא שהכהנים מותרים לאוכלם רק בירושלים, ואם אכלום חוץ לירושלים, לוקים על כך, שנאמר, "לֹא תוּכַל לְאָכַל בְּשָׂעֲרֶיךָ ... וּתְרוּמַת דָּדֶךָ".

ובסוגיתנו נתבאר מקצת דיני ביכורים :

הוספות

¹ **מלשון הגמרא** 'משיראו פני הבית', משמע שיכנסו לעזרה, ויראו פני בית המקדש, ואם כן, 'לפנים מהחומה', היינו לפנים מחומת העזרה, ולפי זה, אין הבכורים קדושים אלא **כשיכנסו לעזרה**, וכן משמע מדברי התוס' שלפנינו. **אולם יש מפרשים**, שהביכורים קדושים משעה שנכנסו לפנים מחומת ירושלים, ולפי זה, 'משיראו פני הבית', היינו פני בתי ירושלים.

להנחה ממש, ויש ללמוד מהם שהנחה מעכבת], ולא נתבאר בגמרא, אם כהן שאכל את הביכורים קודם הנחה לוקה על כך, או שרק עבר באיסור עשה. ולדעת רבי יהודה, אמנם יש להניח את הביכורים לפני המזבח, אבל ההנחה אינה מעכבת את היתרם לכהנים, כי רק כתוב אחד מלמד על מצוות הנחתם, אבל הכתוב השני אינו מלמד שיש להניחם, אלא שיש להניפם, שדורש "וְהִנְחִיתוּ", מלשון הנהגה והולכה, כמו, "וְלֹא נָחַם [=הוליד] אֱלֹקִים דָּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים", והכוונה, שיש להוליד את הביכורים לארבע רוחות, ומעלה ומוריד, כלומר להניף. [ותוס' מפרשים], שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, אין שום מצווה להניח את הביכורים לפני המזבח, ושני הכתובים המזכירים הנחה, מדברים בתנופה, כי יש להניף שתי תנופות.

דף יט

אכילת בכור תמים לכהנים בזמן הזה

בזמן שבית המקדש קיים, מי שנולד לו בכור בהמה טהורה, אם הוא תמים, הרי הוא קרב, ונאכל לכהנים בירושלים, ואם הוא בעל מום, ניתן לכהן, ונאכל במומו לכל אדם בכל מקום.

ובזמן הזה:

לדברי האומרים, שקדושת הבית בירושלים בעינה עומדת, מקריבים קרבנות אף על פי שאין בית, ולכן ניתן

המביא ביכורים שאינם ראויים לקריאה מותרים לכהן מיד]. ולדעת חכמים, אף המביא ביכורים הראויים לקריאה, אין הקריאה מעכבת את התרתם לכהנים, [ובלבד שניתן לקרוא עליהם, אבל אם עבר חג הסוכות, ולא קראו עליהם, מאחר שיש בהם מצוות קריאה, ואי אפשר לקיימה, ירקבו], [וכל זה מחמת הקריאה, אבל יש חכמים האומרים, שהנחת הביכורים לפני המזבח, מעכבת את היתרם לכהנים, כמבואר להלן].

(2) הנחת הביכורים לפני המזבח – לדעת חכמים, יש להניח את הביכורים לפני המזבח, ועד שלא הונחו, הרי אלו אסורים לכהנים, שנאמרה הנחה בפרשה שתי פעמים. [א] "וְלֶקַח הַכֹּהֵן הַטָּהָר מִיָּדְךָ הַנִּיחֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱקִיד". [ב] "וְהִנְחִיתוּ לִפְנֵי ה' אֱקִיד". ללמד, שיש להניחם לפני המזבח, וללמד שהנחתם מעכבת את היתרם לכהנים. [ורש"י מפרש, שזו דעת רבי אליעזר בן יעקב, הדורש, שיש להניף את הביכורים בגזרה שווה שנאמר בבכורים, "וְלֶקַח הַכֹּהֵן הַטָּהָר מִיָּדְךָ", ונאמר בשלמים, "וְיָדוּ תְּבִיאֶינָה אֶת אֲשֵׁי ה'", כלומר שעל הבעלים להניף את השלמים, ומכאן כשם שהבעלים מניפים את השלמים, כך מניפים את הביכורים, וכשם שהכהן מניף את הבכורים, שכן הכתוב בבכורים מדבר בכהן, כך הכהן מניף את השלמים, ונמצא שכהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניפים יחד, ומאחר שדין תנופה למד מהכתוב "וְלֶקַח הַכֹּהֵן הַטָּהָר מִיָּדְךָ", על כרחך שני הכתובים המדברים בהנחה, כוונתם

הבית, ונהרס המזבח. [עד כאן גרסת רש"י. ולגרסה השניה אין צריך היקש ללמד דבר זה, כי מאחר שבטלה קדושת ירושלים, דין פשוט הוא שלא יאכלו בה בכור, המותר באכילה בירושלים בלבד].

אכילת בכורים בזמן הזה

לדברי האומרים שקדושת הבית בעינה עומדת, ניתן להביא את הבכורים אפילו אם הנחה מעכבת את היתרם לכהנים, כי יניחו אותם במקום המזבח, הנחשב לפני ה', ויותרו בכך באכילה, **ויאכלו לכהנים בירושלים.**

ולדברי האומרים שקדושת הבית בטלה בחורבנו, אין פירות נעשים ביכורים, שכן אינם קדושים להיות ביכורים, אלא משיראו את הבית, ואלו אינם רואים אותו אפילו בתוך העיר, שאין כאן קדושה.

ואם קדשו קודם החורבן, ונעשו בכורים, ולא נאכלו עד החורבן, מאחר שבחורבן בטלה קדושת העיר, לא ניתן לאוכלם בשום מקום, כי נאכלים רק בירושלים, וירושלים בטלה, לפיכך ירקבו.

אכילת מעשר שני [בלא פדיון] בזמן הזה

בזמן שבית המקדש קיים, אדם מעלה מעשר שני שלו לירושלים, ואוכלו שם, [או פודה אותו בגבולים, ומעלה את דמיו לירושלים, וקונה בהם צרכי מאכל, ואוכל בירושלים].

להביא בכור תמים, ולהקריבו, ולהאכילו לכהנים. [כן גרסת רש"י].

וי"ג שאף על פי שלא בטלה הקדושה, מכל מקום אין להקריב קרבנות אלא אם כן המזבח קיים, ולכן משנהרס המזבח בחורבן, שוב אי אפשר להקריב את הבכור, ולהתירו לאכילת כהנים בתמותו.

ולא זו בלבד, אלא אפילו אם היה המזבח קיים, והקריבו עליו את הבכור, אבל קודם שנאכל, נהרס המזבח, הרי זה לא יאכל, שנאמר, "אֶף בְּכוֹר ... אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבֵם תִּקְטִיר ... וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לֶחֶם", **להקיש בשרו לדמו, ללמד, שכשם שאין דמו נזרק אלא במזבח, כך אין בשרו מותר באכילה אלא כשיש מזבח, ואף על פי שקדושת ירושלים בעינה עומדת מאחר שנהרס המזבח אי אפשר לכהנים לאוכלו.**

ולדברי האומרים, שקדושת הבית וירושלים בטלה בחורבנו, אי אפשר להקריב את הבכור, ולכן כל בכור תמים הזקוק למזבח, אי אפשר להתירו באכילה, אלא ירעה, עד שייפול בו מום, ואז ינתן לכהנים בלא הקרבה, ויאכל לכהנים במומו.

וכשקרב קודם החורבן, אף על פי שניתר בכך לאכילה, אם קודם שנאכל חרב הבית, נאסר בשרו באכילה, משום שאין לאכלו אלא כשיש מזבח, שנאמר, "אֶף בְּכוֹר ... אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבֵם תִּקְטִיר ... וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לֶחֶם" **להקיש בשרו לדמו, ללמד, שכשם שאין דמו נזרק אלא במזבח, כך אין בשרו מותר באכילה אלא כשיש מזבח, ובחורבן הבית בטלה קדושת**

הגמרא, שלדעת רבי ישמעאל, לא בטלה הארץ, וחייבים להפריש תרומות ומעשרות]:

ובזמן הזה [לדעת האומרים לא בטלה קדושת הדברי האומרים שקדושת הבית בעינה עומדת, ניתן לאכול מעשר שני בירושלים בלא פדיון, כמו בזמן הבית. [כן גרסת רש"י].

וי"ג שאף על פי שלא בטלה הקדושה, מכל מקום אין לאכול מעשר שני בירושלים, כי מעשר שני הוקש לבכור, שנאמר, "וְאָכַלְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דִּגְגָן תִּירֶשֶׁף וְיִצְהָרְךָ וּבְכַרְתָּ בְּקֶרֶךְ וְצֹאנְךָ", וכבר נתבאר לעיל, שאין לאכול את הבכור בירושלים כשהמזבח הרוס, וכשם שאין לאכול את הבכור, כך אין לאכול מעשר שני.

ולדברי האומרים שקדושת הבית בטלה בחורבנו, אי אפשר לאכול, כי מעשר שני הוקש לבכור, שנאמר, "וְאָכַלְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דִּגְגָן תִּירֶשֶׁף וְיִצְהָרְךָ וּבְכַרְתָּ בְּקֶרֶךְ וְצֹאנְךָ", וכבר נתבאר לעיל, שאחר החורבן אין לאכול את הבכור בירושלים, אפילו כשקרב כבר קודם החורבן ואינו זקוק למזבח, והוא הדין למעשר שהוקש לו. [כן גרסת רש"י. ולגרסה השניה אין צריך היקש ללמד דבר זה, כי מאחר שבטלה קדושת ירושלים, דין פשוט הוא שלא יאכלו בה מעשר שני, המותר באכילה בירושלים בלבד].

ולדברי האומרים שקדושת הבית בטלה בחורבנו, אי אפשר לאכול, כי מעשר שני הוקש לבכור, שנאמר, "וְאָכַלְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דִּגְגָן תִּירֶשֶׁף וְיִצְהָרְךָ וּבְכַרְתָּ בְּקֶרֶךְ וְצֹאנְךָ", וכבר נתבאר לעיל, שאחר החורבן אין לאכול את הבכור בירושלים, אפילו כשקרב כבר קודם החורבן ואינו זקוק למזבח, והוא הדין למעשר שהוקש לו. [כן גרסת רש"י. ולגרסה השניה אין צריך היקש ללמד דבר זה, כי מאחר שבטלה קדושת ירושלים, דין פשוט הוא שלא יאכלו בה מעשר שני, המותר באכילה בירושלים בלבד].

האם בטלה קדושת הבית בירושלים בזמן הזה

לפי גרסת רש"י, מסקנת הגמרא, שלדעת רבי ישמעאל, בטלה קדושת ירושלים והמקדש בזמן הזה.

ולפי הגרסה השניה שהביאו התוס', מסקנת

כתוב בפירוש רש"י בסוף ד"ה ה"ג: ... הא רחץ טהור, דטבל ועלה אוכל במעשר. רבינו גופו טהור, ויצאה נשמתו בטהרה, לא פירש יותר. מכאן ואילך לשון תלמידו [וחתנו] רבי יהודה בר נתן [=ריב"ן]. והוא אחיו של הרב"ן שישד ספר צפנת פענח].

מלקות באכילת מעשר שני

א. אדם טהור, שאכל חוץ לירושלים, מעשר שני טהור, שהיה בירושלים ויצא ממנה, לוקה, שנאמר, "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשף ויצהרך" ופשטא הכתוב שלא יאכלו מעשר שני בכל המקומות אלא בירושלים בלבד, והכוונה למעשר שני שכבר היה בירושלים, שנאמר בכתוב שאחריו, "כי אם לפני ה' אלקיך תאכלנו", ללמד, שאין האיסור אלא במעשר שכבר היה ראוי לאוכלו לפניו מהחומה לפני ה'. [והאוכל מעשר שני שעדיין לא נכנס לירושלים, אינו לוקה, אבל עובר באיסור עשה, שנאמר, "וּצְרַתְּ הַפֶּסֶף", כלומר אם תרצה לאוכלו במקומו חוץ לירושלים, עליך לפדותו תחילה, והאוכל בלא פדיון, עובר בעשה הזה].

ב. אדם טהור, שאכל מעשר שני טמא, אפילו בירושלים, לוקה, שנאמר, "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשף ויצהרך", ויש לפרש שהכתוב בא לאסור אכילת מעשר שני כשהיא אכילת "שעריך",

ירושלים, נפדה, שנאמר, "כי לא תוכל
שְׁאַתּוּ ... וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ",
ו"שאת", לשון אכילה הוא, [שנאמר,
"וַיִּשָּׂא מִשָּׂאת [=מנות] מֵאֵת פְּנִיוֹ"], כלומר,
אם אי אפשר לאכול משום שנטמא, ניתן
לפדותו.

ויש ללמוד מהכתוב, "כי לא תוכל שְׁאַתּוּ",
גם עניין נטילה [כאות ב'], וגם עניין אכילה
[כאות א'], כי אם כוונת הכתוב רק לאחד
מהם, היה כתוב, "לא תוכל לטלו", או "לא
תוכל לאכלו", ומתוך שכתב לשון
שמשמעותה שני עניינים, למדנו שבשני
האופנים הללו ניתן לפדותו.

**אבל מעשר שני טהור שנכנס לירושלים,
אינו נפדה. ותקנת חכמים היא, שאפילו
אם יחזרו ויוציאו אותו משם, לא יפדוהו.**

ואכילת "שעריך" היא אכילה שיש בה
[טומאת הגוף או] טומאת המאכל, שנאמר
בעניין בכור בעל מום, "בְּשִׁעְרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ
הַטֶּמֶא וְהַטְּהוֹר", וכשטמא וטהור אוכלים
יחד, נטמא המאכל מהטמא, והטהור אוכל
מאכל טמא.

**ג. אדם טמא, שאכל מעשר שני טהור,
אפילו בירושלים, לוקה, שנאמר לטמא,
"ולא יאכל מן הקדשים", והכוונה לאכילת
מעשר שני כמבואר במסכת יבמות.**

וכל המלקות הללו נשנו בפרקנו. אותיות ב'
וג' במשנה בדף י"ג, 'ומעשר שני והקדש שלא
נפדו' והכוונה בזה לאוכל מעשר שני
בטומאת הגוף או בטומאת המאכל
בירושלים בלא לפדותו. ואות א' במשנה
בדף י"ז, 'ומעשר שני חוץ לחומה'.

פדיון מעשר שני

**א. מעשר שני הנמצא במקום רחוק
מירושלים, נפדה אפילו הוא טהור,
שנאמר, "כי ירחק ממך המקום ... ונתתה
בכסף וצרת הכסף בידך".**

**ב. מעשר שני הנמצא בקירוב מקום
לירושלים, אבל הוא חוץ לחומה, נפדה
אפילו הוא טהור, שנאמר, "כי לא תוכל
שְׁאַתּוּ ... וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ",
ו"שאת", לשון משא הוא, כלומר, אם הוא
במקום שאי אפשר לטלו שם לאוכלו, אלא
צריך להכניסו לירושלים, ניתן לפדותו.**

ג. מעשר שני טמא, אפילו נמצא בתוך

היה עומד בפתח ירושלים

ונושא מעשר שני על כתפיו

הוא עומד בחוץ ומעשר שני שעליו בפנים –
קלטהו מחיצות ולא יפדה ככל מעשר שני
שנכנס לתוך חומות ירושלים.

הוא עומד בפנים ומעשר שני שעליו בחוץ –
קלטהו מחיצות ולא יפדה אף על פי שלא
נכנס המעשר עצמו לירושלים שנאמר "כי
ירחק ממך המקום" ודרשו שהכוונה
למילואו של האדם כלומר לאדם ומשאו
וכשהוא [או משאו] בפנים לא רחק מלואו
של האדם כי מקצתו בפנים ולכן אינו
נפדה.

[כשהיתה התבואה טבל, ומתנות שלא הורמו, הרי הם כמתנות שהורמו], אבל לעניין פדיון חוץ לירושלים, שאינו אסור במעשר שני גמור שהיה בירושלים ויצא, אלא מדברי חכמים, לדעת בית הלל, בזה שלא היה בירושלים אלא בעודו טבל, מותר לפדותו חוץ לירושלים, ולדעת בית שמאי, דינו שווה לדין מעשר שני שנכנס לירושלים אחר הפרשתו, ואין לפדותו אף אחר שיצא חוץ לירושלים. [ולדברי רבינא, אין הכרח לחלק כן, אלא אף לעניין אכילה, דעת בית הלל שמותר, כי לא היה המעשר הזה בירושלים אלא בעודו טבל, ולדעתם, מתנות שלא הורמו, אינם כמתנות שהורמו].

ג. תבואה שלא באה עדיין לידי חיוב הפרשת תרומות ומעשרות, [ועדיין אינה נחשבת כטבל], שנכנסה לירושלים ויצאה, ולאחר מכן נתחייבה במעשרות והפריש ממנה מעשרות ובכלל זה מעשר שני – אמר רבי יוסי, שלדברי הכל, מותר לפדותו חוץ לירושלים, אף על פי שכבר נכנס לתוכה [קודם שהופרש].

איסור קרחה על המת

התולש שערות ראשו מחמת צער על מתו, לוקה על כך. אם ישראל הוא, לוקה מהכתוב האמור לישראל, "ולא תשִׂימו קְרָחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמֹת", ואם כהן הוא, לוקה מהכתוב האמור לכהנים, "לא יקָרְחוּ קְרָחָה בְּרֹאשָׁם". מקצת מפרטי איסור זה למדים מהכתוב האמור לישראל, ומקצתם

היה עומד בירושלים ונושא

מעשר שני בקנה חוץ לירושלים

רב פפא הסתפק בזה, האם רק משא שעל כתפיו של אדם, נחשב כמלואו, אבל זה שנושאו בקנה, אינו נחשב כמילואו, ומאחר שהמעשר חוץ לירושלים, הרי זה נפדה, או שגם זה נחשב כמילואו, ומאחר שהאדם בירושלים, גם המעשר דינו כמעשר שנכנס לירושלים, ואינו נפדה.

ולדברי רבינא, יש להוכיח מהברייתא, שלדעת רבי יוסי, המעשר אינו נפדה, כדין מעשר שני שנכנס לירושלים, [והאוכלו במקומו, לוקה, כאוכל מעשר שני חוץ לירושלים].

אבל לדברי רבא, אין להוכיח כן מהברייתא.

דף ב

דין תבואה שנכנסה לירושלים ויצאה

[לעניין מעשר שני שבה]

א. כבר נתבאר, שמעשר שני שנכנס לירושלים ויצא, אסור באכילה חוץ לירושלים מדין תורה, ואין לפדותו חוץ לירושלים מדברי חכמים.

ב. טבל שנכנס לירושלים ויצא, ולאחר מכן הפרישו ממנו מעשרות, ובכלל זה מעשר שני – לדברי רבא, רבי יוסי אומר, שהכל מודים, שאסור לאכול את המעשר הזה חוץ לירושלים, כי כבר היה בתוכו,

פעם בפני עצמה].

– **ואם קרח בראשו קרחה אחת גדולה כשיעור חמש קרחות, תוך כדי דיבור להתראה,** אף על פי שיש לחייבו מלקות גם על כל חמישית ממה שעשה, כי כל חמישית ממה שעשה הוא איסור קרחה תוך כדי דיבור להתראה, מכל מקום, בכך שקרח קרחה גדולה, לא יתחייב חמש מלקות, והרי זה כמי שהתרו בו שלא יאכל חלב, ואכל בבת אחת חלב בשיעור של חמישה זיתים, שאינו לוקה אלא אחת, שכל מקום שנתנה תורה שיעור לאיסור, אין זה אלא שיעור למטה, כלומר שבפחות מזה אין לוקים, אבל האוכל יותר מזה אינו לוקה יותר.

– **ואם סך חמש אצבעותיו נשא** [=סם המשיר את השער, והסך ממנו אינו צומח שער גופו], והתרו בו שלא ישים קרחה בראשו, **וקרח באצבעותיו חמש קרחות בחמש מקומות בבת אחת, תוך כדי דיבור להתראה, יש לחייבו מלקות על כל אחת מהקרחות, שנאמר "קִרְחָה"**, ללמד חיוב לכל קרחה בפני עצמה. [ותוסי' כתבו, שכן הדין גם כשקרח חמש קרחות בזה אחר זה, והיתה כל קרחה בתוך כדי דיבור לקודמתה, שבזה נחשב הכל כתוך כדי דיבור להתראה הראשונה, וחייב על כל קרחה וקרחה בפני עצמה].

ד. גודל הקרחה האסורה:

– יש אומרים **כדי שיראה** בשר ראשו מגולה, במקום שתלש משם את השערות.
– יש אומרים **כשיעור גריס**. [שיעור גריס

למדים מהכתוב האמור לכהנים, ומכל מקום כהנים וישראלים שווים בכל פרטי האיסור, כי יש ללמוד בגזרה שווה, "קִרְחָה" "קִרְחָה", שכל האמור באלו ישנו באלו. ולהלן יתבארו בעזה"י פרטי האיסור:

א. מקום הקרחת האסורה:

– **כל הראש**. שנאמר לכהנים, "לא יקרחו קרחה בראשם"¹.

ב. מתי הקרחה אסורה:

– כשהקרחה היא **על מת**, [כלומר מחמת הצער על המיתה]. שנאמר לישראל, "ולא תשימו קרחה בין עיניכם לַמֵּת".

ג. חילוק מלקות לכל קרחה בפני עצמה:

כלל בידינו, שאין אדם לוקה על חטאו, אלא אם כן התרו בו שלא יעשה, כי יש בכך חטא, ועבר על ההתראה **תוך כדי דיבור להתראה. ומעתה,**

– **כשקרח כמה קרחות בזו אחר זו. אם התרו בו פעם אחת** שלא יעשה, אינו חייב אלא על הראשונה, כי רק אותה עשה תוך כדי דיבור להתראה. **ואם התרו בו בכל פעם** שלא יעשה, חייב על כל קרחה וקרחה, כי בכל פעם עשה תוך כדי דיבור להתראה. [ובזה אין חידוש באיסור קרחה יותר משאר איסורים, שכן הדין בכל איסורים שעשה כמה פעמים, אם התרו בו פעם אחת, חייב אחת, ואם התרו בו בכל פעם, חייב על כל

הוספות

¹ והא דכתב רחמנא בישראל "בין עיניכם", ולמד בגזרה שווה מכהנים שהכוונה לכל הראש, ולא כתב בישראל "בראשם", כבר נתפרש בפרק ראשון בקידושין, דאצטריך, ללמד על "בין עיניך" האמור בתפילין, שהוא בראש, דומיא דקרחה, ולא בין העינים ממש. [ריטב"א].

ומתחברות זו עם זו בצד האוזן מלפניו, ואם כן מקום השער שבצד האוזן מלפנים, בצד ימין ובצד שמאל, הם שני מקומות שער שבסוף הראש, שאסרה תורה לגלח.

ומבואר בגמרא, שהאופן שבו מגלח שערות אלו עובר באיסור הקפה, הוא, כשמשוה את צדדיו לאחורי אזנו ולפדחתו. [אחורי אזנו אין שער כלום, וכן במצחו אין שער כלום, אבל בצדעיו שבמצע יש שער, ואם הוא משווה ונוטל כל השער שבצדעיו למידת אחורי אזנו ופדחתו, זהו מקיף סוף ראשו].

והמגלח שני צדדיו, אפילו בבת אחת, ובהתראה אחת, חייב שתיים, שכל אחת פאה לעצמה, [שכשם שחייב על כל קרחה לעצמה, כמבואר לעיל, כך חייב על כל פאה לעצמה]. [ויתכן שרבי אליעזר, החולק לעניין פאות הזקן, חולק גם לעניין פאות הראש, ומחייב על שתיהן רק מלקות אחת].

אחד המקיף ואחד הניקף לוקה

אף על פי שנאמר "לא תקפו", [שמשמע שהאיסור על המקיף], גם מי שהקיפו לו, עובר באיסור הזה. **יש מפרשים משום שיש לפרש, "לא תקפו", לא תניחו שיקיפו אתכם** ואם כן גם הניקף מוזהר. **ויש מפרשים משום שנאמר, "לא תקפו" בלשון רבים, למד ששניהם מוזהרים על כך.**

ומכל מקום, לעניין מלקות על האיסור:

לדעת חכמים – אין לוקים על לאו שאין בו מעשה. ולכן, **כשהניקף לא עשה מעשה, אלא רק הניח למקיף להקיפו, המקיף לוקה, והניקף אינו לוקה. אבל יש אופנים**

הוא כתשעה עדשות (רע"ב נגעים פ"ד מ"ו)].

– יש אומרים כשיעור **עדשה**.

– יש אומרים **שתי שערות**.

שיעור תספורת שחייבים עליה

בשבת [משום מלאכת גוזז]

לדעת רבי אליעזר, בכל אופן הנוטל **שערה אחת** חייב.

ולדעת חכמים, בדרך כלל רק הנוטל שתי שערות חייב. אולם, אם נטל שערה אחת **לבנה מבין שערות שחורות**, כדי שלא יראה זקן, מלאכה חשובה היא לו, **אף בשערה אחת**, וחייב, [לדעת האומרים מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה].

נטילת שערות שחורות שבין הלבנות

אסור לאיש ליטול שערות לבנות שיש בו בין השחורות, אפילו בחול, משום שמתנאה בכך בנויי אשה, ונאמר "וְלִבֵּשׁ לְבָר שְׂמֶלֶת אִשָּׁה".

איסור הקפת הראש

נאמר בתורה, "לא תקפו פְּאֵת רֵאשְׁכֶם", ופאת הראש היינו סוף הראש, ואם כן אסרה תורה לגלח את שערות סוף הראש.

ובשני מקומות יש שיער בסוף הראש, שהגולגולת כשתי חתיכות היא, מקום השיער חתיכה אחת, והוא נקרא ראש, ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת,

ועתה נבוא לבאר את פרטי הדין הזה :

א. הצער שאסור לשרוט עליו.

לדברי הכל, לא אסרה תורה לחבול בעצמו מחמת צער, אלא מחמת צער על המת, אבל החובל בעצמו מחמת צער של הפסד דברים אחרים, אינו לוקה על כך.

– במשנה מבואר, שיש ללמוד זאת מתוך שנאמר בכתוב הראשון, "לְנַפְשׁוֹ".

– אולם בגמרא מבואר, שיש ללמוד זאת גם מתוך שנאמר בכתוב השני "לְמַת". [נומכל מקום מסתבר שלדברי הכל יש ללמוד דין זה מאחד מהכתובים הללו, ודין נוסף מהכתוב השני, כפי שיתבאר בעזה"י באות ג].

ב. החבלה האסורה.

לדברי הכל אסרה תורה חבלה זו בין ביד בין בכלי.

– אלא שלדעת רבי יוסי, על כל אחד מהם נאמרו שני איסורים, ולכן החובל בעצמו ביד בלבד, או בכלי בלבד, לוקה שנים על כל חבלה.

– אבל לדעת הברייתא, על כל אחד מהם נאמר איסור אחד, ולכן החובל בעצמו ביד בלבד, או בכלי בלבד, אינו לוקה אלא אחת.

ג. חבלה אחת על כמה מתים.

– לדעת רבי יוסי, החובל על כמה מתים חייב, מלקות על כל מת ומת בפני עצמו, שנאמר, "לנפש", לחייב על כל נפש בפני עצמו.

– ולדעת הברייתא, מסתבר שאין חייב אלא אחת, כי נצרך הכתוב ללמד, שאין חייב אלא על שריטה על מת ולא על דבר אחר.

שלוקים גם על איסור ניקף. לדברי רבא, אם אחד הקיף את עצמו, מאחר שעשה מעשה של הקפה, לוקה גם על שהוא ניקף, ואם כן לוקה שנים. ולדברי רב אשי, אם הניקף קירב את שערותיו למקיף שיקיפו, הניקף הזה לוקה על כך כי עשה מעשה.

ולדעת רבי יהודה – לוקים על לאו שאין בו מעשה, ולכן בכל אופן גם המקיף לוקה, וגם הניקף לוקה.

איסור שריטה על המת

אסרה תורה לאדם לחבול בעצמו, מחמת צערו על מתו, שנאמר, (א) "וְשָׂרַט לְנַפְשׁוֹ לֹא תִתֵּן בְּבֶשְׂרְכֶם", ונאמר, (ב) "לֹא תִתְגַּדְדוּ ... לְמַת".

וקודם שנבוא לבאר את פרטי הדין הזה, נאמר, שמשמעות שריטה היינו חבלה ביד, ומשמעות גדידה היינו חבלה בכלי. ונחלקו החכמים, האם כוונת הכתובים לכך בדווקא או לא.

לדעת רבי יוסי – אף על פי שהכתוב הראשון נקט שריטה, כוונתו לאסור כל חבלה, בין ביד ובין בכלי. וכמו כן, אף על פי שהכתוב השני נקט גדידה, כוונתו לאסור כל חבלה, בין ביד בין בכלי. ואם כן שני הכתובים מדברים בכל חבלה שהיא בין ביד בין בכלי.

ולדעת ברייתא בגמרא – הכתוב הראשון מדבר אך ורק בחבלה ביד. והכתוב השני מדבר אך ורק בחבלה בכלי.

ד. כמה חבלות על מת אחד.

אחת מימין, ואחת משמאל [ומשם ולמעלה פאות הראש הן]. (ג-ד) סוף הלחי הוא פאה אחת, הרי כאן עוד שתיים, אחת מימין, ואחת משמאל. (ה) אמצע הסנטר].

והמשחית פאת זקנו לוקה, אם ישראל הוא, לוקה מהכתוב, "ולא תשחית את פאת זקנך", ואם כהן הוא, לוקה מהכתוב, "ופאת זקנם לא יגלחו".

א. המשחית כמה פאות.

לדעת חכמים – המשחית כל פאות זקנו יחד, לוקה על כל אחת ואחת, סך הכל חמש מלקיות.

ולדעת רבי אליעזר – המשחית כל פאות זקנו יחד, אינו לוקה אלא אחת, שכולן יחד אינן אלא לאו אחד.

ב. במה אסרה תורה להשחית את הפאות.

מהכתוב האמור לישראל, "ולא תשחית את פאת זקנך", מבואר, שהאיסור הוא בהשחתת הזקן, ומהכתוב האמור לכהנים, "ופאת זקנם לא יגלחו", מבואר, שהאיסור הוא בגילוח הזקן, ומאחר שלמדים זה מזה בגזרה שווה, הרי שלכולם, האיסור הוא בגילוח, [כלומר בדבר שרגילים לגלח בו], שיש בו השחתה:

לדעת חכמים – אין בכלל האיסור אלא תער, שדרך בני אדם לגלח בו, והוא משחית את השער עד השורש. אבל מותר לגלח את הזקן במספרים, אף על פי שדרך להתגלח בהם, כי אינם משחיתים את הזקן, [שאינם חותכים את השער עד השורש כתער]. וכמו כן מותר לגלח את הזקן במלקט [=כלי העשוי

לדברי הכל, החובל כמה חבלות על מת אחד, חייב מלקות על כל אחד ואחד, כי נאמר "ושרט לנפש", ללמד שחייב על כל חבלה וחבלה בפני עצמה.

דף כא

החובל בעצמו לעבודה זרה

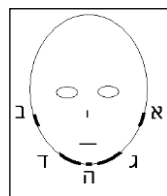
יש עבודת כוכבים, שעובדים אותה בכך, שעושים בבשרם חבורות בכלי, כמו שנאמר בעניין נביאי הבעל, "וינתגדדו כמשפטים בחברות ובקרמחים עד שפך דם עליהם".

ולפיכך, המתכוון לעבוד עבודה זרה כזו על ידי שחובל עצמו בכלי, חייב מיתה, שכן דין כל עובד עבודה זרה בדבר שעובדים אותה. ואם עבד בכך עבודה זרה שאין דרכה בכך, לוקה, מהכתוב "לא תעבדם".

אבל העובד עבודה זרה, על ידי שחובל עצמו ביד, פטור, כי אין דרך עבודה זרה בכך, ואין זה בכלל עבודה.

המשחית פאת זקנו

חמש פאות יש לזקן. [ואלו הם הפאות כפי שניתן להבין מפירוש ריב"ן: (א-ב) מסוף

פאת הראש שתחת האוזן, במקום שהלחי מהצואר, הוא פאה אחת, הרי כאן שתיים,

נתינת אפר מקלה [=אפר שריפה] על המכה

לדעת רב מלכיא [ויש מפרשים שלדברי רב פפא דעת רב מלכיו היא ולא רב מלכיא] אמר רב אדא בר אהבה, **אסור** לתת אפר מקלה על גבי מכה, לפי שאפר מקלה קשה הוא, ומחנתך את מקום המכה, והרושם [של הדם] נראה שם אחר זמן ככתובת קעקע. [ורב ביבי בר אביי היה מקפיד שלא להניח אפר מקלה אפילו על מכה קלה, שנעשית בו על ידי הקזת דם].

ולדעת רב אשי, מותר לתת אפר מקלה על המכה, ואין לחוש לכך שהדבר נראה ככתובת קעקע, כי ניכר שמחמת המכה עשה.

שמועות שאמרו רב מלכיו ורב מלכיא

א. שפוד – לדברי הכל רב מלכיו.

[במסכת ביצה]. אמר רב יהודה אמר שמואל, שפוד שצלו בו בשר [ביום טוב, מיד אחר שנצלה הצלי, והוציאו מהשפוד], אסור לטלטל את השפוד ביום טוב, [כי נמאס בצליה, ונעשה מוקצה].

ואמר על כך רב מלכיו אמר רב אדא, שאמנם טלטול גמור אסור לטלטלו, אבל שומטו מלפניו בגרירה וטלטול מן הצד, עד שיעבירו מלפניו לקרן זוית.

ב. שפחות – לדעת רב נחמן בריה דרב איקא, רב מלכיו. ולדעת רב פפא, רב מלכיא.

כעין מלקחים, ללקט את השער (רע"ב) **ורחיטני** [=מעצד בלשון מקרא. כלי שבו מחליק חרש עצים פני הלוח (רע"ב)], אף על פי שהם משחיתים את הזקן, כי אין דרך להתגלח בהם.

ולדעת רבי אליעזר – יש בכלל האיסור הזה תער, וגם מלקט ורחיטני, כי לדעתו בכל המשחיתים הללו דרך בני אדם להתגלח. **ורק במספרים מותר** לגלח את הזקן.

הכותב כתובת קעקע

הכותב על בשרו [בצבע], ומקעקע, [כלומר שורט את הבשר במחט או בסכין, ונכנס הצבע בין העור לבשר, ומתקיים כך לעולם], לוקה, משום שנאמר, "וְכִתְבֶתָּ קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי ה'".

א. הכתיבה האסורה.

– אין אדם לוקה אלא כשכתב וקעקע.

– אבל על כתיבה בלא קעקוע, או קעקוע בלא כתיבה, אין לוקים.

ב. הכתב האסור.

– **לדעת חכמים, על כל דבר שיכתוב אדם על בשרו ויקעקע, הרי זה לוקה.**

– **ולדעת רבי שמעון, אין אדם לוקה, אלא כשיכתוב על בשרו ויקעקע שם עבודה זרה, שנאמר, "אֲנִי ה'",** ללמד, שעיקר האיסור הוא לכתוב דבר כנגדו. ומכל מקום, גם שאר דברים אסור לכתוב ולקעקע, אבל אין לוקים על כך.

[במסכת כתובות]. שנינו ואלו מלאכות
[הנעשות במקום הנקרא] בית אונייקי
אסורות.

וביאר רב מלכיא אמר רב אדא טעם הדבר,
מפני שהיו נוהגים להחליק את פני הגבינות
בשומן חזיר.

ג. גומות – לדברי הכל רב מלכיו.

[במסכת נדה]. לעניין מיאון, אמר רבי
מלכיו אמר רב אדא בר אהבה, מי שיש לה
גומות של שערות, אף על פי שאין שם שתי
שערות, גדולה היא, ואינה יכולה למאן,
כמי שיש לה שתי שערות, כי אין גומא אלא
אם כן היה בה שיער, אלא שנשר.

אם התרו בו פעם אחת, אף על פי שלאחר
מכן עבר על כך וחטא פעמים רבות, אינו
לוקה אלא מלקות אחת.

ואם התרו בו פעמים רבות, ובכל פעם עבר
על ההתראה וחטא, הרי זה לוקה פעמים
רבות, כמספר ההתראות שעבר עליהן.

ד. בלורית – לדברי הכל רב מלכיא.

[במסכת עבודה זרה]. שנינו שכשישראל
מספר עובד כוכבים כיון שמגיע לבלוריתו
שהוא מגדל לעבודת כוכבים שומט את ידו
שלא יהא מתקנה.

ואמר על כך רב מלכיא אמר רב אדא בר
אהבה שיש לשמוט את ידו מרחק שלושה
אצבעות לכל רוח סביב הבלורית.

ה. אפר מקלה – יש מפרשים שלדברי הכל
רב מלכיא. ויש מפרשים שלדעת רב פפא
רב מלכיו.

וזוהו הדין המבואר לעיל.

ו. גבינה – לדברי הכל רב מלכיא.

וזוהו הדין המבואר לעיל.

וזוהו הדין המבואר לעיל.

וזוהו הדין המבואר לעיל.

וזוהו הדין המבואר לעיל.

הוספות

¹ מתוך פירוש ריב"ן נראה, שאין חייב עד שיפשוט וילבוש ממש, ומה שכתבנו למעלה יתכן כפירוש רש"י שבר"י. ומכל מקום
גם לפירוש ריב"ן, גרסת הבי"ח היא, שלדעת רב ביבי הדין כן, שחייב אף בהוצאה והכנסה של ידו. ועיין עוד בתוס' שבועות

בְּבָכָר שׁוֹרְףָּהּ. [ולפירוש ריב"ן, לוקה שתי פעמים מחמת הלאו הזה, אחת על השור, ואחת על הבהמה הנוספת, יש מפרשים שהבהמה הנוספת היא חמור, כלשון המשנה, וכדעת רבי יהודה, שהעובד בפטר חמור לוקה, משום "לא תַעֲבֹד בְּבָכָר שׁוֹרְףָּהּ". ויש מפרשים שהבהמה השניה היא בכור שה, (ובמשנה אמרו 'חמור', כשגרת הלשון בכל מקום, שהחורש בשני מינים עובר משום לא תַחַרֵּשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר), ולכן העובד בה לוקה, כעובד בבכור שור].

לאו ג' [כפירוש הקונטרס המובא בתוס'] – מדובר בחמור שהוא הקדש בדק הבית, ועל שעבד בו, לוקה משום שנהנה מההקדש. [ומבואר במקום אחר, שלוקה משום, "וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֲטָא" האמור בתרומה, שכן מעילה למדה מתרומה בגזרה שווה, 'חטא', 'יחטא'].

לאו ד' – על שחרש בכלאים, וכיסה את הזרעים, לוקה משום, "לא תִזְרַע כְּרֵמֶךָ כְּלֵאִים", וכדעת האומרים שהמכסה זרעים עפר דינו כזורע. [ולפירוש התוס', לאו ג' וְלֹא ד' הם משום כלאים, כי מדובר שזרע חטה שעורה וחרצן, ולכן חייב על הכלאים שתיים, אחת משום כלאי הכרם כנ"ל, ואחת משום כלאי זרעים, שנאמר, "שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע כְּלֵאִים". אבל על העבודה בחמור מצד עצמה אינו לוקה].

לאו ה' – על שחרש וכיסה בכך את הזרעים בשביעית, לוקה משום, "וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית ... שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע".

לאו ו' – על שחרש ביום טוב, עובר משום,

מהשווול, ויכניס חזרה, שבזה נחשב כמי שהתרו בו קודם לבישה. וכשהתרו באחד כמה פעמים, שלא ילבש כלאים, לא ילקה יותר מפעם אחת, אלא אם כן הוציא ידו מהבגד בין התראה להתראה, וחזר והכניסה לאחר ההתראה.

ולדעת רב אשי, אדם לוקה על לבישת כלאים, אפילו אם התרו בו לאחר שכבר לבש, ובלבד שישאר לבוש בהם לאחר ההתראה, כשיעור זמן שהיה יכול להפשיטם, ולא הפשיטם, [אבל אם הפשיט מיד, לא עבר על ההתראה, שהרי מיד כשהתרו בו הפשיט עצמו מהכלאים]. וכן אם חזרו והתרו בו, ולא פשט, ילקה על כל התראה והתראה, ובלבד שיש בין התראה להתראה, כשיעור זמן שהיה יכול לפשוט ולחזור וללבוש. [ניתכן ששיעור זמן פשיטה ולבישה, הוא שיעור זמן הוצאת יד והכנסת יד, ולא כשיעור הפשטה גמורה והלבישה גמורה].

יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין

נזיר כהן, החורש בשור וחמור מוקדשים [משום בכורה], בכלאים בכרם, בשביעית, ביום טוב, במקום הטומאה, לוקה על חרישתו משום שמונה לאוים :

לאו א' – על שחורש בשני מיני בהמה, לוקה משום, "לא תַחַרֵּשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו".

לאו ב' [ולפירוש ריב"ן גם לאו ג'] – על שעבד בבכור שור, לוקה, משום, "לא תַעֲבֹד

הזכירו לעניין חרישה, והוא הדין לעניין הזריעה].

"כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשֶׂוּ".

- **ולדעת רבה**, התנא לא הזכיר איסור זריעה ביום טוב, כי **העושה כמה מלאכות ביום טוב, אינו לוקה אלא מלקות אחת על כולו**, שהכל איסור אחד, ולא כתבה תורה בשום מקום חיוב על כל מלאכה בפני עצמה, [כמו לעניין שבת שנכתב הדבר בתורה כמבואר במקום אחר], **ומאחר שלוקה משום חרישה ביום טוב, שוב לא ילקה פעם נוספת על הזריעה**.

ב. התנא לא הזכיר **איסור שבועה**, ולכאורה אם נשבע שלא יחרוש, כשחרש עבר על שבועתו.

- **אם נשבע שלא יחרוש ביום טוב, הכל מודים שלא חלה שבועתו**, כי מושבע ועומד על כך מהר סיני, ואין איסור חל על איסור.

- **ואם נשבע שלא יחרוש כלל**. יש אומרים שחלה שבועתו, כי כשכולל באיסור האחרון דברים שלא היו בראשון, [כגון זה, שמתחילה היה אסור לחרוש רק ביום טוב, ועתה אסור גם בימות החול], חל האיסור האחרון על הראשון, ולדבריהם, אם החורש הנ"ל נשבע כן, הרי זה לוקה גם משום שעבר על שבועתו. אבל **לדעת התנא של המשנה**, אין איסור חל על איסור אף באופן הזה, **ולא חלה שבועתו**, ולכן החורש הנ"ל לעולם לא ילקה גם משום שעבר על שבועתו.

ויש איסורים נוספים שיכול החורש הזה לעבור עליהם בשעת חרישה¹

לאו ז' – על שנטמא, והוא כהן, עובר משום, **"לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמְיּוּ"**.

לאו ח' – על שנטמא, והוא נזיר, עובר משום, **"וְעַל כָּל נִפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֵא"**.

ואם הוא לבוש בגד כלאים, לוקה על כך לאו ט' – **"וּבְגָד כְּלָאִים שֶׁעֲטָנוּ לֹא יַעֲלֶה עֲלֶיךָ"**:

לדעת חנניא בן חכנאי, ניתן למנות לאו זה עם הקודמים, שעובר בו באותה שעה שעובר בכל השאר.

ולדעת חכמים, אין למנותו עימהם, שכל שאר הלאוים עובר בהם על ידי הליכתו שחורש בשור וחמור, אבל בלאו זה עובר גם בלא הליכה.

ומבואר בגמרא מדוע לא מנה התנא גם את האיסורים הבאים:

א. התנא לא הזכיר איסור זריעה ביום טוב, ולכאורה כשחיפה את הזרעים זרע ביום טוב. [ויש לו ללקות מהכתוב, **"כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשֶׂוּ"**].

- **לדעת רב נחמן**, באמת היה התנא יכול לומר, שהחורש הנ"ל לוקה תשע מלקות, ולהוסיף איסור זריעה ביום טוב לאיסורים שהזכיר, אלא שלא מנה התנא את כל האיסורים שניתן ללקות עליהם בחרישה הזו, והסתפק במה שמנה [=תנא ושייר].

[ניתכן שלא הזכירו, כי ידע, שממה שהזכיר, נוכל לדעת שלוקים גם משום איסור זה, שהרי כבר

הוספות

¹ הקשו התוס', מדוע לא מנה התנא כל אלו, הלא לעיל אמרו, שלא יתכן ששייר איסור זריעה ביום טוב, כי אמר בפירוש שהחורש הזה לוקה שמונה ולא יותר. ותיריך הרי"ם, שאין אלו דומים לאיסור זריעה ביום טוב, כי מאחר שאמר התנא שלוקה שמונה, ומנה איסור עבדה ביום

ב. המקיים כלאים :

לדעת חכמים – אינו לוקה על כד.

ולדעת רבי עקיבא – לוקה על כד, כי נכתבה המילה 'כלאים' סמוך למילה 'שדך', "בְּהִמְתָּדָה לֹא תִרְבִּיעַ כְּלָאִים שְׂדָדָה לֹא תִזְרַע כְּלָאִים", ללמד, שלא יהיו כלאים בשדך, אפילו אם לא זרעת, כלומר אפילו נזרעו אל ידי אחרים, אל תקיימם.

ג. המחפה כלאים [שהיו הזרעים מגולים בקרקע וכיסה אותם בעפר]:

לדעת רבי ינאי בסוגיתנו – נמנו וגמרו, שמחפה דינו כזורע, **ואם כן לדברי הכל לוקה משום כלאים.**

ולדעת רבה במסכת מועד קטן – המחפה דינו כמקיים, **ואם כן לדברי חכמים אינו לוקה, ולדברי רבי עקיבא לוקה.**

ד. המנכש בכלאים [עוקר עשבים רעים כדי שיגדלו הכלאים יפה]

בסוגיתנו משמע, שהעושה כן לוקה, כזורע כלאים, אולם לא נתבאר, האם דין מנכש כדין מחפה, ואם כן לדעת רבה, חכמים יאמרו שהמנכש אינו לוקה. או שדין מנכש כדין זורע ממש, ולדברי הכל המנכש בכלאים לוקה.

המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב

בעצי הקדש ואכלו לוקה חמש

לאו א' – על שאכל גיד הנשה, לוקה, משום שנאמר, "על כן לא יאכלו בני ישראל את

א. [לדברי רב הושעיא], אם היה הדבר בנחל שנערפה בו עגלה, עובר בחרישתו משום, "וְהוֹרְדוּ זֶקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָעֵגְלָה אֶל נַחַל אִתָּן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע".

ב. [לדברי רב חנניא], אם היה מוחק את שם השם בהליכתו, עובר משום, "וְאֵבְדָתֶם אֶת שְׁמֵם מִן הַמְּקוֹם הַהוּא. לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם".

ג. [לדברי רבי אבהו], אם קצץ נגע צרעת בהליכתו, עובר משום, "הַשְּׂמֶר בְּנִגְעַ הַצְרַעַת" [כמבואר במסכת שבת שהוא אזהרה לקוצץ בהרת].

ד-ה. [לדברי אביי], אם בהליכתו הזיח [ניתק] את החושן מעל האפוד, עובר משום, "וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד", ואם הסיר את בדי הארון ממנו, עובר משום "בְּטַבַּעַת הָאֶרֶן יִהְיוּ הַבָּדִים לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ".

ו. [לדברי רב אשי], אם היה חורש במחרישה מעצי אשרה, עובר משום, "וְלֹא יִדְבֹק בְּיָדָד מְאוּמָה מִן הַחֲרִים".

ז. [לדברי רבינא], אם בהליכתו היה קוצץ אילנות טובים, עובר משום, "לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה לְנֶדֶחַ עֲלֵיו גְרָזוֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֵתוֹ לֹא תִכְרַת".

זורע מקיים מחפה ומנכש כלאים

א. הזורע כלאים :

לדברי הכל לוקה על כד, משום שנאמר, "שְׂדָדָה לֹא תִזְרַע כְּלָאִים".

הוספות – טוב, [דהיינו איסור חרישה], היה לו למנות גם איסור זריעה, אבל אלו, יתכן ששייר, כי יכול להיות שלא דיבר התנא בכל האופנים הללו.

הטמא והטהור לאכלנו כצבי וקאלי, ומבואר בספרי, שהכתוב הזה מדבר על בהמות פסולי המוקדשים, [כלומר בהמות שהוקדשו לקרבן ונפסלו], ונפדו, ומהכתוב הזה יש ללמוד, שיש בהם תורת חולין, ותורת קדשים, שכך הכתוב נדרש. "ותזבח", ולא תגזוז אותם או תעבוד בהם. "ונאכלת", אתה ולא כלביך. "בשר" ולא חלב, שחלבם אסור. ואם כן, יש בבהמת פסולי המוקדשים תורת חולין, לענין שמותרים באכילה לכל, ותורת קדשים לענין שאסורים בגיזה ועבודה וחליבה ולכלבים.

ומאחר שיש בבהמת פסולי המוקדשים תורת חולין ותורת קדשים, כל בהמה כזו הרי היא כשני מינים, ולפיכך:

א. [אמר רבי הושעיא], המרביע שור פסולי המוקדשים, לוקה משום "בהמתך לא תרביע בלאים", שהרי מרביע חולין על קדשים, וקדשים על חולין¹.

ב. [אמר רבי יצחק], המנהיג בשור פסולי המוקדשים [המושך משא], הרי זה לוקה משום "לא תהרש בשור ובחמור יחדו", שהרי מנהיג שני מינים יחד, כי הוא נחשב כשני מינים, [וכתבו התוס', שאין אסור להנהיג כלאים, אלא כשנושאים משא, אבל בלא משא, אין איסור להנהיג שני מינים יחד].

כך פירש ריב"ן את הסוגיה, ששור פסולי

גיד הנשה".

לאו ב' – על שבישל ביום טוב שלא לצורך, לוקה, משום שנאמר, "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

לאו ג' – על שבישל בשר בחלב, לוקה, משום שנאמר, "לא תבישל גדי בחלב אמו", [וכדעת האומרים, שיש בגידים נתינת טעם בחלב].

לאו ד' – על שאכל בשר בחלב, לוקה, משום שנאמר, "לא תבישל גדי בחלב אמו" [פעם נוספת, ללמד איסור אכילה].

לאו ה' – על ששרף עצי הקדש, לוקה, משום שנאמר, "ונאשריהם תשרפון באש ... לא תעשו כן לה' אלקיכם".

דף כב

ואם היה מבשל בעצי אשרה, ולא בעצי הקדש, תחת הלאו החמישי הנ"ל, היה עובר בשני לאוים אחרים.

לאו ה' – "ולא ידבק בידך מאומה מן החתם".

לאו ו' – "ולא תביא תועבה אל ביתך".

שור פסולי המוקדשים שנפדה

נאמר, "רק בקל אנות נפשך תזבח ונאכלת בשר כפרת ה' אקיד אשר נתן לך בקל שערך

הוספות

¹ גרסת הגמרות שלפנינו היא, שהמרביע שור פסולי המוקדשים לוקה שנים, ונתקשו בזה המפרשים, מדוע לוקה שנים, הלא אין כאן אלא איסור אחד, [כי אפילו נאמר שהרביע חולין על קדשים, וגם קדשים על חולין, אין כאן אלא לאו אחד של כלאים]. ואמנם כתוב בחלופי גרסאות, שמלת שנים ליתא בכל הדפוסים הישנים שקודם דפוס פפד"מ. אולם רש"י כתב, שהלאו השני הוא משום עבודה, שהרבעה נחשבת עבודה, והרי אסור לעבוד בו.

מכה בין הכתפים, מלבד המכות שמכים על הבטן ועל הגב, (כפי שיתבאר בעזה"י להלן) והיא המכה היתירה. אולם לדעת חכמים, הפסוק הזה מדבר בתינוקות של בין רבן, הלוקים על ידם, ואין ללמוד ממנו דיני מלקות].

ב. מניין המכות לחלשים.

מי שאמדו אותו בית דין, שאם יקבל מלקות במניין הנ"ל, ימות, אינו לוקה כל כך, אלא אומדים בכמה מכות יוכל לעמוד, ומלקים אותו.

ומכל מקום, אין מלקים אותו אלא מניין המתחלק לשלושה חלקים שוים, [כמניין של שלושים ותשע, המתחלק לשלושה חלקים שוים של שלוש עשרה], שכן יש להלקותו שליש מלפניו, ושני שליש מאחריו, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ואם אמדוהו לקבל מניין שאינו מתחלק לשלושה, פוחתים מהמניין מכה אחת או שתיים, עד שיהיה המניין מתחלק לשלושה חלקים שווים. [ולכאורה כל זה לדעת חכמים אבל לדעת רבי יהודה אין מלקים אלא מניין שיש בו מכה אחת יתירה על המניין המתחלק לשלושה חלקים שוים ויל"ע בזה].

לעמוד בפני אדם גדול

אמר רבא, כמה טפשי שאר אינשי [=כמה טפשים רוב בני אדם] דקיימי מקמי ספר תורה, ולא קיימי מקמי גברא רבה [=שעומדים בפני ספר תורה ואין עומדים בפני אדם גדול בתורה], דאילו בספר תורה כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חזא [=ובאמת

המוקדשים נחשב כשני מינים, כי יש בו תורת חולין ותורת קדשים. אולם הוא עצמו הקשה על כך, היכן מצינו שחולין וקדשים יחשבו כשני מינים להיות כלאים זה בזה, וסיים את דבריו, 'ודבר תימה הוא'.

ומתוך פירוש רבינו תם נראה, שבאמת חולין וקדשים לא יחשבו שני מינים, להיות כלאים זה בזה, שכן ביאר בטעם הדבר, ששור פסולי המוקדשים נחשב כשני מינים, כי בפירוש כתבה בו תורה "פֶּצְבֵי וְכֹאֵל", ללמד שנחשב כשני מינים, אבל שאר קדשים וחולין שהם מין אחד, אין בהם כלאים.

מספר המלקות שלוקים על לאו אחד

א. מספר המכות לבריאים.

נאמר בעניין מניין המלקות, "וְהָיָה אִם בֶּן הַכֹּהֵן הַרְשָׁע וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהַפְּהוּ לִפְנֵי כָּדֵי רִשְׁעוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יִכּוּ":

לדעת חכמים – מספר ארבעים, היינו המספר הסמוך לארבעים, ומשלים לארבעים, כלומר שלושים ותשע, שארבעים בא אחריו, ואם כן, יש ללמוד מכאן, שמלקים את החוטא שלושים ותשע מלקות.

ולדעת רבי יהודה – מלקים את החוטא ארבעים מלקות, כמניין המפורש בתורה. ואת המכה היתירה הוא לוקה בין כתפיו, שנאמר, "וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמִּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הִכִּיתִי בֵּית מִאֲהָבִי". [ולדעתו, הפסוק הזה מדבר, במי שלקה בבית דין, ואם כן יש ללמוד ממנו, שמכים

נפטר במה שלקה.

ומי שאמדו אותו מניין ראשון, ולאחר זמן אמדו אותו מניין שני – מאחר שפעמים משתנה כוחו של אדם מזמן לזמן, בכך שעתה אמדוהו באופן שונה מהפעם הראשונה, אין שום הוכחה שהיה האומד הראשון טעות, אלא ודאי אמדוהו כפי שהיה כוחו באותה שעה, ואם כן האומדן הראשון אמת. ומאחר שכבר אמדוהו, ונתחייב על פי אומדן אמת, יש להלקותו כפי המניין הראשון. ולפיכך, אם עתה אמדוהו ליותר, דיו ללקות כפי המניין הראשון, ונפטר בכך. אבל אם עתה אמדוהו לפחות, מאחר שנחלש, ואינו יכול ללקות כפי שנתחייב באומדן הראשון, לא ילקה כלל, כי חיובו הוא כפי המניין הראשון, וכל שלא נוכל להלקותו כפי חיובו, אין טעם להלקותו כלל, כי בין כך לא יצא ידי חובה².

לשון אחר שקיבל ריב"ן מרבן:

מי שאמדוהו לקבל ארבעים מלקות ביום אחד, וחזרו ואמדו שאינו יכול ללקות כלל – אינו נפטר בלא שילקה, ויראו שאינו יכול לקבל יותר, כי כשאמדוהו לקבל הכל ביום אחד, ודאי היה בריא ביותר, ולא יתכן שנחלש כל כך שיפטר בלא כלום.

ומי שאמדוהו לקבל ארבעים מלקות בכמה ימים, וחזרו ואמדו שאינו יכול ללקות – הרי זה פטור בלא ללקות כלום, כי מאחר שאמדוהו מתחילה שאינו יכול ללקות

תלמידי חכמים גדולים מאד שהרי בתורה כתוב ארבעים יכנו ובאו חכמים ופחתו מהכתוב אחת ויש בידם כח לעשות כן].

מי שאמדו אותו שיכול ללקות מניין אחד וחזרו ואמדוהו ללקות מניין אחר

שיטת ריב"ן:

מי שאמדו אותו מניין ראשון, וחזרו ואמדו אותו מניין שני בו ביום – מאחר שהאדם אינו משתנה בכוחו בו ביום, על כרחך האומדן הראשון היה טעות, ואין להלקותו אלא כמניין השני, בין שהוא מרובה מהראשון, ובין שהוא פחות מהראשון. אולם אם קודם שאמדו אותו את האומד שני, כבר החלו להכותו כפי האומד הראשון, [שנתברר לאומד טעות], אם האומד השני פחות מהראשון, [כגון שאמדוהו תחילה לקבל ארבעים, ולקה שמונה עשרה, ואמדו שאינו יכול לקבל יותר], הרי לקה כפי הראוי לו, [שהרי האומדן האמיתי הוא שמונה עשרה], ואם כן, דין פשוט הוא שיצא ידי חובה בכך, ולא ילקה יותר¹. ואם האומד השני יותר מהראשון, [כגון שאמדו אותו תחילה לקבל שמונה עשרה, ולאחר שלקה, ראו שיכול לקבל יותר עד ארבעים], אף על פי שמעיקר הדין יש לו ללקות עוד, שהרי האומד הראשון טעות היה, והעיקר כאומד השני, מכל מקום, מאחר שסיימו בית דין להלקותו כפי שאמדוהו תחילה, בזיון הוא לבית דין להחזירו, ולכן

הוספות

¹ לשון ריב"ן, 'אם לקה מקצתן פטורים אותו שהרי נתבזה.'

² לשון ריב"ן כך הוא, 'זהואיל ונתשתה ונתקלקל שאין יכול לקבל, פטור אף על פי שלא לקה, שהרי נתבזה באותו אומד, ואינו יודע אם כוונתי לדעתו במה שכתבתי בזה למעלה.'

ותשע מלקות על לאו אחד, והשאר על הלאו השני¹.

אבל אמדוהו שיכול לקבל ארבעים ואחת מלקות, [שאז אינו לוקה אלא שלושים ותשע, שהוא מניין המתחלק לשלושה חלקים שווים], **לוקה שלושים ותשע מלקות על הלאו הראשון, וממתנינים לו שיבריא, וחוזר ולוקה שלושים ותשע על הלאו השני.**

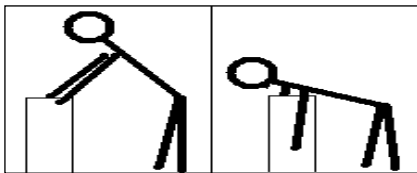
דף כג

סדר הכאת בית דין

א. עמידת המוכה.

נאמר, "וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהַכֹּהֵן", ללמד, שבשעת ההכאה, לא יהא המוכה, לא יושב, ולא עומד, אלא נופל, כלומר מוטה, ולכן, **היו קובעים בקרקע עץ שגובהו שתי אמות או אמה ומחצה, והנידון כפוף ונשען עליו בשתי ידיו, וקושרים את ידיו משני צידי אותו עץ.**

וילייע בפירוש ריב"ן לאיזה מהציורים הללו כוונתו:

ארבעים ביום אחד, ניכר שהיה חלש, ואם עתה אומדים אותו שאינו יכול ללקות כלל, ודאי כן הוא האמת.

שיטת התוס':

מי שאמדו אותו מתחילה לקבל ארבעים, וחזרו ואמדו שאינו יכול – אם היו שני האומדנים ביום אחד, לא יתכן שנחלש ביום אחד, אלא חלה ועתיד לחזור לכוחו הראשון. ולפיכך, אין מלקים אותו מיד, אלא ממתנינים לו שיבריא, ומלקים אותו ארבעים. אבל אם כבר החלו להלקותו, קודם שאמדו אותו לחולה שאינו יכול לקבל עתה, מאחר שכבר לקה כפי מה שיכול עתה, נפטר בכך. ואם היה האומדן השני לאחר זמן, יתכן שכחש כוחו באמת, ולפי מצבו עתה אין להלקותו, כפי האומדן השני.

ומי שאמדו אותו מתחילה לקבל שמונה עשרה מלקות, וחזרו ואמדו שיכול לקבל ארבעים – אם היו שני האומדנים ביום אחד, לא יתכן שהתחזק כל כך ביום אחד, אלא ודאי האומדן הראשון טעות היה, ואינו נפטר עד שילקה ארבעים. אולם אם רק אחר שהלקוהו שמונה עשרה, ועמד, אמדו שיכול ללקות יותר, מאחר שכבר גמר את המלקות כפי שהורו בית דין תחילה, לא יוסיפו להלקותו. ואם היה האומדן השני לאחר זמן, לוקה כפי שאמדוהו באומדן השני, כי יכול לקבל כן.

המתחייב מלקות על שני לאוים

אם אמדוהו שיכול לקבל ארבעים ושתיים מלקות [או יותר], ילקוהו כפי שאמדוהו, ונפטר בכך, כי אנו אומרים שלקה שלושים

הוספות

¹ מתוך לשון המשנה ופירוש ריב"ן משמע, שאין אומרים כן, אלא כשהתחייב על שני הלאוים במעשה אחד, אבל התחייב על כל אחד בפני עצמו, אין לוקה עליהם יחד, אלא על כל אחד ילקה שלושים ותשע, וילייע בזה.

ב. קריעת בגדיו.

בעליו, ויפרע ממי שאינו מכיר את אבוס

בעליו. וזהו טעם נוסף גם לעניין רצועה של עגל, שיבא מי שמכיר את קונהו, ויפרע ממי שאינו מכיר את קונהו].

ויש לרצועה ידית באורך טפח.

והרצועה רחבה טפח ואורכה כשיעור כל רוחב גב המוכה, שכן ההכאות שמאחוריו הן לרוחב גבו. אביי אמר, שהיו לבית דין כמה רצועות בגדלים שונים, להתאים לכל מידות בני אדם. ורבא אמר, שהיתה רצועה אחת, שניתן להאריכה ולקצרה.

ד. מקום עמידת שמש בית דין המכה.

אבן היתה אחורי גבו של המוכה, ועליה עומד המכה, ומושך עצמו מעט לצד, כדי שיוכל להכות, באופן שתכה הרצועה על כל רוחב גבו של המוכה.

ה. מקום ההכאה.

מלקים את המוכה **שליש מהמלקות על בטנו מלפניו,** [לכאורה גם בזה ההכאה היא באופן שתכה הרצועה על כל רוחב בטנו של המוכה]. **ושני שלישי מהמלקות על גבו,** [באופן שתכה הרצועה על כל רוחב גבו כנ"ל], שנאמר, "וְהִכְהוּ לְפָנָיו כְּדִי רְשָׁעֹתָו", משמע שלפניו מכים אותו מנה אחת, אבל לאחוריו יותר ממנה אחת, ולכל הפחות שתי מנות, ואם כן ילקוהו שליש מלפניו, ושני שלישי מאחוריו.¹

ו. אופן ההכאה.

שמש הקהל אוחז ברצועה ומגביהה בשתי

שמש הקהל מושך בחזקה בבגדיו של הנידון, **עד שנקרעים או נפרמים, ומתגלה לבו** [כלומר חזהו]. יש מפרשים שעושים כן, כדי שתהא ההכאה על גופו של הנידון. ויש מפרשים שעושים זאת באופן כזה, ולא בהפשטה כדרך בני אדם, כדי לבזות את הנידון, לקיים בו "וְנִקְלְהוּ".

ג. הרצועה.

עיקר הרצועה היה משתי רצועות מעור של עגל, זו על גב זו, כל אחת מקופלת לשתיים לאורכה, כך שנעשית הרצועה עובי ארבע עורות. [הטעם שעושים את עיקר הרצועה מעגל, הוא, משום שנסמכו שני כתובים אלו, "אֶרְבָּעִים יָפְנוּ ... לֹא תִחָסֵם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ", ללמד שמכים בשור, והטעם שכופלים את הרצועות לשתיים, הוא, משום שנאמר, "וְהִפְלִי'וּ הַשֹּׁפֵט", ולא נאמר "יטהו השופט", ללמד, שלא רק על הנידון הדבר אמור, אלא גם על הרצועה, כלומר מלבד מה שמפילים ומטים את המוכה, גם כופלים את הרצועה].

ועוד שתי רצועות דקות של חמור היו ברצועה. יש מפרשים שהיו תלויות באמצע הרצועה שתי רצועות דקות של חמור, שהיו עולות ויורדות, כשהמכה היה מגביה ידיו ומכה. ויש מפרשים שהיו תופרים את הרצועות הכפולות של עגל ברצועות דקות של חמור. [הטעם שהיו עושים כן ברצועות של חמור, משום שנאמר, "יָדַע שׁוֹר קָנְהוּ וְחִמּוֹר אֲבוּס בְּעֵלְיוּ וְשָׂרְאֵל לֹא יָדַע עִמִּי לֹא הִתְבּוֹנֵן", שכך אמר הקדוש ברוך הוא, יבא מי שמכיר את אבוס

הוספות

¹ העירוני שמשון ריב"ן נראה, שמהמילה "מספר" דרשו שתי ידות מאחוריו.

"וְהוּא רְחוּם יְכַפֵּר עֲוֹן וְלֹא יִשְׁחִית וְהַרְבֵּה לְהָשִׁיב אָפּוֹ וְלֹא יַעִיר כָּל חַמְתּוֹ"¹.

מצווה על הקורא לקרוא באופן שיסיים את הקריאה עם סיום ההכאה, ולכן כשמכים מכות מרובות, מאריך, וכשמכים מכות מועטות, מקצר.

ואם סיים לקרוא קודם סיום ההכאה, חוזר לתחילת המקרא, וקורא פעם שניה.

ט. הקורא, המונה, והאומר 'הכה'.

הגדול שבדיינים קורא את הפסוקים. השני מונה את מניין המכות. והשלישי אומר לשמש להכות.

מי שנתחייב מלקות בבית

דין ומת מחמת ההכאה

אם מת מחמת המכות שאמדוהו ללקות – המכה פטור אף מגלות, כי הרג בהכאה שיש בה מצווה, [כפי שנתבאר בדף ח'].

ואם מת מחמת מכות שהוסיף להכות יותר מהאומדן¹ – הרי זה גולה, כי הרג בשוגג, בהכאה שאין בה מצווה.

המוסיף להכות את הנידון יותר מחיובו

עובר בלא תעשה [יִאָרְבְּעִים יִכְנֹה לֹא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶיךָ]²

בין כשאמדוהו ללקות ארבעים, והוסיף להכותו יותר. [שנאמר "יִאָרְבְּעִים יִכְנֹה לֹא

ידין, ומכה בידו אחת, כדי שתהא המכה בכח, שנאמר "מִכָּה רַבָּה" כלומר יש להכות בכח.

ז. את מי ממנים להיות שמש הקהל להכות.

לדעת תנא קמא בברייתא – אין ממנים לכך אלא חסירי כח, ויתירי מדע.

ולדעת רבי יהודה – אין להקפיד בכך, וממנים אפילו חסירי מדע ויתירי כח.

[רבא היה סבור שמתוך שהזהיר הכתוב "יִאָרְבְּעִים יִכְנֹה לֹא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶיךָ" משמע שממנים אפילו חסירי מדע, ולכן אמר הכתוב שיש ללמדם לא להכות יותר מהחיוב. אולם אין זו ראייה, כי גם אם אין ממנים אלא יתירי מדע, יש להזהירם על כך, שאין מזרזים אלא למזורז].

ח. הקריאה.

נאמר בעניין הכאת שפחה חרופה, "בִּקְרַת תְּהִיָּה", מלשון קריאה, ללמד, שבשעה שמכים את הנידון, קוראים לפניו פסוקים מעניינו, והם, "אִם לֹא תִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת ה' אֱקִיד. וְהַפְּלֵא ה' אֶת מַכְתֶּךָ וְאֶת מַכּוֹת זֶרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחֹלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים". [וי"ג שקוראים גם את הפסוקים הבאים "וְשִׁמְרָתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ",

הוספות

¹ לא נתבאר בגמרא, אם מדובר במי שהוסיף על ידי טעות של האומר לו 'הכה'. או שלא אמרו לו להכות, וטעה והוסיף מעצמו.

המלקות.

יסיף".

וכן כשנתבזה קודם שהחלו להכותו, אבל כבר הרים המכה את ידו להכותו מכה ראשונה, נפטר מהמלקות.

– אבל כשנתבזה קודם שהרים המכה ידו להכותו, אינו נפטר מהמלקות.

ג. האומדן שיתבזה הפוטר מהמלקות, והאומדן שיתבזה שאינו פוטר.

כשאמדו, שאם ילקה יתבזה תוך כדי ההכאה, נפטר מהמלקות.

– אבל כשאמדו, שאם ילקה יתבזה לאחר גמר ההכאה, אינו נפטר מהמלקות.

אופנים נוספים שנפטר מהמלקות

א. אמר שמואל: אם לאחר שכפתוהו לעמוד ללקות, התיר את עצמו, ורץ מבית דין, פטור.

ב. אם לאחר שלקה מכה אחת, נפסקה [=נחתכה] הרצועה, פוטרים אותו.

דברים שאמר רב ששת משום רבי

אלעזר בן עזריה [המובאים בסוגיה]

א. מנין לרצועה שהיא של עגל, שנאמר "אַךְ-בָּעֵינִים יִכָּנְוּ וְנִסְמַךְ לוֹ "לֹא תִחָסֵם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" [כמבואר לעיל].

ב. מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין חוסמים אותה מלומר שאינה רוצה להתייבם לו, שנאמר, "לֹא תִחָסֵם שׁוֹר

ובין כשאמדוהו ללקות מניין מועט מארבעים, והוסיף להלקותו יותר מהאומדן. [שנאמר "פֶּן יִסְיֵף" ללמד שגם על מניין מועט אין להוסיף].

ובין כשהיתה התוספת מכות מרובות. ובין כשהיתה התוספת מכה אחת. [שנאמר, "פֶּן יִסְיֵף לְהַכְתּוֹ עַל אֶגְלָה", כלומר על מה שנתחייב, ואפילו מכה אחת, היא הוספה על מה שנתחייב].

יש קלקול [=בזיון] הפוטר מהמלקות

נאמר בפרשה "וְנִקְלָה אֶחֱיָד", ללמד, שאם נתבזה הנידון, [כגון שעשה צרכיו מחמת המלקות], יצא בכך ידי חיוב, ואינו צריך ללקות כפי שאמדוהו, וכן הדין אם אמדוהו שאם ילקה יתבזה, שאין מלקים אותו. ולהלן יתבאר בעזה"י, מהו הבזיון הפוטר מהמלקות, ומתי הבזיון הזה פוטר מהמלקות, ומתי האומדן שיתבזה פוטר אותו מהמלקות.

א. מהו הבזיון הפוטר מהמלקות.

	אשה	איש	אשה	איש
	ברעי	ברעי	במים	במים
רבי מאיר	כן	כן	לא	לא
רבי יהודה	כן	כן	כן	לא
חכמים	כן	כן	כן	כן

ב. מתי הבזיון פוטר מהמלקות ומתי אינו פוטר.

כשנתבזה אחר שהחלו להכותו, נפטר

בְּדִישׁוֹ¹, ונסמכה לזה פרשת יבום.

שאר ישראל, ואינו נכרת מהם.

ואמר על כך רבי יוחנן – חבריו של רבי חנניה בן גמליאל חולקים עליו בזה, ואומרים, שהלוקה אינו נפטר מהכרת¹.

ואמר רב אדא בר אהבה אמר רב – הלכה כרבי חנניה בן גמליאל.

[רב יוסף הקשה על כך, איך ניתן לפסוק הלכות בדבר כזה, וכי מי עלה למעלה ובא ואמר לנו מי נכרת ומי לא. ואביי ענה לו, שניתן לדעת דברים אלו על ידי דרשת הפסוקים, ומאחר שהפסוק נדרש כדברי רבי חנניה, הלכה כדבריו].

ההבדל בין מחלל שבת למחלל יום הכיפורים

שנינו במסכת מגילה, שאין ההבדל בין שבת ליום הכיפורים לעניין אופן חילולם, וכל האסור בזה אסור בזה, ורק לעניין העונש חלוקים זה מזה, המחלל שבת במזיד, נידון בידי אדם [=חייב סקילה], והמחלל יום כיפורים במזיד, נידון בידי שמים [=כרת].

לדעת רב אדא בר אהבה – משנה זו היא כדעת האומרים שחייבי כריתות לוקים על כך, ומתוך שנאמר בה, שעונשם בידי שמים, מוכח, שאין נפטרים מהכרת על ידי המלקות, ואם כן יש מכאן ראייה, לדברי רבי יוחנן, שחכמים חולקים על רבי חנניה בן גמליאל ואומרים שחייבי כריתות שלקו

ג. כל המבזה את המועדים [=חולו של מועד] בעשיית מלאכתו, כאילו עובד עבודת כוכבים ומזלות, שנאמר, "אֵלֶּהי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָדָד", ונסמך לו, "אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר", [ומבואר במסכת חגיגה, שהכוונה לשמירת חול המועד שבחג המצות, שלא לזלזלו במלאכה].

ד. כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר, "לְקָלֵב תִּשְׁלַכֶנּוּ אֹתוֹ", ונסמך לו, "לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׁוֹא [ובכלל זה, מספר לשון הרע, ומקבל לשון הרע, שיש לקרוא, "לֹא תִשָּׂא", כלומר לא תקבל, ויש לקרוא "לֹא תִשָּׂא", כלומר לא תספר לאחרים. וסוף הפסוק מדבר בעד שקר] אֶל תִּשָּׂת דָּד עַם רָשָׁע לְהִית עַד חֲמָס".

חייבי כריתות שלקו על חטאם

בדף י"ג נתבאר, שלדעת כמה תנאים, מי שחטא באיסור שעונשו כרת, אם התרו בו שלא יעבור, ואמרו לו, שאם יעבור ילקה, הרי זה לוקה על כך. [ורבי יצחק חולק עליהם, ואומר, שאין לוקים על איסור לא תעשה שיש בו עונש כרת].

ומבואר כאן במשנה, שלדעת רבי חנניה בן גמליאל, כל חייבי כריתות שלקו על חטאם בבית דין, נפטרו בכך מידי כריתתם, שנאמר בעניין הלוקה, "וְנִקְלָה אַחִיד", ללמד, שאחר שלקה הרי הוא אחינו ככל

הוספות

¹ לכאורה הדבר מוכח מהסוגיה בדף י"ג, כפי שצוין שם.

לא נפטרו מהכרת.

למטה.

ב. שאילת שלום בשם.

- יש מפרשים שבית דין של מטה אמרו, שמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם ה', ולומר לו, 'ישים ה' עליך שלום', ואין בזה משום הוצאת שם שמים לבטלה.

- ויש מפרשים שבית דין של מטה אמרו, שחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ה', [וכשאנו שואלים "מה שלומך", אנו מקיימים זאת, שכן "שלום" שמו של הקדוש ברוך הוא הוא, שנאמר, ו"יִקְרָא לוֹ ה' שְׁלוֹם"].

וכן מצינו שנהגו בועז ובני דורו, שנאמר, "וְהִנֵּה בֵּעֵז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִבְרַכְךָ ה'".

והסכימו על כך בית דין של מעלה, שכן אמר המלאך לגדעון, "ה' עִמָּךְ גִּבּוֹר הַחֵיל", והזכיר שם ה'.

ג. הבאת מעשר.

- יש מפרשים שהכוונה לכך, שבית דין של מטה תקנו, שבעלי התבואות לא יתנו את המעשרות לכהנים וללוויים, אלא יביאום ללשכות המיוחדות לכך במקדש, ושם יחלקו להם. כמו שעשה עזרא, כשקנס את הלוויים, על שלא עלו עמו, ותיקן שלא יתנו להם את המעשרות, אלא יביאום למקדש, ויחלקו בהם כהנים ולוויים בשווה. וכמו שעשה חזקיה, כשהכין לשכות בבית ה', להביא לשם את המעשרות, כדי שלא יקבלום לוויים שעבדו עבודה זרה.

ולדעת רב נחמן – משנה זו היא כדעת רבי יצחק, האומר, שחייבי כריתות אינם לוקים על חטאם, ולכן נאמר בה שמחלל יום כיפורים עונשו בידי שמים בלבד. [ואין מכאן ראיה, שלדעת האומרים שחייבי כריתות לוקים על חטאם, אינם נפטרים בכך מהכרת, ועודם ענושים בידי שמים, כדברי רבי יוחנן, כי חולקים הם על התנא של המשנה הזו].

ולדעת רב אשי – ניתן להעמיד משנה זו אף כדעת רבי חנניה בן גמליאל, וכוונת המשנה, שמחלל יום כיפורים, עיקר עונשו בידי שמים, אבל ודאי הוא שאם לקה, נפטר מהכרת. [יש מפרשים שעיקר העונש בידי שמים, כי כרת חמור ממלקות, ואם כן חיובו החמור בידי שמים הוא. ויש מפרשים שעיקר עונשו בידי שמים, כי העונש המוטל עליו תחילה הוא כרת בידי שמים שמיד כשחטא הוא ענוש כרת, אלא שיכול להיפטר ממנו על ידי המלקות, אבל כל זמן שלא לקה לא נפטר, והוא בכרת].

אמר רבי יהושע בן לוי:

שלושה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם

א. מקרא מגילה.

בית דין של מטה חייבו את ישראל במקרא מגילה. והסכימו בית דין של מעלה על ידם. שנאמר, "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים", והכוונה בזה, שקיימו למעלה מה שקבלו היהודים

היו לצאת מהם זרע. ויש מפרשים שכבושים הם לשון כבישת ארצות, שמאתו היה שיצאו ממנה שני בנים, העתידים לכבוש את העולם, והם דוד ומשיח].

ודבר זה, שכך אמרה להם רוח הקודש, נודע לנו בקבלה. אבל אין לכך ראיה, מכך שהודה יהודה שאלו בניו, ולא חשש שמא כשם שבא הוא אליה, כך באו אליה אחרים, כי מאחר שנולדו בזמן המתאים עם ביאתו, אין לנו להחזיקה בביאות אחרות.

ב. בבית דינו של שמואל.

כששמואל העביר את המלוכה לשאול בסוף ימיו אמר, "הֲנִי עָנִי בִּי נֶגְדַת ה' וְנֶגְדַת מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לְקַחְתִּי וְחֲמוֹר מִי לְקַחְתִּי וְאֶת מִי עֲשָׂקְתִּי אֶת מִי רְצוֹתִי וּמִי מִי לְקַחְתִּי כְּכֹר וְאֲעֲלִים עֵינַי בּוֹ וְאֲשִׁיב לְכֶם", "וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשָׂקְתָנוּ וְלֹא רְצוֹתָנוּ וְלֹא לְקַחְתָּ מִי אִישׁ מְאוּמָה", "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם עַד ה' בְּכֶם וְעַד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מִצְּאֵתֶם בְּיַדִּי מְאוּמָה", ויצאה בת קול, "וַיֹּאמְרוּ עַד", כלומר אני עד בדבר זה.

ודבר זה, שאמירת "עד" היתה מפי רוח הקודש, נודע לנו בקבלה. אבל מהכתוב אין ראיה לכך, כי ניתן לומר שישאל אמרו "עד". ואין להקשות, אם כן היה צריך לומר "וַיֹּאמְרוּ עַד" בלשון רבים, כי פעמים הציבור נזכר בלשון יחיד, כמו, "וַיִּשְׁרָאֵל נוֹשֵׁעַ בְּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים".

ג. בבית דינו של שלמה.

כשבאו שתי הנשים לפניו, "וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ

- ויש מפרשים שהכוונה לכך, שבית דין של מטה תקנו להביא מעשרות גם מירק ופירות האילן, אף שלא חיובה תורה אלא דגן, תירוש [=יין ענבים], ויצהר [=שמן זיתים]. שכן נאמר, "וַיִּכְרְזוּ הַדְּבָר הַרְבּוּ בְּיַדִּי וַיִּשְׁרָאֵל רֵאשִׁית דָּגָן תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר וַדְּבַשׁ וְכָל תְּבוּאֹת שָׂדֶה וּמַעְשֵׂר הַכֹּל לָרֶב הַבְּיָאוּ", לרבות מעשר ירק ומעשר אילן.

והסכימו על כך בית דין של מעלה, שנאמר ביד הנביא מלאכי, "הַבְּיָאוּ אֶת כָּל הַמַּעְשֵׂר [לרבות מעשר ירק ופירות האילן] אֶל בֵּית הָאוֹזֵר [כלומר ללשכה במקדש ולא לכהנים וללוויים עצמם] וַיְהִי טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנּוֹנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לְכֶם אֶת אֲרָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לְכֶם בְּרֶכֶת עַד בְּלִי דָי". [כלומר תהיה ברכה מרובה כל כך, שלא תהיו צריכים לכל כך הרבה, ותאמרו די, ועדיין תתרבה, ותאמרו שוב די, ועדיין תתרבה ותאמרו די, וכן יהיה פעמים רבות, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די].

אמר רבי אלעזר: בשלושה מקומות הופיע רוח

הקודש [=נגלה לאמת הדבר. או נשמע בקול גדול]

א. בבית דינו של שם.

כשדנו את תמר לשרפה, ושלחה ליהודה, "לְאִישׁ אֲשֶׁר אֶלָּה לוֹ אֶנְכִּי הָרָה ... הֲכֹר נָא לְמִי הַחֲתָמֹת וְהַפְתִּילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה", "וַיִּכְרַ הַיּוֹדָה וַיֹּאמְרוּ צְדָקָה מִמּוֹנֵי", יצאה בת קול ואמרה, ממני יצאו כבושים. [יש מפרשים שכבושים הם דברים נעלמים, ואמרה רוח הקודש, שמאתו יצאו דברים אלו, כי ראויים

חיים בשכרם, "איש איש אל כל שָׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלוֹת עֲרֹנָה אֲנִי ה'", הרי שהישוב ואינו מגלה ערווה, הרי הוא נחשב כשומר את המצוות, ומקבל על כך חיים.

רבי שמעון בר רבי אומר, נאמר בעניין איסור אכילת דם, "רַק חֹזֵק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם ... לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבָנֶיךָ אֶחְרִיךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיֶּשֶׁר בְּעֵינֵי ה'", ואם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו, הפורש ממנו מקבל שכר לו ולבניו אחריו, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם, הפורש מהם על אחת כמה וכמה, שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

[ועל כך] **רבי חנניא בן עקשיא אומר**, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, [שיקבלו שכר גם על דברים שהיו עושים בלא ציוויו, כגון לפרוש משקצים ונבילות], **לפיכך הרבה להם תורה ומצוות**, [וציווה אותם על הדברים הללו, ומעתה יקבלו עליהם שכר כי מצוות הם, ויתרבו זכויותיהם. והראיה שזהו טעם ריבוי המצוות הללו], **שנאמר**, "ה' חִפֵּץ לְמַעַן צַדִּיק וְגָדִיל תֹּזְרָה וְיֵאָדִיר".

מניין המצוות שיש לקיים כדי לזכות לחיים

א. [דרשב"שמלא] **613 מצוות נאמרו לו למשה:**

[שנאמר "תֹּזְרָה צְנָה לָנוּ מֹשֶׁה", תור"ה בגימטריה 611, שהם המצוות שאמר משה לישראל, ועוד שתיים שאמר להם הקדוש ברוך

וַיֹּאמֶר תָּנוּ לָהּ אֵת הַיְלֹד הַחַי וְהַמֵּת לֹא תִמְיַתְהוּ **היא אמו"**, **ידע זאת על פי רוח הקודש שהופיע בבית דין.**

ודבר זה שהופיע רוח הקודש על כך, נודע לנו בקבלה. אבל אין לכך ראייה, ממה שידע עם מי הדין, כי יתכן שידע מי האם, על ידי שראה שהיא מרחמת עליו, וחברתה לא, כמו שנאמר, "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גְּזֹרוּ אֵת הַיְלֹד הַחַי לְשָׁנִים וַתָּנוּ אֵת הַחֲצִי לְאַחַת וְאֵת הַחֲצִי לְאַחַת. וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בְּנָה הַחַי אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנָה וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי תָּנוּ לָהּ אֵת הַיְלֹד הַחַי וְהַמֵּת אֶל תִּמְיַתְהוּ וְזֹאת אִמְרַת גַּם לִי גַם לָךְ לֹא יִהְיֶה גְזֹרִי".

שכר ישראל בהימנעות מעבירות ובקיום המצוות

אמר רבי חנניה בן גמליאל, אם העובר עבירה אחת [שעונשה כרת], נוטל נפשו עליה, ונענש בכרת, **העושה מצוה אחת**, על אחת כמה וכמה **שתנתן לו נפשו**, שכן מידה טובה מרובה ממידת פורענות, ואם כן, אם החוטא נענש בעונש של חיים, ודאי שהעושה מצווה נוטל שכר של חיים לכל הפחות.

רבי שמעון אומר, מתוך הכתוב, יש ללמוד, שאף מי שאינו עושה מצווה בפועל, אלא רק **יושב ואינו עושה עבירה**, נוטל שכר של חיים, שנאמר, "וּשְׁמַרְתֶּם אֵת חֻקֹּתַי וְאֵת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתְּם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה'", ומה הם המצוות הללו שתקבל

חפץ במחיר שנתרצה בלבו למכור, אף על פי שהקונה היה סבור שאינו מתרצה, ובא להוסיף על הדמים.

(ד) "לא רגל על לשנו" – כיעקב, שלא היה רוצה לשקר, אף כדי ליטול את הברכות, ואמר לאמו, "אולי ימשני אבי", ורק אחר שצוותה עליו על פי הדיבור שנאמר לה בנבואה עשה.

(ה) "לא עשה לרעהו רעה" – שלא ירד לאומנות חברו.

(ו) "וחרפה לא נשא על קרביו" – שמקרב את קרוביו, ואינו סובל חרפתם.

(ז) "נבזה בעיניו נמאס" – זה שנבזה בעיניו, מי שנמאס לקדוש ברוך הוא, כחזיקה המלך, שגרר עצמות אביו במטה של חבלים, על שהיה עובד עבודה זרה.

(ח) "ואת יראי ה' יכבד" – כיהושפט מלך יהודה, שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם, היה עומד מכסאו, ומחבקו ומנסקו, וקורא לו, רבי רבי, מורי מורי.

(ט) "נשבע להרע ולא ימר" – כרבי יוחנן, שהיה אומר, אהיה בתענית עד שאבוא לביתי.

הוא בעצמו, והם (א) "אנכי ה' אקיד אשך הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (ב) "לא יהיה לך אלהים אחרים על-פניי", שלש מאות וששים וחמש לאוים, כמנין ימות החמה, [שבכל יום מזהירים עליו שלא יעבור], ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם, [שכל אבר אומר לו עשה מצוה].

בתחילה היו צדיקים, ויכולים לקבל עול מצוות הרבה, אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך, ואם באו לשמור כולן, אין לך אדם זוכה, ולפיכך ככל שנתמעטו הדורות, באו גדולי הדורות, ומעטו את המצוות.¹

דף כד

ב. בא דוד והעמידן על אחת עשרה :

שנאמר "מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכן ביהר קדשך".

(א) "הולך תמים" – כאברהם, שנאמר לו, "התהלך לפני ה' תמים".

(ב) "ופעל צדק" – כאבא חלקיה, [שלא היה עונה לבני אדם בשעה שהיה עושה מלאכה לאחרים].

(ג) "ודבר אמת בלבבו" – כרב ספרא, שמכר

הוספות

¹ כתב הגאון בעל "ערוך לרנ": כבר נתיגעו המפרשים לברא, וכי סלקא דעתך שדוד והנביאים פטרו ישראל מן המצוות שצווה הקדוש ברוך הוא ביסני, [ועיין בחידושי מהרש"א מה שהאריך בזה]. ולעניות דעתי, אפשר לומר, כיון דאמרינן במתניתין, וחי בהם, דיושב ובטל נותנים לו שכר כעושה מצווה, ועל זה אמר רבי שמלאי דס"ה לאוין הם כנגד ימות החמה, ורמ"ח עשה כנגד אברי האדם, ואם כן נאמר, כמו שמי שחסר לו אפילו יום אחד בשנה, חסר לו השנה, וכן מי שחסר לו אבר אחד אינו אדם שלם, כמו כן לא נעשה האדם שלם רוחני לקרות חי, אלא על ידי כל המצוות יחד, דהיינו או שיקיים, או שישעע בקיומם, או שיעסוק בתורה באותן מצוות שאי אפשר לקיימם... ומי שחדל מכזה אפילו במצווה אחת, לא יהיה שלם, לכן בא דוד והעמידן על אחת עשרה, לומר, אפילו לא קיים אלא אותם אחת עשרה, ישכון באוהל ה' ובהר קדשו, דהיינו שיזכה להיקרות חי לחיי העולם הבא. ולכן אמרינן, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, זולת מי שאין אמונתו שלמה, כי בא חבוקק והעמידן על אחת, צדיק באמונתו יחיה...".

שומע דברי זלזול בתלמיד חכם ושותק.

(ו) "וְעַצֵּם עֵינָיו מִרְאוֹת בָּרַע" – שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה.

וסוף הכתוב, "הוא מְרוֹמִים יִשְׁכֵּן מִצְדוֹת סְלָעִים מִשְׁגָּבּוֹ לְחֻמוֹ נִתָּן מִימּוֹ נֶאֱמָנִים"
ד. בא מיכה והעמידן על שלש :

שנאמר "הַגִּיד לָךְ אֲדָם מֶה טוֹב וּמָה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם",

(א) "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" – זה הדין.

(ב) "וְאַהֲבַת חֶסֶד" – זה גמילות חסדים.

(ג) "וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֲקִיף" – זה הוצאת המת והכנסת כלה, שנאמר בהם לשון "לכתי", "טוב לְכַת אֶל בֵּית אֶבֶל מִלְכַת אֶל בֵּית מִשְׁתֶּה", ויש לעשותם בצנעא. [ומכאן יש ללמוד דבר נוסף, והוא, שאם בדברים שאין רגילים לעשותם בצנעא, אמרה תורה "וְהִצַּנֵּעַ לְכַת", דברים שרגילות לעשותם בצנעא, על אחת כמה וכמה].

ה. חזר ישעיהו והעמידן על שתיים :

שנאמר, (א) "שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט". (ב) "וְעֲשׂוּ צְדָקָה". וסוף המקרא, "כִּי קְרוּבָה יִשְׁוּעֵתִי לְבוֹא וְצְדָקָתִי לְהַגְלוֹת".

ו. בא עמוס והעמידן על אחת :

והיא לדרוש ולבקש את ה', שנאמר, "כִּי כֹה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרִשׁוּנִי וְחִיו".

- ורב נחמן דחה זאת, כי יתכן שכוונת הכתוב, דרשוני בכל התורה כולה, ורק אז תחיו.

(י) "כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנִשְׁפָּךְ" – אפילו לגוי, [כדי שלא יתרגל בכך, ויבוא להלוות גם לישראל בריבית].

(יא) "וְיִשְׁחַד עַל נְקִי לֹא לִקְח" – אפילו שוחד שמותר לקחת, כרבי ישמעאל ברבי יוסי, שהביא לו אריסו משלו קודם הזמן, ולא רצה לקחת ולהיות לו דיין.

וסוף המזמור, "עֲשֵׂה אֵלֶּה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם" - רבן גמליאל היה סבור, שאין אדם זוכה שלא ימוט, עד שיהיו בו כל הדברים המנויים בכתוב. אולם רבי עקיבא למדו, שאף על ידי עשיית אחד מהדברים הללו, האדם זוכה לכך.

ג. בא ישעיהו והעמידן על שש שנאמר :

(א) "הַלֵּךְ צְדָקוֹת" – כאברהם אבינו שנאמר בו "כִּי יִדְעֵתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט".

(ב) "וְדַבֵּר מִיִּשְׂרָאִים" – שאינו מקניט פני חבירו ברבים.

(ג) "מֵאִס בְּבַצַּע מַעֲשֵׂקוֹת" – כרבי ישמעאל בן אלישע הכהן שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שבה לדין לפניו משום שבכך דומה לעושק את הכהן שהיה רגיל זה לתת לו מתנותיו.

(ד) "נִעַר כְּפָיו מִתְמַךְ בַּשְּׁחַד" – אפילו שוחד שמותר לקחת, כרבי ישמעאל ברבי יוסי, שהביא לו אריסו משלו קודם הזמן, ולא רצה לקחת ולהיות לו דיין.

(ה) "אִטֵּם אֲזַנּוֹ מִשְׁמַע דְּמִים" – שאינו

והנזחים בארץ מצרים והשתחויו לה' בחר הקדש בירושתם.

ז. אלא בא חבוק והעמידו על אחת:

והיא האמונה, שנאמר, "וְצִדִּיק בְּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה".

"וְאֲבֹדְתֶם בְּגוֹיִם"

רב הבין שכוונת הכתוב "וְאֲבֹדְתֶם בְּגוֹיִם", שיאבדו לעולם, ולכן היה ירא מאד מקיומו.

ורב פלא אמר, שכוונת הכתוב, שיאבדו, כאבדה שמחפשים אחריה, כמו הכתוב, "תְּעִיטִי כְּשֶׁה אֲבָד בְּקֶשׁ עֲבָדָךְ", וימצאו אותה לאחר זמן.

"וְאֲכָלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲיִבִּיכֶם"

רב הבין, שכוונת הכתוב, "וְאֲכָלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲיִבִּיכֶם", לאכילה גמורה כלומר שיכלו בגוים, ולכן היה ירא מאד מקיומו.

ומר זוטרא אמר, שכוונת הכתוב, שתאכלם ארץ אויביהם מעט, כאכילת קשואים ודלועים, שאין אוכלים אלא מקצתם.

חכמים ששמעו קול המונה של רומי

רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא היו מהלכים בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל.

והתחילו השלושה לבכות על שהגוים המשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבים בבטחה והשקט, ואנו בית

אמר ר' יוסי בר חנינא:

ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל ובאו ארבעה נביאים וביטלו

א. משה אמר, "וַיִּשְׁכַּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדַד עֵין יַעֲקֹב", כלומר ישכון ישראל בבטחה, כשהיו צדיקים כעין יעקב.

ובא עמוס וביטלה, שאמר, "חֲדַל נָא מִיָּקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטַן הוּא", כלומר יחדל התנאי שהתנה משה בכך שיהיו ישראל כעין יעקב, שהרי הצדיקים והטובים קטנים ממנו, ואין מי שיוכל להיות כמוהו, ונתקבלו דבריו, שנאמר, "נַחֵם ה' עַל זֹאת".

ב. משה אמר על ישראל בגלות "וּבְגוֹיִם הֵהֱם לֹא תִרְגְּעוּ".

ובא ירמיה ואמר שיהא להם מנוחה בגלות, שנאמר, "הַלֹּדֶף לְהִרְגִיעוּ יִשְׂרָאֵל".

ג. משה אמר, "פִּקֹּד עוֹן אֲבוֹת עַל בְּנִים וְעַל בְּנֵי בְנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רְבַעִים".

ובא יחזקאל וביטלה, שנאמר "הַנְּפֹשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת בֶּן לֹא יִשָּׂא בְּעוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בְּעוֹן הַבֵּן צְדָקַת הַצִּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרָשָׁע־רָשָׁע הַרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה".

ד. משה אמר "וְאֲבֹדְתֶם בְּגוֹיִם".

ובא ישעיהו ואמר, "וְהִנֵּה בְיָוִם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר

את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו",

וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון, וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה, בנבואתו של אוריה, נבואת אוריה [היתה כנבואת מיכה ובספר מיכה נאמר], "לכן בגללכם ציון שָׁדָה תִּחְרַשׁ וירושלם עֵינֵי תִהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת זָעַר", ונבואת זכריה, "עַד יָשׁוּבוּ זְקֵנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעֲנֵתוֹ בְּיָדוֹ מִרְבַּב יָמִים", ניש מפרשים שהכוונה שיחיו מתים במשענותם כאלישע שאמר להחיות את המת במשענתו], עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.

בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו.

הדום רגלי אקיננו שרוף.

ורבי עקיבא החל לשחוק, שאמר אם עוברי רצונו יושבים כך בבטחה והשקט כל שכן שהעושים רצונו יזכו לשכר טוב.

חכמים שראו שועל

יוצא מביתקדש הקדשים

שוב פעם אחת היו עולים לירושלים. כיון שהגיעו להר הצופים, קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים.

התחילו השלושה לבכות על שמהלכים שועלים במקום שנאמר עליו "וְהָזָר הִקְרַב יוֹמָת".

ורבי עקיבא החל לשחוק, כי אמר, כתוב [בספר ישעיה], "וְאָעִידָה לִּי עֲדִים נְאֻמִּים

סליק פרק אלו הן הלוקין וכל מסכת מכות

הודו לה' כי טוב כי לעולם תסודו

פרק ראשון כיצד העדים

דף ב

חייבי מיתות שאי אפשר להמיתם במיתה הכתובה בהם כל הזוממים מקדימים לאותה מיתה שחייבו את הנידון ויעל בת כהן וזוממי בת כהן עדים זוממים שאי אפשר לעשות בהם כאשר זממו לוקים על חטאם

[א] זוממי פסול יוחסין אין עונשים אותם כאשר זממו

[ב] זוממי חיוב גלות אין עונשים אותם כאשר זממו

[ג] זוממי תשלומי כופר אין עונשים אותם כאשר זממו

[ד] זוממי מכירת גנב לעבדות אין עונשים אותם כאשר זממו

לדברי רבי עקיבא: עונש עדים זוממים קנס הוא ואינם משלמים על פי עצמם

ג דף ג

הזום עד אחד בלבד

הודה ואחר כך הוזמו

הזומתי ונתחייבתי

מעידים אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה

העידו על פירעון קרוב והוזמו

המלווה את חברו לעשר שנים

אופנים נוספים שאין השביעית משמטת את החוב

תנאי למחול על האונאה ותנאי שלא ישמט את חובו בשביעית

תנאי שלא יהא במקח אונאה לדברי הכל בטל

תנאי שלא תשמט השביעית המלווה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו קודם שיעברו שלושים יום חביבי

הפותח בית צוואר בשבת פסול מים שאובים במקוה

ד דף ד

חבית מלאה מים שנפלה לים

חבית מלאה יין [לבן] שנפלה לים

"וְהִקְהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ"

עונש עדות שקר לעדים זוממים

האם לוקים על לאו שאין בו מעשה

הכל מודים שהעובר על איסור "וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרֹ" אינו לוקה

אזהרה לעדים זוממים

ה דף ה

משלשים בממון ואין משלשים במלקות

מה הכוונה משלשים בממון

אין העדים נעשים זוממים עד שיזימו את עצמם

אין מצילים את העדים בטענת דבר שאינו מצוי

אין עדים זוממים מתחייבים אלא כשזממו לחייב את הנידון שלא כדין

המזימים כמה כתות עדים

מי שהביא כמה כתות עדים והוכחו [בבדיקות] ורוצה להביא כת נוספת

כְּאֲשֶׁר זָמַם ולא כאשר עשה יהודה בן טבאי הרג עד זומם

אין עונשים מן הדין

אין מזהירים מן הדין שני עדים ושלושה עדים שווים הם

שנים מזימים רבים מהם

אין עדים זוממים נענשים אלא כשהוזמו כל העדים

כל העדים שהוזמו נענשים אף שעל פי מקצתם גם היה הנידון מורשע

ו דף ו

מתי נחשבים עדים מרובים לכת אחד

נמצא אחד העדים קרוב או פסול

צירוף ראייה הוא תנאי נוסף לצירוף העדים לכת אחת

עדות מיוחדת [=אחד רואה מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואינם רואים זה את זה]

מי מתרה בחוטא

העמדת תורגמן להבין דברי העדים

ז דף ז

מי שנגמר דינו וברח

סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ

סנהדרין חובלנית

רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם

סליק פרק כיצד העדים

פרק שני אלו הן הגולין

פרשיות התורה בעניין גלות ההורג בשוגג

ז דף ז

דרך ירידה. ודרך עליה.

מחיקת השם לצורך בנין בית המקדש

מדוע אמהות הכהנים מספקות מחיה וכסות לרוצחים בשגגה שבערי מקלט

כשאחד לוקה על מעשה זולתו

נידוי על תנאי צריך הפרה

ברכת משה ליהודה

מיתת הכהן מכפרת ולא הגלות

מיתת הכהן הגדול מכפרת למי שנגמר דינו לגלות אחר שנעשה כהן גדול

רוצח שגלה אינו יוצא מעירו לשום צורך

קבורת הרוצח בשגגה

כהן שנודע שהוא בן גרושה או חלוצה

דף יב

טעויות שטעה יואב

טעויות שרו של רומי לעתיד לבוא

מקום דירת הגולים בעיר מקלט

רוצח בשגגה שגלה לעיר מקלט ואחר כך יצא חוץ לתחום העיר

אב שהרג את בנו מי גואל את דמו

אילן שעיקרו [=גזעו] בפנים ונופו [=ענפיו] בחוץ או איפכא

הרג גלה ושוב הרג

בן לוי שהרג בשוגג

"ישמתי לך מקום אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה"

דף יג

האם היו מעלים שכר ללוויים

דף י

דינים האמורים בעיר מקלט

תלמיד או רב שהרגו בשוגג ונתחייבו גלות

דברי תורה קולטים

עיר מקלט ראשונה של ראובן היא

הזכרת זריחת השמש בערי המקלט

"ומי אֶהָב בְּהֵמוֹן לֹא [לוי]" תבואה

"כי טוב יום בְּהַצְרִיךְ מֵאֲלֹף"

"תִּכְיֶין לְךָ הַדֶּרֶךְ"

"וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֲקִים אֲנֶה לְיָדוֹ"

בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו

רוצח שגולה לעיר מקלט ועדיין לא הגיע לשם ומצאו גואל הדם בדרך והרגו

גלות שקודם פסק דין

עיר מקלט שרובה גולים

עיר שאין בה זקנים

דף יא

מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בספר יהושע בלשון עזה

"וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֲלֹקִים"

ספר תורה שתפרו בפשתן

כהן משוח וכהן מרובה בגדים

כהן שעבר ממשיחותו

כהן משוח מלחמה

מתי הרוצח שב מעיר מקלטו

קללת חנם וקללה על תנאי

ודרך ירידה לצורך עליה.

היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו

רוצחים שאינם גולים

"וַיִּנְדְּחָהּ יְדוֹ בְּגִרְזוֹן לְכֶרֶת הָעֵץ וַיִּשְׁלַח הַבְּרָזָל מִן הָעֵץ וַיִּמְצָא אֶת רַעְהוּ וְנָתַתָּה"

דף ח

כוחו וכוח כוחו

הזורק אבן לרשות הרבים והרג

זרק זה את האבן ואחר כך הוציא הלה את ראשו ומת

אין גאולת שדה בממון שהיה לו כבר

זרק את האבן לחצרו והרג

הכה הכאה של מצווה ומת תחת ידו

פרשת טומאה גם אם נטמא למת מצווה

"בְּהַרְיֵשׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּתָהּ"

האב שהכה את בנו והרגו

הבן שהכה את אביו והרגו

איסור קללה

דף ט

איסור הכאה

דין אלו שהרגו את אלו בשוגג דרך ירידה

גר תושב שהרג גר תושב [ועל פי זה] גר תושב שהרג ישראל

דינו של אבימלך על לקיחת שרה

סומא שהרג בשוגג

שונא שהרג את שנואו בשוגג

המשלשל חבית ונפסק החבל והרגה

ארבעים ושמונה הערים שההורג בשוגג גולה אליהן

מלקות באכילת מעשר שני

פדיון מעשר שני

היה עומד בפתח ירושלים ונושא מעשר שני על כתפו

היה עומד בירושלים ונושא מעשר שני בקנה חוץ לירושלים

דף כ

דין תבואה שנכנסה לירושלים ויצאה [לענין מעשר שני שבה]

איסור קרחה על המת

שיעור תספורת שחייבים עליה בשבת [משום מלאכת גוזז]

נטילת שערות שחורות שבין הלבנות

איסור הקפת הראש

אחד המקיף ואחד הניקף לוקה

איסור שריטה על המת

דף כא

החובל בעצמו לעבודה זרה

המשחית פאת זקנו

הכותב כתובת קעקע

נתינת אפר מקלה [=אפר שריפה] על המכה

שמועות שאמרו רב מלכיו ורב מלכיא

נזיר שעבר על נזירותו כמה פעמים

איסור לבישת כלאים

יש חורש תלם אחד וחייב עליו שמונה לאוין

זורע מקיים מחפה ומנכש כלאים

המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב בעצי הקדש ואכלו לוקה חמש

דף טז

לאו שאין בו מעשה והתראת ספק

האומר שבעה שאוכל ככר לחם זה היום ועבר היום ולא אכלה

לאו ועשה במצות שילוח הקן

מצוות עשה שהם תיקון למצוות לא תעשה ושאפשר לבטלם

מלמד תינוקות המכה את התינוקות

ביניתא דבי כרבא

איסורי לא תשקצו

מה צריך להפריש מהתבואה שלא תהא אסורה מדין טבל

דף יז

האם צריך לקרוא שם מעשר שני בתבואת דמאי

שיעור מאכלות אסורים למלקות

השובר עצם מקרבן פסח

דרשת רבי שמעון מהכתוב "לא תוכל לאכל בִּשְׁעָרֶיךָ"

דף יח

איסורים שיש בשאר קדשים ולא בעולה

לאו הבא מכלל עשה

מדיני ביכורים

דף יט

אכילת בכור תמים לכהנים בזמן הזה

אכילת בכורים בזמן הזה

אכילת מעשר שני [בלא פדיון] בזמן הזה

האם בטלה קדושת הבית וירושלים בזמן הזה

האם עבד עברי המשתחרר בשש או ביובל חוזר לכבודו הראשון

האם רוצח השב מעיר מקלטו במיתת כהן גדול חוזר לכבודו הראשון

סליק פרק אלו הן הגולין

פרק שלישי אלו הן הלוקין

עבירות שלוקים עליהם

המוזכרות במשנה הראשונה

אלמנה וגרושה לכהן גדול

גרושה וחלוצה לכהן

מלקות על איסור שיש

בו עונש מיתת בית דין

מלקות על איסור שיש בו עונש כרת

כשהתרו בחוטה שאם יעבור ילקה

דף יד

כרת למי שלא מל את עצמו

הבא על כל העריות [בהעלם אחד] חייב [חטאת] על כל אחת ואחת

הבא על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו

מניין שאין עונשים מהדין [שאין ללמוד מדין קל וחומר עונשי תורה שלא פורשו בה]

מפטם וסך

דף טו

לא תעשה שקדמו עשה

מתי הכל מודים שלוקים על לאו הניתק לעשה

הדבר. או נשמע בקול גדול]

שכר ישראל בהימנעות
מעבירות ובקיום המצוות

מניין המצוות שיש לקיים
כדי לזכות לחיים

דף כד

ארבע גזירות גזר משה
רבינו על ישראל ובאו
ארבעה נביאים וביטלו

"וְאַבְדֶּתֶם בְּגוֹיִם"

"וְאֶקְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ
אֲבִיכֶם"

חכמים ששמעו קול המונה
של רומי

חכמים שראו שועל יוצא
מבית קדש הקדשים

יותר מחיובו עובר בלא
תעשה [״אַרְבָּעִים יָכֵן לֹא יִסִּיף פֶּן
יִסִּיף לְהַכְתּוֹ עַל אֶלֶּה״]

יש קלקול [=בזיון] הפוטר
מהמלקות

אופנים נוספים שנפטר
מהמלקות

דברים שאמר רב ששת
משום רבי אלעזר בן עזריה
[המובאים בסוגיה]

חייבי כריתות שלקו על
חטאים

ההבדל בין מחלל שבת
למחלל יום הכיפורים

שלשה דברים עשו בית דין
של מטה והסכימו בית דין
של מעלה על ידם

בשלושה מקומות הופיע
רוח הקודש [=נגלה לאמת

דף כב

שור פסולי המוקדשים
שנפדה

מספר המלקות שלוקים על
לאו אחד

לעמוד בפני אדם גדול

מי שאמדו אותו שיכול
ללקות מניין אחד וחזרו
ואמדוהו ללקות מניין אחר

המתחייב מלקות על שני
לאוים

דף כג

סדר הכאת בית דין

מי שנתחייב מלקות בבית
דין ומת מחמת ההכאה

המוסיף להכות את הנידון